

42888

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI

Şeref GÜNDAY

BERKELEY İDEALİZMİNİN TEMEL KAVRAMLARI

DOKTORA TEZİ

Tez Yöneticisi
Prof.Dr.Abdulkuddüs BİNGÖL

ERZURUM-1995

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI

Şeref GÜNDAY

BERKELEY İDEALİZMİNİN TEMEL KAVRAMLARI

DOKTORA TEZİ

Bu tez .../....19..... tarihinde aşağıdaki Jüri tarafından .....(.....) not takdir edilerek
oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof.Dr.Abdulkuddüs BİNGÖL

ÖZET

DOKTORA TEZİ BERKELEY İDEALİZMİNİN TEMEL KAVRAMLARI

Şeref GÜNDAY

Danışman:Prof.Dr.Abdulkuddüs BİNGÖL

1995

Sayfa:

Juri:Prof.Dr. Abdulkuddüs BİNGÖL

Bu çalışmanın amacı Berkeley felsefesinin temel kavramlarını ve ilgili tartışmaları göstermektedir. Giriş kısmında biz, 17. ve 18.yy. bilim ve felsefesine işaret ettik. Biz aynı zamanda bu dönemim Berkeley felsefesi üzerinde çok etkili olduğunu gösterdik.

Daha sonra temsili realizmin reddi üzerinde durduk. Temsili realizmin temsilcisi Locke olduğu için biz Locke'un kainat anlayışını ve felsefesini verdik. Özellikle de Locke'un birincil ve ikincil nitelikler ayırımına dikkat çektik.

İkinci kısımda, ilgimizi Berkeley'in idealizmi ve Tanrı'sı üzerinde yoğunlaştırdık. Berkeley'in temel tezi olan "varlık algılanmaktır" hükmünü izah ettik. Bunu yaptık çünkü, Berkeley'in felsefesinde idealizm ve Tanrı birlikte gelmektedir.

Diğer kısımlar da idealizm ve ilgili kavramlarla ilgilidir. Bunlardan bir tanesi de zihin-idea ilişkisidir. Bu yüzden, biz bu ilişkiyi de araştırdık.

Diğer bir önemli bağlantı algı ve bilgidir. Biz aynı zamanda bu ilişkinin detaylarını da verdik.

Söylediğimiz gibi, Berkeley dönemin bilmi ile birlikte düşünülmalıdır. Bu nedenle, bilim ve Tanrı ilişkisini açıkladık. Tabiat kanunları nedeniyle bilim ve Tanrı arasında bir ilişki vardır. Çünkü tabiat kanunları Tanrı'nın fikirleridir.

Biz aynı zamanda Berkeley'de bir "zihin felsefesi" bulunabileceğini düşündük ve ona işaret ettik.

Çalışmanın sonuna doğru Berkeley'in temel tartışması olan maddenin reddini verdik.

Çalışmanın sonunda zorluklara ve bu zorluklara verilen cevaplara yer verdik.

ABSTRACT**Ph.D.Thesis****MAIN CONCEPTS OF BERKELEY'S IDEALISM****Şeref GÜNDAY****Supervisor: Prof. Dr. Abdulkuddüs BİNGÖL****1995****Page:****Jury: Prof. Dr. Abdulkuddüs BİNGÖL**

The aim of this project is to show the main concepts of Berkeley's philosophy and related discussions.

In the introduction part we showed 17. and 18. century philosophy and science. Also we showed that this period is very influential on Berkeley's philosophy.

Later on, we concentrate on the rejection of representative realism. The defenders of this philosophy is Locke. So, we gave Locke's Universe and philosophy. Especially we pointed out Locke's distinction between primary and secondary qualities.

In the second part, we concentrate on Berkeley's idealism and God. We explained Berkeley's main thesis that "Esse is Percipi". Because, in Berkeley's philosophy idealism and God always come together.

The other parts also related to idealism and its concepts. One of them is the relation between mind and idea. So, we investigated this relation.

Perception and knowledge is other important connection. We gave this relations details, as well.

As we said, Berkeley must be thought in connection with his period's science. So that, we explained science and God relation. God is related to science because of "natural laws". In Berkeley's philosophy natural laws is God's opinion.

We thought a "philosophy of mind" can be found in Berkeley's philosophy and we pointed out it.

Towards the end we showed the rejection of matter which is main argument for Berkeley.

At the end of the chapter we mentioned from difficulties and answers to difficulties.

ÖNSÖZ

Felsefenin güzelliklerinden birtanesi de farklı fikirlerin savunulabileceği bir ortam yaratmış olmasıdır. Farklı fikirler denince de, felsefe de, ilk akla gelenlerden biri idealizm-materyalizim veya idealizm-realizm tartışmalarıdır.

Biz inanıyoruzki felsefenin iyi anlaşılabilmesi için felsefede en az bir fikrin çok iyi anlaşılması gerekir. İşte bu mülahaza ile bir derinleme tahlil için Berkeley'i seçtik.

Berkeley'i seçtik, çünkü, Berkeley hem felsefedeki önemli taraflardan birini temsil etmekte hem de hakkında çok konuşulduğu halde az incelenen bir filozof olmaktadır. Üstelik günümüz ve yakın tarihimizin felsefesinin bir kaynağı da idealizmdir.

Bu incelemede diğer bir amacımız felsefe tarihini sistematik felsefeye yaklaştırmaktır. Felsefe tarihindeki problemlerden bağımsız bir sistematik felsefe düşünülemez.

Araştırmamızda Berkeley'in ve Berkeley yorumcularının orijinal temel eserlerini kullandık. Özellikle Berkeley'de "The Principles of Human Knowledge" ve "Three Dialogues Between Hylas and Philonous" temel referans olarak kullanılmıştır. Araştırma boyunca biz bunları kısaca "principles" ve "Dialogues" şeklinde kısalttık. Önemli bulduğumuz yerlerde prensip numarasını da vermeyi uygun bulduk.

Berkeley'i izah edebilmek için temel kavramlar seçtik ve bunları açıklamaya çalıştık. Bu izahediliş sırasında günümüzde tartışılan ve konuyla ilgili olan görüşlere de yer verdik.

İngilizce olan terimleri Türkçeleştirirken anlaşılır olmasına özen gösterdik, ancak, yine de yanlış anlamaya yer bırakmamak için bu tür terimleri orjinalleriyle birlikte verdik.

Şunu da özellikle belirtmek istiyorum ki, tüm çalışmam boyunca değerli hocam ve danışmanım Prof.Dr.Abdulkuddüs BİNGÖL'den yakın destek gördüm, kendilerine şükranlarımı sunarım.

15 Mayıs 1995

Şeref GÜNDAY

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
ÖNSÖZ.....	III
GİRİŞ.....	1
A.1 HAYATI VE ESERLERİ.....	1
A.2.YETİŞDİĞİ DÖNEMDE AVRUPA'DA FELSEFE HAREKETLERİ.....	2
B.1.TARİHİ SEYRİ İÇERİSİNDE İDEALİZİM.....	8
B.2.BİR FELSEFİ DOKTRİN OLARAK İDEALİZM VE İLGİLİ FELSEFİ YAKLAŞIMLAR.....	10

I.BİRİNCİ BÖLÜM

TEMSİLİ REALİZMİN REDDİ.....	15
------------------------------	----

II.BÖLÜM

BERKELEY FELSEFESİNİN TEMEL KAVRAMLARI.....	22
2.1.BERKELEY'DE İDEALİZM VE TANRI'NIN VARLIĞI.....	22
2.2.BERKELEY'DE ZİHİN-İDEA İLİŞKİSİ.....	29
2.3. ALGI VE BİLGİ.....	41
2.4.BİLİM VE TANRI.....	51
2.5.BERKELEY'İN ZİHİN FELSEFESİ.....	65
2.6.MADDENİN REDDİ.....	73

III. BÖLÜM

ZORLUKLAR VE CEVAPLAR.....	85
SONUÇ.....	92
KAYNAKLAR.....	96
ÖZGEÇMİŞ.....	97

GİRİŞ

A.1.HAYATI VE ESERLERİ: George Berkeley 1685'de İrlanda'nın Kilkenny kasabası yakınlarında doğdu. Çocukluğu hakkında çok az şey bilinmektedir. Ancak, eğitim seviyesinden ailesinin ekonomik olarak iyi bir durumda olduğu tahmin edilmektedir.

Berkeley'e ilk olarak Kilkenny College'e gönderildi. Daha sonra 15 yaşında Dublin'de Trinity College'e gitti. Yıl 1700'lerdi. Bu dönemlerde Trinity College Oxford ve Cambridge'den daha iyi bir eğitim düzeyine sahipti. Burada iken John Locke'un 1690'da yayınlanan "Essay Concerning Human Understanding" adlı eserini okudu. Bu eserin Berkeley'in sonraki dönemlerinde çok etkili olduğu muhakkaktır.

1704'de B.A (Lisans) derecesini aldı. 1707'de ders vermek üzere kolejde senyör öğretim elemanı olarak kaldı.

1709'da "Essay towards a New Theory of Vision"

1710'da "The principles of Human Knowledge"

1713'de "Three Dialogues Between Hylas and Philonous" adlı eserlerini yayınladı.

Berkeley 20 yaşına geldiğinde tüm felsefi problemlere çözüm bulduğuna inanıyordu. Zaten daha sonraki yıllarda felsefeye ciddi bir ilgisi kalmamıştır. Hatta çağdaşlarının kitaplarını okuduğu dahi şüphelidir.

1713'de ilk defa İrlanda'ya terketti. Fransa ve İtalya'ya seyahete çıktı.

1721'de İrlanda'ya döndü, aynı yıl Latince makalesi "De Metu" basıldı.

1724'de Derry'ye dekan olarak atandı.

1728'de Amerika'ya gitti ve Newport'da Rhode Island'da yerleşti. Burada yerleşti daha sonra sık sık mektuplaşacağı Samuel Johnsonla tanıştı.

1731'de Londra'ya döndü.

1732'de "Alciphron", 1733'de "The Theory of vision Vindicated", 1734'de Analyst ve 1744'de "Siris" yayınlandı.

De Metu bir makaledir. Berkeley Alciphron'da Hıristiyanlığın Anglıcan formunu savunur. The theory of vision vindicated adlı eseri matematiğin ve bilmin tabiatı hakkındadır. Yine Analyst matematik teorisi ile ilgilidir. Siris ise tıp, kimya ve fiziği konu alır.

Berkeley 1752'de sağlık durumu kötü bir şekilde Oxford'a geldi. Kızı ve karısı ile burada birkaç ay kaldı ve 14 Ocak 1753'de aniden öldü.

A.2.YETİŞDİĞİ DÖNEMDE AVRUPA'DA FELSEFE HAREKETLERİ

Berkeley felsefesini anlayabilmek için Descartes'a kadar geri gitmek gerekir. Zira bu dönemin felsefesi sanki Descartes dualizminin iki kanada bir açılımı gibidir. Bilindiği gibi Descartes (1596-1650) doğduğunda Kopernik astronomisi dünyayı evrenin merkezi olmaktan çıkarmıştır. Galileo mekaniğin kanunlarını formüle etmişti.

1700'de Isaac Newton hemen hemen 60 yaşında idi. Galileo, Harvey ve Boyle yeni ölmüştü. Felsefede Bacon, Hobbs, Deccartes ve Spinoza'nın felsefesi gündemdedi. Locke, Leibnitz ve Malebrance hala hayattaydı.

Diğer taraftan empirisizim Francis Bacon (1561-1625)'un bilim felsefesi ile başlar ve Locke (1632-1704) Berkeley (1685-1753), Hume (1711-1776) ile gelişir. Bu gelişim Kant (1724-1804)'ın Transandantal kritiğine kadar devam eder.

Bacon fiziki bilimlerin birşeyler yapabileceğini görmüştü. Tümevarım takip edildiğinde insan zihninde aynı şeyi yapabileceğini söylüyordu (1). Bacon'a göre bilginin tek aracı deneyim (experience)'dir. Yaşantı olmadan biz şeyleri bilmeyiz. Ona göre yansımaları yerine kendisini bilebilmek için önce zihnimizi tüm illusyonlardan temizlemeliyiz. Daha sonra duyular verileri zihne transfer etmeye muktedir olacaktır (2). Bacon'a göre doğru imgelerin (images) zihne doğru transferi ile mükemmel bilgiye ulaşılabilir. Descartes için matematik ne ise Bacon için fizik o idi. Fizik doğru bilgi için gerçek bir modeldi.

Berkeley'in yaşadığı dönemin felsefesi "modern felsefe" veya "corpuscularian philosophy" olarak adlandırılır. Bu felsefi yaklaşım evrenin zerreciklerinden oluştuğunu iddia eder. Bu zerrecikler bölünmez atomlardır. Fransız Gassendi (1592-1655) Demokritos ve Epicuros'un atomcu görüşünü dirilttikten sonra atomların varlığı tekrar kabul edildi.

İşte Berkeley döneminde İngiltere'de modern fessefe bu şekilde bilmin teorik temelini oluşturuyordu. Berkeley felsefesi de döneme hakim olan corpuscularian felsefeye bir tepki olarak ortaya çıkmıştır (3). Corpuscularian felsefesine göre dünya sonsuz bir boşlukta hareket halindeki atomlardan meydana gelmiştir.

---

(1) Ferm Vergilius, A History of Philosophical systems, New York, The Philosophical Library inc. 1950, s.253.

(2) Ferm, a.g.e., s.253.

(3) Urmson JO, Berkeley, Oxford, Oxford University Press 1982, s.2.

17.yy'daki Hıristiyan filozoflarına göre, ki bunlar İncil'i örnek alırlar, atomlar Tanrı tarafından yaratılmış ve hareket getirilmişti. Atomlar ne tatlı ne acı, ne sıcak ne de soğuktu.

Bu tartışmaya 10.ve11. yy.'larda İslâm Dünyası'nda da rastlanmaktadır. Aslında atomculuk Hint ve Yunan düşünürlerinden beri biliniyordu. İslâm Dünyası'nda bu kuram kendi iç şartlarına göre yeniden ele alınıp işlenmiştir. Atomculuk, İslâm Dünyası'nda Tanrı-Evren ilişkisini açıklamada kullanılmıştır. Bu görüş özellikle Eş'ariler tarafından olgunlaştırılmıştır.

Eş'arı kelamcılara göre (Bakillani. öl.1031) alem "Allahtan başka birşeydir" (4) Alem cevher (atom) ve arazlardan meydana gelmiştir. Arazlar atomlardan farklı olmasına rağmen her ikisinde mütemadiyen Allah tarafından yaratılırlar.

Eş'arı kelamcıları alemde bölünemez bir unsura ihtiyaç duymuşlardır. Çünkü eğer madde sınırsız derecede bölünebilse idi özünde kendi belirleniminin imkan ve sebebini de tartışıyor demektir. Bu durumda ondan aşkın bir ilkenin varlığına ihtiyaç kalmazdı (5). Ancak madde atom cinsinden kabul edilirse meydana gelebilmesi için aşkın bir ilkenin varlığına ihtiyaç vardır. Bu şekilde "Yaratıcı Tanrı" düşüncesinde temellendirilmiş olur. Demekki atomcu bir anlayışla Tanrı'nın yaratıcılığı temellendirilebilir. Çünkü atomun özünde kendini ayırıştıran ve birleştiren bir güç yoktur. Böyle bir işlem için Tanrı'ya ihtiyaç vardır. Maddenin içinde bir güç yoksa maddenin her an yaratılması gerekir. Bu nedenle Eş'arı kelamcılarına göre kainat sürekli genişleme halindedir.

İlginçtir ki Eş'arı kelamcıları atomların varlığını Tanrı'yı temellendirmek için gerekli görürken Berkeley Tanrı'yı varedebilmenin önşartı olarak meddenin yokedilmesini görür.

Tekrar Berkeley'in yaşadığı döneme girersek; Corpuscularian felsefesi tamamen mekanist bir görüştür(6). Ve dönemin bilminin evren anlayışına dayanmaktadır. O dönemde (17.yy) mekanik açıklamalar bilmin kabuledebileceği tek açıklama şekli idi. Kütle, hacim, şekil, çarpma ve hareket olayları açıklanabilecek temel kavramlardı.

Locke ve Leibniz (1646-1716) de dönemin evren anlayışını paylaşmaktaydı.

Dönemin önemli bilimadamlarından Newden herşeyi "gravitation" (yerçekimi) açısından açıklıyordu.

(4) Corbin Hery, İslâm Felsefesi Tarihi, İstanbul, İletişim Yayınları 1994, s.229.

(5) Fahri Macit, İslâm Felsefesi Tarihi, İstanbul, İklim Yayınları, 1992, s.194.

(6) Urmson, a.g.e., s.4.

Galileo tat, renk gibi ikincil nitelikleri inkâr ediyordu. Bu gibi nitelikler sadece şuurda ortaya çıkmakta idiler. Algılayan insanlar olmasa bu tür niteliklerden sözedilemezdi.

Yine Robert Boyle (1674-1706), ki, kimyanın babası olarak kabul edilir, Epikürcüler'le hemfikirdi. Epikürcüler'e göre de dünya corpuscular'dan (atomlardan) oluşmuştur. Beyindeki duyumlarda bu parçacıkların duyum uçlarına çarpmasıyla meydana gelir.

Demekki 17.yy. dan önce evrenin yapısı ve duyumlar meselesi bir hayli tartışılmıştı.

Locke'un eseri "Essay Concerning Human Understanding Standing" 1689'da basıldı. Locke, Boyle'un Oxford'daki laboratuvarını sık sık ziyaret ediyordu. Aynı zamanda Newton'un da yakın arkadaşı idi.

Locke book II, bölüm VIII'de, 1689, corpuscularianizm'i açıklar. Berkeley'de bu eseri dikkatle okumuştur.

Locke'un Berkeley üzerinde büyük etkisi olmuştur. Hatta Locke olmasıydı Berkeley olmazdı dahi denilebilir. Locke'un felsefesi de tamamen dönemin bilimsel başarılarının bir uzantısıdır.

Locke evreni bütünüyle mekanist düşünüp "corpuscular" felsefeye inanmaktaydı. Evren atomlardan meydana gelmiştir. Parçacıklar birbirini mekanik olarak etkilemekte ve aynı parçacıklar duyum organlarına çarparak duyumlara neden olmaktadır. Bu durumda Locke'un "maddenin atomik teorisi" ne inandığı söylenebilir⁽⁷⁾. Locke'a göre materyal şeylerin geçek özü atomlardır. Bir objeyi o obje yapan şey onun atomik yapısıdır. Atomlar algılanamaz parçacıklardır. Atomik yapıya ilaveten atomların sahip olduğu özellikler, hareketleri ve birbirlerine olan ilişkileri de objeyi obje yapan faktörler arasındadır.

Locke'un algı teorisinde zamanın biliminin bir uzantısıdır⁽⁸⁾. Locke'un algı teorisine göre duyum organları "dış objeler" tarafından mekanik olarak uyarılırlar. Uyarılmaya neden olan şeyler algılanamaz parçacıklardır. Parçacıkların etkisi sonucu ortaya çıkan uyarılma daha sonra sinir sisteminin ilgili kısımları tarafından beyne transfer edilir. Fakat, ilgili uyaran beyne ulaşıldığında gayet farklı birşey olur. Başlangıçta mekanik olan

(7) Berkeley George, The Principles of Human Knowledge, Glaskow, Fontana Press 1962, s.12.

(8) Warnock G.J, the Principles of Human Knowledge, introduction Part, Glaskow, Fontana Press, 1962, s.12.

neden beyinde mekanik olmayan sonuçlara neden olur. Parçacıkların mekanik etkisi zihinde mekanik olmayan "idea"lara neden olur. Locke bunların "idea of sensation" olarak adlandırır.

Bu noktada Locke'un önemli bir fikrine dikkat çekmek gerekmektedir. Locke'a göre zihinde bir idea'ya sahip olmak dış dünyadaki bir objenin şuurunda olmak demek değildir. Yani zihindeki bir idea ona neden olan bir dış objeye tekabül etmek zorunda değildir. "Bir ideaya sahip olmak bu ideanın şuurunda olmaktır"⁽⁹⁾. Biz doğrudan sadece zihnimizdeki ideaların şuurunda olabiliriz. Dışarıdaki objenin şuurunda olamayız. Ancak zihnimizdeki idealar dış objeyi "temsil" (represent) ederler.

Bu noktada şöyle bir soru ortaya çıkar, acaba dış dünya bizim tasavvur ettiğimiz gibimidir? Yani şuur alanımızdaki idealar gerçek dünyayı temsil ederlermi? Locke'a göre bu soruya bir anlamda evet bir anlamında hayır denilebilir. Burada ne söylendiğini daha iyi anlamak için Locke'un 1.cil nitelikler (birincil) ve 2.cil nitelikler ayırımına bakmak gerekir. Çünkü Locke'un yukarıdaki soruya iki yönlü cevap vermesinin nedeni bahsettiğimiz nitelikler ayırımına dayanmaktadır. Birincil nitelikler; katılık, uzanım, şekil ve hareket gibi niteliklerdir. Ses, tat, renk ve koku gibi nitelikler ise kincil niteliklerdir. Aslında bu şekildeki nitelikler ayırımı ilk olarak Democritos tarafından yapılmıştır. Daha sonra Galileo, Descartes ve Newton'da aynı ayırımı yapmıştır⁽¹⁰⁾.

Birincil nitelikler gerçekte dış objededir. Ancak ikincil nitelikler dış objede değildir. Biz hatalı olarak ikincil nitelikleri objenin gerçek nitelikleri olarak almaktayız. Fiziki dünyanın gerçek muhtevası katılık, uzanım, hareket, boyut ve şekildir. Bunlar bizim duyarlılığımızın özelliği yüzünden renk, koku, ısı ve ses olarak algılanır. Birincil ve ikincil niteliklerin temelinde maddenin katı parçacıkları bulunmaktadır.

Locke'un bu yaklaşımı bazı problemleride beraberinde getirmektedir. Mesela, biz nasıl doğrudan dış dünyanın şuurunda olabiliriz? Veya dış dünya hakkında birşey bildiğimizi nasıl iddia edip doğrulayabiliriz. Bu sorular problem yaratır çünkü Locke'a göre biz hiçbir zaman kendi idelerimizin dışında hiçbirşeyin doğrudan şuurunda olamayız⁽¹¹⁾.

---

(9) Warnock, a.g.e., Introduction, s.13.

(10) Flew Antony, A Dictionary of Philosophy, London, Pan Books 1979, s.287.

(11) Warnock, a.g.e., Introduction, s.13.

Daha sonra göreceğimiz gibi Berkeley bu noktayı çok iyi kullanmıştır. Ancak, Locke bahsettiğimiz problemi Berkeley kadar ciddiye almamıştır. Locke için dış dünya duyarlığımızın elverdiği kadar ciddidir ve bunda da bir problem yoktur.

Locke Newton'un etkisinde kalarak objenin gerçek mahiyetinin atomlar olduğunu kabul eder. Ancak atomlardan oluşan bu objenin bilinmemekle kalmayıp hiçbir zaman bilinmeyeceğini de kabul eder. O zaman, Locke'a göre dış dünyanın gerçek lahiatı bizim için ulaşılmazdır. Prensipde dünyanın gerçek bilimsel açıklaması bizim anlayışımızın ötesindedir.

Locke birincil nitelikleri kabul ettiğinde cevheri (Substance)'de tabii olarak kabullenmek zorundadır. Çünkü birincil niteliklerin herhangi birşeye ait olmaması mümkün değildir (12). Fakat bu cevher kendi kendine cevher olmak zorundadır. Çünkü, sadece birincil niteliklerin üzerinde durması için vardır. Yani, bir gereklilik sonucu ortaya çıkmıştır.

Ancak, bu kendi kendine cevher ne türden bir cevherdir? Locke'a göre biz bunu söyleyemeyiz çünkü cevher hakkında birşey söylemek isteristemez ona bir nitelik atfetmektedir. Oysa bu mümkün değildir. Cevher sadece birincil niteliklerin kendisine ait olduğu birşeydir. Daha açıkçası "Cevher ne olduğunu bilmediğim bir şeydir" (13).

Burada ikinci bir problem daha ortaya çıkmaktadır. Birincil ve ikincil ayırımı sanki iki tür cevher ortaya çıkartmıştır. Bunlardan birincisi "material substance" (maddi cevher) dir ki buna birincil niteliklere atılır. İkincisi "immaterial substance" (maddi olmayan cevher) dir ki, şuur, duyum (sensation), düşünme yeteneği gibi materyal olmayan nitelikler de bunun içinde yer almaktadır.

Ancak Locke dahi bu görüşün temellendirilemeyeceğini farkındadır. Çünkü, eğer biz "substance ne olduğunu bilmediğim şeydir" dersek iki çeşit substance olduğunu nasıl söyleyebiliriz?

Locke ile Berkeley'in karşı karşıya geldiği bir diğer meselede kâinat anlayışları ile ilgilidir. Locke Newton'un kâinat anlayışını benimsemişti. Newton'un kâinat anlayışına göre kâinat, formüle edilebilir mekanik kurallara göre çalışmaktadır. Kâinat büyük bir mekanik sistemdir.

Berkeley bu tür bir kâinat anlayışına karşıdır. Çünkü bu tür bir yaklaşımın dini şüphecilğe yol açtığı inancındadır. Mekanik bir kâinat anlayışında Tanrı ne iş yapabilir?

-----

(12) Warnock, a.g.e., Introduction, s.14.

(13) Warnock, a.g.e., Introduction, s.14.

Aslında Locke bu makinenin yaratıcısının ve yöneticisinin Tanrı olduğuna inanmaktadır. Ancak kâinat yaratılmamıştır diye de düşünebilir. Böyle yaklaşırsa kâinatın bir yaratıcıya ihtiyacı kalmaz. Eğer kâinattaki hareketlilik ezelden ebede ise bir müdahaleci yaratıcıya ihtiyaç kalmayacaktır.

Diğer taraftan Locke sisteminde şuur da maddenin bir niteliği olarak ortaya çıkmaktadır. Herne kadar Locke bunu doğrudan istemesede sistemi tabii olarak bu sonuca varmaktadır. En azından Locke'un sistemi immaterial bir cevherin olabileceğine destek vermemektedir.

Aynı şekilde Locke'da ölümsüz bir ruhun varlığını kabul etmekte oldukça zordur.

Bütün bu problemlerin yanı sıra Berkeley'e göre Locke'un sistemi açıklama gücünden yoksundur. Beynin ikincil nitelikleri üretmesi için hiçbir neden yoktur. Ayrıca beynin çalışması ile zihindeki ideaların özdeş olması mümkün değildir. Aslında Locke'un kendisinde bunun bir problem olduğunu farketmiştir.

Diğer bir problemde mekanik nedensellikten gelmektedir. Sanki dış dünya kendini zorla beyne empoze etmektedir. Oysaki, doğru bir neden belli birşeyden kaynaklanır ve belli birşeyin ortaya çıkmasını sağlar. Fakat tabiattaki olaylar, şuur olayları gibi, diğer olayların ortaya çıkmasına neden olmazlar. Berkeley ise tabiattaki bir olayın diğer bir olaya etki etmesini sadece bir düzenlilik olarak nitelendirir.

Berkeley'e göre mekanik nedensellik gerçek bir nedensellik değildir. Çünkü iradenin bir etkisi yoktur. Mekanik nedensellik sadece olayların ardarda gelişini açıklar. Olayların ardarda gelişini gösterme güzel bir belirleme olabilir, ancak açıklama olamaz.

Ona göre Locke'un sistemi belirtilen aksaklıkların yanısıra ahlâk ve din açısından da tehlikeler arz etmektedir.

Bu yetersizlikler karşısında çözüm olarak Berkeley "maddeyi ortadan kaldırmayı" teklif eder (14). Daha doğrusu maddeyi bir idealar koleksiyonu olarak almak gerekir der. O zaman denilebilirki, madde dediğimiz şey algılanabilir nitelikte, kendisini algıya veren ve sadece "algılandığında varolan" bir şeydir. (Esse Est Percipi)

Locke' ile Berkeley arasındaki önemli bir problemde "Soyut fikirler" (abstract ideas) meselesidir (15). Berkeley, "The Principles of Human Knowledge" adlı eserine soyut fikirlerin reddi ile başlar.

(14) Warnock, a.g.e., Introduction, s.20.

(15) Warnock, a.g.e., Introduction, s.26.

Soyut fikirler meselesi daha çok "anlam" teorisi ile ilgilidir. Locke'a göre genel bir terim benzeri tek tek olaylardan soyutlama yolu ile elde edilir. Her bir örnekteki ortak olan yönler soyutlanarak genel terim adlandırılmış olur. Soyutlama faaliyeti sadece zihinde yapılabilir.

Berkeley soyutlama yolu ile elde edilen zaman yer ve hareket gibi kavramlara tamamen karşıdır.(P.94= Prensipten)

Berkeley'nin bu konu ile ilgili olarak getirdiği açıklamalar daha sonraki bölümlerde ele alınacaktır.

B.1.TARİHİ SEYRİ İÇERİSİNDE İDEALİZİM

İdealizm en genel anlamda dış dünyanın zihin tarafından yaratıldığını iddia eden görüştür.

Felsefeciler genel olarak üç tür idealizimden bahsederler.

1.Berkeley idealizmi: Doğru analiz edilebildiğinde maddi objeler idealardan oluşmuşlardır. Bu idealar Tanrı'nın zihninde de kişinin zihninde de olabilir.

2.Transcendental idealizm: Buna kritik idealizm de denir ve Kant tarafından savunulmuştur. Bu görüşe göre bizim yaşantımızın objeleri sadece görüntüler (Appearances) dir ve bizim düşüncemizden bağımsız değildirler.

3.Objektif idealizm veya mutlak idealizm: Hegel tarafından geliştirilmiştir. Varolan herşey birtek zihnin (absolute Mind) formudur (16).

İdealizmin uzun bir tarihi olmasına rağmen teknik terim olarak kullanımı geç 17.yy dir. İdealizm terimi önce "Platon'daki orjinal ideaları" ifade etmek için kullanıldı. Daha sonra Descartes ve Locke'un epistemolojik doktrininin izahında kullanıldı. 18.yy. dan itibaren terim "dış dünyanın zihnin bir projeksiyonu olduğunu" ifade etmek için kullanıldı.

İdealizm terimi Kant'la birlikte popüler hale geldi. Çünkü Kant bilgi teorisini "critical" veya "Transscendental" idealizm olarak adlandırılmıştı.

İdealizmin kısaca tarihine bakacak olursak; Hint felsefesinde ilk "Upanişad"larda impersonal idealizm öğretildiği söylenir. Bu görüşte World graund (Dünya yüzeyi) (brahman) Universal sou (ötman) ile özdeşleştirilir. Bu Universal soul herbir bireyin içindedir.

Budhisim de de idealist bir doktrin öğretilir.

(16) Flew, a.g.e., s.16.

Çin metafiziğinin temel kavramlarında idea'dır.

Persler'de tabiatın Ahura Mazda tarafından kontrol edildiğine inanılırdı. Ahura Mazda Tanrı'nın kişileşmiş ruhu idi.

Eski Yunanda pre-socratic felsefe naturalist olmasına rağmen meteryalist değildi. Şeylerin varlığında spiritual unsurlar da vardır. Mesela, Thales'de mıkmatista bir tür can vardır. Herşey Tanrılar'la doludur. Yani bir dünya ruhu vardır.

Empedokles'de de tabiatla sevgi ve nefret ayrımı vardır.

Anaxagoras'da zihin (Nous=Mind) şeylerin ilk prensibidir.

Sokrates hem insana hem tabiata "değer" (value) kavramını katmıştır.

Platon'un idealar teorisi hem bir metafizik hem bir epistemoloji hemde exiology'dir. İdealar hiyerarşik ve sistematik bir şekilde Tanrı'dadır. İdealar gerçeği kapsayan zamansız özlerdir ve gerçek varlıklardır. İdealar şeylerin ilk örnekleri ve nedenleridir.

Aristo realist bilinmesine rağmen idealist yönü de vardır. Formlar ikinci dereceden cevherlerdir. Yine Aristo'da Aktif Akıl (reason) (Nous Poietikos) tüm rasyonel yaratıklara ait olan birşeydir. Aktif reason immaterial, ezeli ve ebedidir. Aristoda zihin (mind) tüm hareketlerin en son nedenidir. Tanrı saf akıldır. (Pure mind) ve metafizik açıdan fiziki dünyadan çok uzaktır.

Stoalılarda "Rasyonel Kozmik Kanun" (Logos), "Dünya Ruhu" (World soul) kavramları vardır (17).

Ortaçağ batı periyodu aksiyom olarak idealisttir. Modern çağ da Descartes'in sisteminin temelinde Tanrı vardır. Cartesian duolizmi bir tür idealizmdir. Çünkü direct access (doğrudan bağlantı) sadece zihni olana vardır. Ben doğrudan öncelikle zihnimdeki idealarımı bilirim (18). Fiziki dünyanın garantisi de Tanrı'dır.

Leibniz'de saf bir modern idealizm vardır. Monontların kaynağı Tanrıdır.

Locke'da ideaların subjektif karakterlerinden bahseder. Ancak Avrupa'da idealizmin kurucusu Berkeley kabul edilir.

---

(17) Runes D. Dagobert, A. Dictionary of Philosophy, New York, Philosophical Library inc. 1984, s.13.

(18) Hamlyn D.W., Metaphysics, Cambridge, Cambridge University Press 1984, s.13.

B.2.BİR FELSEFİ DOKTRİN OLARAK İDEALİZM VE İLGİLİ FELSEFİ YAKLAŞIMLAR

Sokaktaki herhangi bir insana dış dünya hakkında soru sorulduğunda onun varlığından şüphe duyulan bir cevap alınmayacaktır. Ona göre dış dünya vardır ve biz onun hakkında çokşey biliriz. Demekki sosaktaki adam dış dünya hakkında realisttir.

Felsefeciler arasında itilaf konusu olmasına rağmen genel olarak insanlar aşağıda sayacağımız beş noktayı paylaşırlar. Bunlar naiv realistlerin görüşleridir. Onlara göre:

1.Bir fiziki objeler dünyası vardır.

2.Sense-experience (duyumlar) ile bu objeler hakkında doğru bilgi elde edilebilir.

Yani, bunlar bilinebilir.

3.Bu objeler algıdan bağımsızdır. Hem algıladıklarında hem algılanmadıklarında vardır.

4.Bizim duyularla el ettiğimiz bilgiler doğrulanmıştır.

5.Fiziki şeylerin sense-impression'larına yine fiziki şeyler neden olur.

Ancak biraz sorgulandığımızda peşinen kabullenilen bu hükümlerle ilgili oldukça ciddi problemlerin olduğu görülecektir. Akla gelebilecek ilk problemleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz.

1.Algı ister istemez bizim duyu organlarımıza bağlı olduğuna göre, duyu organlarımız farklı olsaydı dünyayı farklı bir şekilde algılamış olacaktık.

Eğer dışımızdaki dünya duyu organlarımıza bağlı ise fiziki dünyanın gerçekte nasıl olduğunu yani "kendinde şeyleri" bilemeyiz. Belkide duyu organlarının hassasiyeti bizimkinden farklı olan yaratıklar dünyayı bizden tamamen farklı görmektedirler.

2.Diğer taraftan, algı yanılmaların (illizyon) dikkate aldığımızda objeleri her zaman doğru bildiğimizi söyleyemeyiz. Bilinen algı yanılmaları bu duruma açık örnektir.

3.Bir de realitede olmadığı halde görünüşte olan şeyler vardır. Mesela sarhoş bir adam duvara tırmanan fareler görebilir. Diğer tüm halüsinasyon çeşitleri buna örnektir.

4.Acaba tüm dünya bir halüsinasyon olamaz mı?

Descartes'in dediği gibi bizi sürekli aldatan bir şeytanın var olduğunu düşünemezmiyiz? (19).

Görüldüğü gibi "naive" realizim sanıldığı gibi çok kolay savunulabilecek bir görüş değildir. Araştırıldığında cevaplanması gereken oldukça ciddi sorunlar vardır.

---

(19) Hospers John, An Introduction to Philosophical Analysis, London, Routledge and Kegan Paul 1953, s.496.

Naive realizmin problemlerinden kaçmaya çalışan bir realist yaklaşım da "representative realizm" (temsilli realizm)dir. Representative realizmin temsilcisi olarak Locke'u gösterebiliriz. Locke'a göre bizim dışımızda objeler varolabilir. Ancak bu objelerin varlığı onların bize olduğu gibi görüldüğünü garanti etmez.

Bilindiği gibi Locke "birincil" ve "ikincil" olmak üzere iki çeşit nitelik kabul etmektedir. Birincil nitelikler algıya bağımlı olmayan ve objenin kendisinde var olan niteliklerdir. Birincil nitelikleri algılayan hiçbir canlı olmasa dahi onlar varolmaya devam edecektir, şekil, boyut, ağırlık gibi unsurlar birincil niteliklere örnek olarak gösterilebilir.

İkincil nitelikler ise algılayana ve algıyanının şartlarına bağlıdır. Yani subektiftirler. Mesela güçlü bir mikroskopla kana bakıldığında kandaki kırmızılık farkedilmeyecektir. Renge ilave olarak koku, tat, sertlik, yumuşaklık gibi nitelikler de ikincil nitelikler türündendir.

Daha sonra göreceğimiz gibi Berkeley tamamen birincil-ikincil nitelikler ayırımına ve dolayısıyla representative realizme karşıdır.

Yukarıda da söylediğimiz gibi naive realizme göre dağ, taş gibi dış objeler algılanmadan da vardırlar. İlginçtir ki naive realizm Berkeley idealizme ile bir anlamda tutarlıdır. Çünkü Berkeley de bu ifadeyi yanlışlamaz. Ancak naive realizm Locke'un representative realizmi ile tutarsızdır. Zira representative realizimde şeyler algılandığı gibi değildir. Çünkü algı olayında ikincil nitelikleri zihin ilave etmektedir.

Berkeley'in herşeyin olduğu gibi olduğuna bir itirazı yoktur (20).

İdealizme gelince; daha önce de kısaca değindiğimiz gibi çeşitli belirlemelerinin var olmasına rağmen şu ortak belirleme yapılabilir: "varolan herşey zihin ve onun idealarından ibaretir" (21).

Felsefede "idea" kavramı çeşitli anlamlara gelecek şekilde kullanılmıştır. Şöyleki:

- a)Şuurun muhtevası olan herşey
- b)Birşeyin zihni imajı
- c)Zeka tarafından kavranabilecek birşeyin özü
- d)Hayal edilebilen herşey
- e)Bir inanış bir fikir
- f)Takip edilecek yol

(20) Grayling A.C., Berkeley, London, Gerald Duckworth and co. ltd., 1986, s.20

(21) Hospers, a.g.e., s.506.

g) Birşeyin ilk özü (22).

18.yy.da "idea" kavramına verilen anlam bugünkünden daha kapsamlıdır. O dönemde "idea" kavramı zihnimizin tüm muhtevasını içine almaktadır.

18.yy.da özellikle Berkeley'de idealizm aynı zamanda "im-materyalizim"dir. Yani zihnimizin dışında maddi bir dünya kabul etmek için yeterli nedenimiz yoktur. Berkeley'e göre evrendeki hiçbirşey zihnimizden bağımsız değildir.

Aşağıdaki çıkarım Berkeley ve 18.yy idealizminin düşünme mantığına bir örnektir.

- (1) Bizim fiziki objelere tanışıklığımız vardır.
- (2) Bizim fiziki objelerle tanışıklığımız yaşantı sayesinde olur.
- (3) O halde, fiziki objeler yaşantıdır.
- (4) Fiziki objeler yaşantıdır.
- (5) Algılanmayan bir yaşantı olamaz.
- (6) O halde, fiziki objeler algılanmadan var olmaz (23).

İddia edilen düşünme şekli tutarlı bir çıkarımdır. Ancak farkedilebileceği gibi ortada ciddi bir problem vardır. Acaba yaşantılarımıza veya "sense-experience"ye ne neden olmaktadır? Bildiğimiz gibi realistlere göre (Locke) neden fiziki objelerin kendisidir. Idealist Berkeley'e göre ise tüm "sense-experience"lerin nedeni sonsuz ruh (spirit) veya Tanrı'dır.

Fenomenalizim ise idealizme oldukça yakın olan bir görüştür. Fenomenalizim idealizm ile hem fikirdir ki bizim dış dünya hakkındaki bilgimiz tamamen "sense-experience"den, duyumlardan gelir. Ancak fenomenalistlere göre mümkün "sense-experience"ler de vardır. Mesela, ben bir ağaca baktığım zaman gerçek bir "sense-experience"ye sahip olmuş olurum fakat ağaca bakmadığım zamanda ağaç hâla vardır. Yani ağacın algılanması hala mümkündür. Bu nedendenirki fenomenalizme göre "fiziki objeler actual (gerçek) veya possible (mümkün) "sense-experiencelerdir" (24).

O halde, "fiziki objeler vardır" iddiası test edilebilir bir iddiadır. Ancak bu iddiayı sadece "fiziki objeler algılanır" şeklinde değil "fiziki objeler algılanabilir" şeklinde de yorumlamak gerekir. Demekki, "var olmak algılanabilir olmaktır". Mesela okyanuslardan birinin dibinde hiç kimsenin görmediği bitki örtüsü var olsun. Bunu hiç kimse

(22) Angels A. Peter, A Dictionary of Philosophy, London, 1981, s.155.

(23) Hospers, a.g.e., s.520.

(24) Hospers, a.g.e., s.530.

algılamamaktadır. Ancak "eğer bir kimse orda olmuş olsaydı onu algılamış olacaktı" diyebiliriz.

Burada bir başka noktaya dikkat çekmek gerekir ki Locke ve Berkeley'in kullandığı idea kavramına karşılık 20.yy da yeni kavramlar kullanılmıştır.

20.yy. da idea'ya karşılık olarak "impression" "presentation", "sense-datum" "sense-data" gibi kavramlar kullanılmaya başlandı.

Ayrıca, Ayer, Russell, Moore gibi 20.yy. filozofları bunlar fenomenalist olarak da yorumlanmaktadır, yukarıda saydığımız kavramlara ilaveten "sensation" kavramını da kullanmaktadırlar (25).

Berkeley'e göre idea "sense-experience"nin muhtevasıdır. Locke'da idea understanding (anlak)ın objeleridir idea zihin düşünme esnasında kullandığı herşeydir.

Kont'da ise maddi olmayan, zamansız, değişmeyen ilk örnektir (archetypes)dir.

Bunlara benzer olarak 20.yy. da kullanılan kavramlara bakacak olursak;

Appearance, objelerin bize görünme şeklidir.

Sense-datum duyuların doğrudan objeleridir.

Moore ve Russel için "appearance" ile "sense-datum" aynı şeydir. Her ikisinde algının abjesidir. Ancak bu fiziki bir obje değildir (26).

Ayrıca, Ayer, Russell, More gibi 20.yy filozofları ki bunlar fenomenalist olarak da yorumlanmaktadırlar, yukarıda saydığımız kavramlara ilaveten "idea"ya benzer olarak "sensation" kavramını da kullanmaktadırlar (27).

Sensation genellikle "bir yaşantıya sahip olma" (the having of the experience) anlamında kullanılmaktadır. Mesela, sıcak, soğuk, acı gibi duyguya sahip olmak. Ancak şuna dikkat etmek gerekirken "yaşantı" (experience) "yaşanılan şey" değildir. Bu nedenledirki fenomenalist yaklaşımlarda "yaşantı" ile "yaşantının konusu olan obje" arasında ciddi bir boşluk bulunmaktadır. Hatta yaşantıya konu olan objeye hiç ulaşılammaktadır. Bu nedenledirki idealizme çok yakın bir düşünme şeklidir.

Bir başka ilişkide "sense-data" ile "sensation" arasında söz konusudur. Bunlar birbirlerine yakın gibi görünmesine rağmen aralarında ciddi bir ayırım vardır. Mesela, bir kaleme baktığımda "sensation" onun rengini görmektir, "sense-data" ise gördüğüm renktir. "Renk" ile "rengi görmek" aynı şey değildir. "sense-data" duyularına verilen

(25) Ayer A.J, The problem of kunowledge, Middlesex, Penguin Books Hd. 1956, s.118.

(26) Passamore J. , A Hundred Years of Philosophy, Middlesex, Duckworth 1957, s.255.

(27) Ayer, a.g.e., s.118.

"seusation" ise bir duyu (bazende zihin) aktivitesidir ve bana özeldir.

Fenomenalist yaklaşımda gözlemlerin sayısı kadar "sense-data" vardır. Bir kalemin bakış açılarına göre değişen çok sayıda "sense-data"si vardır. Bu anlamda "sense-data" görünüş demektir(Appearance)

Fiziki objeler göründükleri gibi olmak zorunda değildirler. Ancak "sense-data" görüldüğü gibi olmak zorundadır. Aslında fenomenalizim özünde "sensing of seuse-data" (immediate=doğrudan) ile "perceiving of physical objects" (inferential=çıkarımsal) ayrımı yatmaktadır (28).

Ayer'in yorumuna göre Berkeley'de bir anlamda fenomenalist kabul edilebilir. Çünkü Berkeley fiziki objeleri inkar etmez ancak, derki eğer fiziki obje varsa bu objeler "sense-data"ya dayandırılarak oluşturulabilir (29).

Yine Ayer'in yorumuna göre, fenomenalizim aynen platonda olduğu gibi, bizi "gölgeler"le başbaşa bırakmaktadır.

Bir başka yorumcu Jonathan Bennete'e göre de fenomenalizim her ne kadar bir 20.yy. doktrini olsada ilk esasları Berkeley idealizminin içinde bulunmaktadır (30).

Fenomenalistlere göre "objects are logical constructions out of sense-data" (objeler "sense-data"ya dayanılarak oluşturulmuştur mantıki oluşumlardır). Diğer taraftan Berkeley idealizmine göre "objects are collections of sense-data" (objeler bir "sense-data" koleksiyonudur) (31).

Berkeley'in 20.yy. daki etkilerine ileride döneceğimizden konuyu burada detaylandırmayacağız. Ancak sanırım burada özellikle 17. ve 18.yy. felsefesi için önemli olan Empirizizm ve Rasyonalizm ayrımına da kısaca dikkat çekmemiz yararlı olacaktır.

17. ve 18.yy. felsefecileri genellikle rasyonalist ve empirist olarak tasnif edilir. En genel belirlemesi ile rasyonalistler yaşantıdan (experience) çok akla (reason) önem verirler.

Rasyonalistler, şeylerin özünü deduktif esaslara göre çalışan aklın vereceğine inanırlar. Diğer yandan empiristler tüm bilgiyi yaşantı üzerine oturturlar. Bunlara göre doğuştan fikirler (Innate ideas) yoktur.

Bilindiği gibi Descartes , Spinoza ve Leibniz gibi kıta filozofları rasyonalist; Locke, Berkeley ve Hume gibi oda filozofları da empiristtir.

(28) Hospers, a.g.e., s.534.

(29) Ayer, a.g.e., s.119.

(30) Bennet Jonathon, Locke Berkeley Hume, Oxford, Oxford University Press 1971, s.136.

(31) Bennet, a.g.e., s.137.

I BÖLÜM

1-TEMSİLİ REALİZMİN REDDİ

Moor'a göre iki çeşit filozof vardır:

- a) Bir vakum içinde yaşayanlar
- b) Etrafında olup bitenler ilgilenenler

Berkeley tam olarak hiçbir gruba dahil edilemez, bununla birlikte ikinci gruba daha yakındır.

Berkeley'i anlamamanın en iyi yolu J.Locke'dan hareket etmektir. J.Locke hernekadar başını Newton'un çektiği "representative" (dış dünyayı zihnimize temsil ettiğimizi savunanlar) gruptan olsa bile Berkeley üzerinde çok büyük etkisi olmuştur.

Locke'u anlamak için de iki temel soruyu bilmek gerekir.

1.Dünya nasıldır?

2.Dünya hakkında herhangi birşey nasıl bilebiliriz (1).

Locke'a göre dünyayı macroscopic objeler oluşturur. Makroskopik objeler de atomların ve moleküllerin bir bileşkesidir. Atomlar bileşik değildirler ve düşünülebilecek en küçük şeylerdirler. Atomların hacmi, şekli ve katılığı vardır, ancak renkleri ve sıcaklıkları yoktur. Yani atomlar, daha önce de söylediğimiz gibi, birincil niteliklere sahiptirler buna karşılık ikincil niteliklere sahip değildirler.

Dünyayı nasıl bildiğimiz sorusuna gelince; biz materyal objeleri onlardan çıkan ışının bize çarpması suretiyle bir anlamda mekanik olarak görmekteyiz.

Locke'un evreninde tüm fiziki değişimler bir saatin hareketi gibidir. Bir parça hareket ettiğinde mekanik olarak diğerlerinde hareket eder. Hiçbir dış müdahale olmaz ise hareket kazanan cisim hareketini sonsuza dek sürdürür.

Böyle bir evrendeki algı olayı da fiziki bir süreçtir. Şöyleki, biz bir objeyi bu obje tarafından zihnimize bir idea oluşturulduğu zaman görürüz. Tüm idealar bir dış kaynak tarafından neden olunmak zorundadır. Dış kaynak da daha önce bahsettiğimiz atomlardan meydana gelen makroskopik dünyadır. Makroskopik objeler evreninde renk, tat, koku, ısı gibi ikincil nitelikler yoktur. O halde ikincil nitelikler algılama esnasında zihin tarafından algılanan objeye ilave edilmektedir.

(1) Dancy Jonathan, Berkeley, Oxford, Basil Blackwell Hd, 1987, s.4

Bu noktadan sonra Locke Berkeley'i etkilemeye başlar. Locke'a göre birincil nitelikler tamamen algılayana bağımsızdır. Tüm zihinler dünyadan kaldırılmış olsa da birincil nitelikler objede varolacaklardır.

Locke'un algı teorisi "representative realism" (temsilli realizim) olarak adlandırılır⁽²⁾. Çünkü bizdeki idealar bize bizim dışımızdaki bir dünyayı temsil ederler. Berkeley'in dünyası Locke'un kinden tamamen farklıdır.

Berkeley'e göre dünyada sadece iki çeşit şey vardır: Zihin ve zihindeki idealar⁽³⁾. Berkeley'in bu yaklaşımı idealizm olarak adlandırılmaktadır. Görüldüğü gibi Locke'un fiziki objeleri Berkeley'de tamamen idea cinsinden olmuştur.

Locke ve Berkeley'in ortak yönü her ikisinin de "emprist" olmasıdır. Her ikisi için de bilginin kaynağı sense-experience (deneyim) dir. Deneyimin ne olduğu konusunda da hemfikirlidir. Bizim deneyimimiz fikirlerimizin (idea) zihnimize (mind) bir akışıdır (4). Yine her ikisi içinde bizim doğrudan şuurunda olduğumuz şey ancak idealar olabilir (5).

Saydığımız ortak noktalara rağmen aradaki temel farklılığın ne olduğunu söylemiştik: Locke ideaların arkasında onlara neden olan bir fiziki objeler dünyası kabul etmektedir. Yani representative realisttir.

Berkeley representative realisme karşı ne söyleyebilir? Berkeley'e göre representative realist bir yaklaşım bizim dışımızda bir dünya olsa bile onu bize ulaşılmaz kılar⁽⁶⁾. "Zihnimizin algıladıklarının ötesinde birşey kabul etmek için ne gibi bir nedenimiz olabilir?"

"Madde ile idea arasında ne gibi zorunlu bir bağlantı olabilir?" (7).

Şöyleki:

(1) Biz bir dış dünyanın varlığını ya kendi duyularımızdan ya da dış dünyanın bize gönderdiği duyulardan bilebiliriz.

(2) Duyular bize kendilerini verirler kendilerinin arkasındaki şeyi çıkarsama duyumunu vermezler.

(2) Dancy, Berkeley, s.7.

(3) Wornock, Introduction to Berkeley, s.37.

(4) Dancy, Berkeley, s.9.

(5) Berkeley, Principles, s.45.

(6) Berkeley, Principles, s.73.

(7) Berkeley, Principles, s.73.

(3)Mümkündürki bizde ideası olduğu halde onun temsil ettiği bir madde olmasın. O halde,

(4)Biz maddesel dünyanın varlığını ispat edemeyiz. O halde,

(5)Algıma neden olan şeyin maddi bir obje olduğunu iddia edemeyiz (8).

Görüldüğü gibi Berkeley'de "algı teorisi" ve "im-materyalizim" yani maddenin reddi birbiriyle doğrudan bağlantılıdır.

Bu arada bir noktayı daha açığa kavuşturmak gerekir. Representative realisme ilaveten birde "inferential realizme (çıkarımsal realism) vardır. Inferential realizme göre de biz dış dünyanın varlığını bizdeki idealardan çıkartırız, ancak, biz hiçbir zaman doğrudan fiziki objelerin farkına varamayız (9).

Locke inferential realist değildir. Çünkü ona göre bizim dış dünya bilgimiz inferential değildir. Doğrudur ki Locke da da biz önce idealarımızın şuuruna varırız. Ancak daha sonra onların temsil ettiği şeylerin şuuruna da varırız. Görüldüğü gibi Locke'da iki aşamalı bir şuuruna varma veya şuurunda olma olayı vardır. Bu yaklaşıma "double awareness" (ikili şuurlama) teorisi denmektedir. Inferential realizim de ise tek bir şuuruna varma olayı vardır. Dolayısıyla "single awareness" teorisi olarak adlandırılır.

Berkeley inferential realisme de karşıdır. Berkeley'de ideaların ötesinde bilinemez bir obje kabul edilemez. Demekki Kant'daki "noumenler alemi" Berkeley için kabul edilemezdir.

Temsili realizme karşı Berkeley'in ikinci bir tartışmasın da p8 dedir. Derki "Bir idea ancak başka ideaya benzeyebilir"(10). Yani bir ideanın idea cinsinden olmayan başka şeyi temsil etmesi mümkün değildir. Bu durumda Locke nasıl ideaların fiziki bir dış dünyayı temsil ettiğini söyleyebilir?

Locke'un birincil ve ikincil nitelikler ayrımını bilmekteyiz. Yine Locke'a göre objeler bize idealar vasıtası ile temsil edilirler. Ancak objedeki birincil niteliklerin idea da da olması mümkünmüdür?

Bir diğer problem de idea-obje ilişkisinin resim-obje ilişkisi gibi olup olmadığıdır. Ideaları bir tür zihni resim "menlat-pictures" gibi düşünsek dahi problemler çıkmaktadır. Öncelikle ideaların büyüklüğü-küçüklüğü meselesi vardır. Yani,

-----
(8) Berkeley, Principles, s.74.

(9) Dancy, Berkeley, s.10.

(10) Berkeley, Principles, s.68.

İdea temsil ettiği obje ile boyut olarak aynı değildir. İkincisi, zihni resimlerin bir sınırı yoktur, ancak, sınırlı şeyleri temsil edebilirler. Mesela, dairesel olmayan bir idea dairesel birşeyi temsil edebilir.

Demekki ideaları bir tür dış dünyanın resmi gibi düşünmek sanıldığı kadar gerçekçi değildir. Diğer yandan, Locke birincil nitelikleri ikincil niteliklerden dah ciddiye alır, çünkü, birincil nitelikler objeleri ayakta tutan şeylerdir.

Berkeley birincil ve ikincil nitelikler ayrımını red eder 1D P9 da derki "biz biliyoruzki uzanım, şekil ve hareket zihinde varolan idealardır ve yine biliyoruzki bir idea başka birşeyden başka birşey değildir (11).

Yine 1D P10 da" Eğer ikincil nitelikler veya sensible nitelikler ait oldukları şeyden zihinde bile ayırd edilmiyorsa 1.cil nitelikler de zihinden bağımsız olamaz" (12).

Aynı şekilde 2D p16 (13) ve 2D P72 (14) ve 1D P11 (15) de birincil niteliklerin zihin dışında varolmayacağını ve dolayısıyla birincil-ikincil nitelikler ayrımının olmadığını söyler. "Zihin dışında olan bir uzanım ne büyük nede küçüktür" "Yavaş ve hızlı olmayan bir hareket olmaz" 1D P11 (16).

Demekki renk, ısı gibi ikincil nitelikleri duyumlara rölatif kabul edip birincil nitelikleri duyumlardan bağımsız objektif düşünmek mümkün değildir. Mesela, paranın yuvarlaklığı farklı açılardan farklı görünebilir. Yine bir objenin büyüklüğü ve küçüklüğü ona baktığımız mesafeye göre değişmektedir. John Hospers bu karşı koymaya "variability (değişkenlik) karşı koyması demektedir (17).

Birincil niteliklerin ikincil niteliklerden ayıramayacağı tezine ise "inseparability" (ayrılmazlık) tezi denmektedir. Mesela, renksiz bir şekil düşünmek mümkün değildir. Berkeley'de şekil rengin sınırlandırıcıdır ve dolayısıyla ayıramazlar.

Bu karşı koymanın bir başka şekli "in extricability" (soyutlanamazlık) tezi olarak adlandırılır (18). Bu teze göre ikincil nitelikler olmadan dünyayı kavramlaştıramayız. Renksiz bir dünya düşünmek mümkün değildir.

(11) Berkeley, Principles, s.48.

(12) Berkeley, Principles, s.48.

(13) Berkeley, Principles, s.72.

(14) Berkeley, Principles, s.100.

(15) Berkeley, Principles, s.50.

(16) Berkeley, Principles, s.50.

(17) Hospers, a.g.e., s.498.

(18) Dancy, Berkeley, s.14.

Resemblance (benzerlik) karşı koyması da birincil-ikincil nitelikler ayırımına yöneliktir. İkincil nitelikler objede değil bizde ise nasıl olurda objeyi temsil edebilir? Yine, ikincil nitelikler bizde ise idealar objeye benzer değildir.

Berkeley'de aynı şeyi söylemektedir. Biz bizim yaşantımızı bizden bağımsız olan birşeyle nasıl mukayese edebiliriz? Biz sadece kendi yaşantılarımızla tanışık olduğumuza göre onun dışında birşeyi yaşayabilirmiyiz? Yani, yaşantı açısından nitelikler ayırımı yapmak mümkün değildir.

Bu itirazla Locke'un açmazı birkez daha ortaya çıkmaktadır. Locke'un nitelikler ayırımı dünyayı temsil edilemez bir hale getirmektedir. Çünkü objeleri sadece birincil nitelikler temsil eder. Bu durumda sanki bizim idealarımız dünyayı temsil edemez.

Berkeley'in böyle bir açmazı yoktur çünkü " bir idea ancak bir başka ideaya benzeyebilir" fikri onu bu açmazın ötesinde tutmaktadır. Eğer ikincil nitelikler zihinde ise birincil nitelikler de orada olmalıdır.

Berkeley'in realizmi reddinde temel kavramlardan biride "abstraction" (soyutlama)dir. Berkeley "The principles of Human Knowledge" adlı eserinin büyük bir bölümünü Locke'daki "soyut genel fikirler" in reddine ayırmıştır.

Berkeley prensiplerin ikinci bölümünde şöyle demektedir. "İdeal bilgi ile ilgili olarak bir başka yanlış anlama kaynağı" "abstract ideası" (soyut fikirler) doktrindir. Zaman yer ve hareket metafizikçilerin elinde genel fikirler olur çıkarlar" (19) P97 Aynı fikir prensiplerin 5.sinde de vardır (20).

Berkeley'in soyut fikirlere karşı çıkışıda kendisinden önceki felsefi yaklaşımlarla, özellikle Locke'un yaklaşımı ile doğrudan ilgilidir. Locke'a göre "bir kelimeyi anlamak onu bir çeşit idea ile birleştirmektedir" (21). Locke'un anlayışına göre zihin belli bir objeden aldığı ideayı objenin varlık şartlarından soyutlayarak aklileştirir. Bu işleme soyutlama denir. Bir ideayı kullanabilir hale getirmemiz için soyutlamamız gerekir (22). Bir anlamda soyutlama tek olanı (particular) varolduğu şartlardan soyutlayarak genelleştirilmektedir

Grayling'in yorumuna göre Berkeley iki çeşit soyutlamayı birbirinden ayırmaktadır (23).

(19) Berkeley, Principles, s.113.

(20) Berkeley, Principles, s.47.

(21) Bennett, a.g.e., s.222.

(22) Bennett, a.g.e., s.21.

(23) Bennett, a.g.e., s.29.

a)Ayrıştırma olarak: Ayrıştırmada objedeki niteliklerden birtanesi dikkate alınır. Mesela uzanımı, rengi ve hareketi olan bir objenin sadece uzanımının düşünülmesi, Berkeley prensiplerin birinci bölümünde şöyle der "Ben şahsen birşeyin birtek ideasını temsil etmeyi zor buluyorum. Ben iki başlı bir adam düşünebilirim, hatta insan başı ile bir atı hayal edebilirim, ancak, rengi olmayan bir kol düşünemem. Bu anlamda soyut fikir mümkün değildir" (24).

b)Tümelleştirme (Universalisation) olarak soyutlama:

Burda farklı objelerdeki bir nitelik soyutlanarak genelleştirilmektedir. Berkeley bu konuya prensiplerin birinci kısmında sekizinci prensipte değinir(25). Mesela "Uzunluk" niteliğini ele alalım. "Uzunluk" bir cetvelde, bir kalemde, bir masada olabilir. Ancak benim düşündüğüm uzunluk yine birşeyin uzunluğu olmak zorundadır. Berkeley bu tür bir soyutlama fikrine de karşıdır. Dolayısıyla genel fikirlere karşıdır.

Ancak, bu karşı oluş doğrudan genel fikirlerin kendisine değil onların oluşturulma yöntemindedir. Onikinci prensipte derki " ben genel fikirlerin olduğunu inkar etmiyorum. Genel fikirler soyutlama metoduyla oluşturulamazlar diyorum" (26).

Berkeley'e göre birşey bir başka şeyi temsil ederek genel fikir fonksiyonunu yüklenebilir. Mesela, belli bir çizgi benzer tüm çizgileri temsil edebilir (27).

Yine Berkeley'e göre bir idea particular kalarakda genel olabilir. Mesela, ben bir üçgen düşünebilirim ve bu üçgen diğerlerini temsil edebilir. Ancak, bu demek değildirki bu üçgen ne eşkenardır, ne çok kenardır ne de ikizkenardır(28). Demekki birşeyin birşeyi temsil etmesiyle birşeyin ona benzer şeylerin soyutlaması olması aynı şey değildir. Benzeri şekilde, insan ideası Ahmetle ilgili olsada Mehmet ve Ayşe'yi de temsil edebilir. Ancak tek ek insanlardan soyutlanmış bir insan kavramından bahsedilemez. Bizde bir insan ideası varsa belli bir insanın ideası olmak zorundadır. Ancak, söylediğimiz gibi bir insan ideası diğer insanları temsil edebilecek şekilde kullanılabilir.

Berkeley'in soyut fikirleri eleştirmesinin temelinde metaryalizim red etme arzusu yatmaktadır. "Şeylerin varlığını algılanmışlıklarından bağımsız kabul edenler

-----
(24) Berkeley, Principles, s.50.

(25) Berkeley, Principles, s.48.

(26) Berkeley, Principles, s.52.

(27) Berkeley, Principles, s.52.

(28) Berkeley, Principles, s.55.

vardır. Bu eğilimin temelinde soyutlama kavramı yatmaktadır"(29). Ancak soyutlama ve metaryalizim arasında kurulan bağ yorumcular tarafından doğru bulunmamıştır (30).

Berkeley soyutlama işlemine karşıdır çünkü Locke'un algı teorisi buna dayanmaktadır. Locke'da renk, uzmanımdan soyutlanabilmektedir. Oysa Berkeley'e göre rengi uzanımdan soyutlamak mümkün değildir. Berkeley'e göre soyutlamadan "bir şeyi bir başka şeyden ayrı düşünmeyi" anlıyorsak buna müsaade edilebilir.

Locke'un "abstraction" (soyutlama) teorisi hem algı hemde "anlam" (meaning) ile ilgilidir. Çünkü Locke'daki idea hem "sense-data" hem "concept" (kavram)lerle ilgilidir. Locke için idea düşüncenin kullandığı herşeydir (31).

Locke'un anlam teorisine göre (theory of meaning) kelimeler idealar üzerinde durur. Yani, bir kelimenin anlamı o kelimenin zihninde çağrıştırdığı resim benzeri ideadır. Bu resim benzeri şeylerde zihin dışında birşeyi çağrıştırmaktadır. "Her konuşma zihin dışı birşeye tekabül etmelidir" (32). Her kelimenin zihin dışında tekabül ettiği birşey olduğu gibi bu şeylerin herkesin zihninde özel bir anlamı da vardır. 17. ve 18.yy.laraki görüşe göre idea=image=picturelikedir (idea=imge,hayal=resim benzeri) Bu dönemlerdeki soyutlama teorisine göre zihin belirli objelerden aldığı ideaları genelleştirir. Zihin bu genellemeyi ilgili ideaları yer, zaman vb. varlık anlanlarından soyutlayarak yapar. Bu şekilde bir "ide" ilgili örneklerin en geneli olur. Soyutlama yoluyla elde edilen genel fikirler genel isimler adını alır (33).

Berkeley soyutlamanın dil ve anlamda ilgilendirilmesine de karşıdır (34).

Berkeley'e göre anlamın "resim benzeri" idealarla ilgilendirilmesi de doğru değildir. Çünkü resim benzeri olmayan anlamlı semboller de vardır (35). Mesela cebirdeki işaretler. Yine duygularımız ve heyecanlarımızla ilgili kelimelerin arkasında bir idea yoktur. Zaten bu tür kelimeler hiçbir idea çağrıştırmadan, çok acele kullanılmaktadır.

Bu durumda dili resmi benzeri idealar üzerine oturturmak doğru değildir.

-----
(29) Berkeley, Principles, s.67.

(30) Bennet, a.g.e., s.31.

(31) Bennett, a.g.e.,s.21.

(32) Urmson, a.g.e., s.23.

(33) Urmson, a.g.e., s.26.

(34) Berkeley, Principles, s.55

(35) Berkeley, Principles, s.59.

II.BÖLÜM

BERKELEY FELSEFESİNİN TEMEL KAVRAMLARI

2.1. BERKELEY'DE İDEALİZİM VE TANRININ VARLIĞI

Berkeley realist algının olumsuzluklarından işe başlamıştı.

Berkeley'e göre, bizim için dünya kavranabilen (conceive)elemanlardan oluşmuştur. O halde dünya sadece idealardan oluşmuş olmalıdır. Dünyanın zihin ile ilişkisi olmadan varolması mümkün değildir. Prensiplerin ikinci kısmında şöyle der:"İnsan bilgisinin objeleri idealardır. Bunlar:

- a)Ya duyumlara bağlıdır.
- b)Ya aklın çalışmasına yönelerek anlaşılır.
- c)Ya hafıza ve hayal yardımıyla oluşturulur"(1).

Yine aynı kısımda şunu ifade eder "Hiçbir düşünce, duygu ve fikir varolan bir zihnin dışında hayelle oluşturulamaz. Duyumlardaki idealar algılayan bir akıldan bağımsız olamaz. ESSE IS PERCIPI. Hiç birşey onu algılayan ve düşünen akıldan bağımsız değildir"(2).

Locke'a göre "nitelikler" kendi başlarına varolmazlar bir objeye ihtiyaç duyarlar.

Benzeri bir şekilde, Berkeley'in ideaları da bağımsız olarak varolamazlar. Onların varlığı zihne bağlıdır. Bir ideanın varolması onun bir zihinde var olmasına bağlıdır. Bir idea varsa o mutlaka bir zihindedir. "Bütün bunlara ilaveten birisi veya birşey varki bu fikirleri bilir ve algılar. Bu algılayan aktif oluşa ben zihin (mind), sprit (ruh) veya ben diyeceğim. Bu kavramlar idealardan tamamen farklıdır. Çünkü bir ideanın varlığı onun algılanmış olmasına bağlıdır"(3).

Yukarıdaki alıntılardan da anlaşılabilirceği gibi meteryal dünya var olacaksa şu veya bu zihinde olmalıdır. Berkeley'in dünyasında iki çeşit şey vardır: a) Zihinler b)Onların ideaları. Bu dünya da bunlardan başka hiçbirşey yoktur. "Hep aynı şeyi

---

(1) Berkeley, Principles, s.65.

(2) Berkeley, Principles, s.66.

(3) Berkeley, Principles, s.65.

söylüyorum. Duyumlar herneyi algılasa doğrudan algılar. O halde zihin olmadan kendini duyumlara veren (sensible) hiçbirşey yoktur"(4).

Berkeley'in bu fikirleri daha kendi zamanında kevvetli itirazlarla karşılaşmıştır. Çağdaşı Dean Swift şöyle karşı koydu: Berkeley kapıyı çaldığında hizmetçinin kapıyı açmasına gerek yoktur. Çünkü, Berkeley kendi prensipleri gereğince kapının içinden geçebilir.

Aynı şekilde Dr. Johnson'a Berkeley felsefesi hakkında ne düşündüğü sorulduğunda Jhonson bir taş tekmeledi ve "ben onu reddettim" dedi.

Berkeley, prensiplerin ilk 33 sayfasında genel görüşünü ve muhtemel karşı koymaları özeler. Biz bunları daha sonra elealacağız, ancak, bazılarını burada değinmek faydalı olacaktır.

Berkeley'e yapılan en klasik karşı koyma şudur: Acaba dünyada gerçek masalar, sandelyeler yok mudur? Berkeley Dialoglarda 34. prensipte şöyle der. Acaba gördüğümüz herşey bir yanılısamamıdır? Şu evler, şu dağlar, şu dereler hayal midir? Hayır, gördüğüm ve bildiğim herşey olduğu gibi yerindedir"(5).

Bir başka meselede idealar arasındaki farkla ilgilidir. Berkeley'e göre dünya herna kadar idealardan oluşmuş ise de bazı idealar gerçek bazı idealar hayal ürünüdür. Peki bunlar arasındaki fark nedir? Berkeley 33. prensipte şöyle der "Duyumlarımız üzerine Tabiatın Yazarı (author of nature) tarafından basılan ideolar gerçek şeylerdir (real things)(6). Yani Tanrı tarafından neden olunan idealar gerçek olanlardır. Yine aynı pasajda derki "bizim tarafımızdan uydurulanlar hayal olanlardır".

Anlaşabileceği gibi Berkeley'in "hayal" ve "gerçek" üzerindeki ayrımı tamamen Tanrı'nın varlığına dayanmaktadır. Eğer Berkeley Tanrı'yı ispat edemez ise "materyal dünya" hakkında verdiği hesap tamamen düşer.

Berkeley'in asıl gururu Tanrı hakkında bir ispat getirdiği fikridir.

Prensiplerde de belirtildiği gibi realizim ateizimi gerektirmektedir. Berkeley'e göre idealizmin asıl gücü Tanrı'yı temellendirebilmesidir.

Tanrı nasıl ispat edilebilir?

Dancy'ye göre Bennett'in Berkeley'i yorumlamasında iki tür Tanrı tartışması vardır:(7).

(4) Berkeley, Dialogue, s.202.

(5) Berkeley, Principles, s.81.

(6) Berkeley, Principles, s.81.

(7) Dancy, Berkeley, s.43.

1.Independence Argument (Bağımsızlık tartışması)

2.Continuity Argument (Süreklilik tartışması)

Bennett Independence tartışmasını "passivity" tartışması olarak adlandırılmaktadır (8). Bu tartışmanın özü şudur:

(a)Benim duyum idealarım (ideas of sense) benim zihnime (mind) gelir fakat bunlar benim iradem (will) tarafından neden olunmaz.

(b)Eğer bir idea varsa bu idea kendisinin var olduğu zihin dışındaki bir başka irade tarafından neden olunmuş olmalıdır.

(c)Benim zihnimdeki idealar benim zihnimden başka bir irade tarafından neden olunmuştur.

Bağımsızlık tartışması önce 29. prensipte görülür. Burada derki "Ben zihnimdeki ideaları üretmediğime göre bunları üreten birbaşka irade veya ruh (spirit) olmalıdır" (9). Berkeley aynı tartışmayı 25. ve 26. prensiplerde de temellendirir. "idealar pasif oldukları için kendi kendilerine neden olamazlar. O halde, onlara neden olan bir başka ruh olmalıdır" (10).

Berkeley'e göre, görülüyorki, zihinde olan bir idea birşey tarafından neden olunmuş olmalı. Hiçbir idea hiçbirşeye neden olamaz, çünkü idealar pasiftir. O halde, idealara neden olabilecek tekşey zihindir. Çünkü zihin aktiftir, bunu hayal gücünden biliyoruz. Eğer idealara zihin neden olmuyorsa onlara neden olan birbaşka zihin var demektir.

İdealara neden olan zihin zihinler arasındaki tutarlılığı da açıklar. İdealarımızın tabiatı bize göstermektedirki duyum ideaları (ideas of sense) aynı zihin tarafından neden olunmaktadır.

İdealarımıza neden olan bu özel zihin hayal edilemez bir güce sahiptir. Çünkü o tüm ideaları yaratır ve temellendirir. Etrafımızdaki tüm güçleri bu zihne atfetmek zorundayız. 63. prensipte şöyle der: "Şu açıktırki bazı zamanlarda tabiatın yazarı üstün gücünü şeyler üzerinde gösterir" (11).

İdeaların nedeni gücüne ilave olarak sonsuz bir iyilik ve yardımseverliği de sahiptir. Berkeley 72. prensipte "tüm fikirlerimizin kaynağı olan spirit (ruh) sonsuz

---

(8) Bennet, a.g.e., s.165.

(9) Berkeley, Principles, s.78.

(10) Berkeley, Principles, s.77.

(11) Berkeley, Principles, s.97.

bilge, iyi ve güçlü olmalı"der⁽¹²⁾. Tanrı iyilik severdir, çünkü, dünyadaki olaylar dizisinde insan için bir güvenli sistem vardır. Özetlersek, ideaların tabiatı bize oldukça güçlü bir delil vermektedirki bir seçkin, kadir ve iyiliksever zihin vardır ve bu zihin bizdeki idealara neden olur. Bizdeki idealara neden olur çünkü biz bizdeki idealara neden olamayız.

Süreklilik tartışmasının özü şudur: Biz şeyleri görmesek dahi onlar varlıkta kalmaya devam ederler. Fakat bizim gördüğümüz şeyler idealardır ve idealar bir zihin olmadan varlıkta kalamazlar. O halde, şeylerin varlığı hem ben algıladığımda hem algılamadığımda bana bağlı değil ise onların algılandığı bir başka zihin olmalı.

Anlaşılabilirliği gibi tartışma şeylerin devamlılığı ile ilgilidir. Berkeley için şeylerin devamlılığı ancak Tanrı'nın varlığı ile mümkündür.

Tartışmayı birkez daha formüle edersek:

(a)Gerçek olan şeyler vardır.

(b)Gerçek olan şeyler biz onları algılamasakta varlığına devam ederler. O halde

(c)Biz algılamadığımızda da onları algılayan bir zihin olmalı.

Bu tartışma 29. ve 141. prensiplerde görülebilir (13), (14).

Dancy'ye göre bu tartışma bir kısır döngü ifade etmektedir (15).

Dancy'ye göre birinci öncülün doğruluğu Tanrı'nın varlığına bağlıdır. Diğer yandan, yine Dancy'ye göre süreklilik tartışması orjinal değil, bağımsızlık tartışmasının değişik bir formudur.

Dancy'nın 1. eleştirisi haklı gibi görünmektedir çünkü şeylerin varlığını garanti eden Tanrı'dır. Tanrının varlığını garanti ettiği birşey kendisinin varlığını temellendirmek için kullanılamaz.

Bennett'e göre Berkeley süreklilik tartışmasını bağımsızlık tartışmasından ayrı olarak düşünmemiştir. Bu yorum doğrudur çünkü 29. prensip her iki tartışmanında temelidir. 29. prensipte öz olarak Berkeley "idealaları benim iradem yaratmadığına göre onlara neden olan birbaşka irade olmalıdır"der. Ancak, açıktır ki Berkeley'de algılanmadıklarında şeylerin varlığını garanti eden de süreklilik tartışmasıdır. 90. prensipte Berkeley derki "duyum objeleri" (sensible objeler) algılanmadığında vardır

(12) Berkeley, Principles, s.100.

(13) Berkeley, Principles, s.78.

(14) Berkeley, Principles, s.141.

(15) Dancy, a.g.e., s.44.

çünkü bir başka zihinde olabilir" (16).

Aslında, süreklilik tartışması Berkeley için büyük öneme sahiptir. Berkeley dünyanın devamlılığını sağlamak zorundadır. Aksi takdirde 34. prensipte "Dünya her zamankinden daha güven altındadır" diyemezdik(17).

Doncy'ye göre süreklilik tartışmasıyla "objektiflik" arasında da bir ilişki vardır. Objelerin objektifliği onların sürekliliğine bağlıdır(18). Süreklilik objektif dünya için vazgeçilmezdir.

Berkeley felsefesinde sonsuz ruhun (infinite spirit) yani Tanrı'nın önemli bir yeri vardır. Çünkü Tanrı realite dediğimiz düzenli idealar serisinin nedenidir. Nitekim Tanrı dünyayı algılayarak ayakta tutmaktadır.

Urmson bu noktada Berkeley ve Malebranche arasında ilişki kurmaktadır (19). Malebranche'ye göre de "bizim algılarımız Tanrı'nın fikirleridir".

Dancy, Berkeley, Locke ve Descartes'in Tanrısını mukayese etmektedir (20). Berkeley'e göre Locke'un mekanik dünyası büyük bir saat gibidir. Bu saat sadece Tanrı tarafından kurulmayı beklemektedir. Tanrı bir defa saati kurduktan sonra görevini bitirmiş olur. Dünya tek başına yoluna devam eder.

Descartes de ise dünya varlıkta kalabilmek için Tanrı'ya ihtiyaç duyar. Tanrı her zaman dünyaya göz-kulak olmak zorundadır.

Berkeley'in Tanrısı Locke'un kinden çok Descartes'in Tanrısına yakındır. Berkeley'in idealist tutumuna paralel olarak dünya, ideaların bir geçit şovudur. Bu geçidi düzende tumak için birşeye ihtiyaç vardır, bu şey herşeyden güçlü bir zihin olmalıdır.

Descartes, Malebranche ve Geulinx de tanrı vardır, ancak madde de vardır. Yani Tanrı maddenin nedeni olarak vardır (21). Bu filozoflarda algının doğrudan nedeni dış dünyadır, Tanrı dolaylı nedendir. Oysa Berkeley'de Tanrı doğrudan algılarımızın nedenidir. (22).

Berkeley'in idealist yaklaşımı ile Descartes'in realist yaklaşımı arasındaki fark da burada ortaya çıkmaktadır.

---

(16) Berkeley, Principles, s.110.

(17) Berkeley, Principles, s.80.

(18) Dancy, Berkeley, s.48.

(19) Urmson, a.g.e., s.63.

(20) Dancy, Berkeley, s.49.

(21) Berkeley, Principles, s.90.

(22) Berkeley, Dialogues, s.201.

Descartes'de Tanrı dünyayı harekete geçirendir ve onun bir parçasıdır. Yani Tanrı dünyaya ilave bir unsurdur.

Bununla birlikte, Dancy'nın yorumuna göre, Tanrı dünya için metafizik bir zorunluluk değil nedensel bir zorunluluktur⁽²³⁾.

Berkeley'de ise Tanrı internal bir zorunluluktur. Tanrı aleme sürekli müdahale etmektedir. Çünkü dünya idea cinsindedir.

Dünya idealar cinsindedir.

İdealar sadece Tanrı tarafından neden olunmaz aynı zamanda onlar Tanrıdadır.

O halde, bizim için yaşadığımız dünya Tanrının zihninin muhtevasından başka birşey değildir.

Bu nedenledirki Berkeley'de Tanrı internal bir zorunluluktur ve bizim gördüğümüz herşey Tanrının zihninin bir parçasıdır. Locke da da "idea" ve "archetpes" (anatip) ayrımı vardır. Locke de bizim birçok ideamız gerçek (real) şeylerden gelirler. Real şeyler anatiplerdir. İdealar kendilerinin anatipine uyarlar. Aradaki bu uyum benzerlik (resemblance) veya nedensel ilişki (causal relation) açısından ifade edilebilir.

Berkeley'de de "anatip" kavramı vardır. Ancak Berkeley'deki idea uyumu Tanrı'nın zihnine uyumdur. Eğer böyleyse bizim idealarımızın anatipi Tanrının zihninde olmalıdır. Bu durumda bizim idealarımız Tanrı'nınkini ile özdeş değildir. Çünkü ideaların anatipleri ile özdeş olduğunu gösteren birşey yoktur. Hiçbir zaman Berkeley Tanrının idealarının bizimkilerin anatipi olduğunu söylemez. Daha öncede belirttiğimiz gibi sadece idealarımızın bir başka zihinde olduğunu söyler. Bu bir başka zihin Tanrının zihnidir.

Berkeley, biz düşünürken Tanrının zihnindeki ideaları olduğu gibi transfer ettiğimizide söylemez. Berkeley P30 prensipte derki "zihnimdekilerden anlıyorum ki zihnimdekilerin yazarı bilge ve iyilik severdir" (24). Ancak kendi zihnindekileri aynen yazıp yazmadığını söylemez. Diğer taraftan 32. prensipte zihindeki fikirlerin düzenliliğinde tabiattaki nedenselliğin etkisi yoktur der⁽²⁵⁾. Güneş sıcaklığın nedeni değildir. Nedensellik bir fikrin diğerini takip etmesinden çıkarılmaktadır.

33.prensipde ise "gerçek şeyler" doğanın yazarı tarafından zihnimize basılanlardır der⁽²⁶⁾. Ancak, buradaki "zihne basma" hiç bir zaman Tanrı'nın kendi fikirlerini olduğu

(23) Dancy, a.g.e., s.50.

(24) Berkeley, Principles, s.78.

(25) Berkeley, Principles, s.79.

(26) Berkeley, Principles, s.80.

gibi basması anlamında değildir.

107.prensipde "Dünya Tanrı'nın iyiliğinin bir eseridir" ve "tabiat kanunları Tanrı'nın iradesidir" (27).

106. prensipte "tabiattaki olaylar birşeyin işaretidir. Bu işaretlerin kullanımını bilmeden tabiatın yazarının dilini anlayamayız" (28).

146. prensipte "tabiattaki düzen ve düzensizliğe baktığımızda tüm bunları birtek şeye atfedebiliriz ki o ezeli, ebedi, sonsuz bilge, iyi, mükemmel bir ruhtur" (29).

147. prensipte "Tanrı aracısız ve doğrudan bilinebilir. Hatta Tanrı'nın varlığı insanların varlığından daha açıktır. İnsanların dudak hareketi dahi yaratıcının iradesine bağlıdır" (30).

148. prensipte "Biz aslında Tanrı'yı görürüz. Gördüğümüz herşey ilahi vasfın kendini göstermesidir" der (31).

Bu verilerden insanın düşünürken Tanrı'nın zihnini aynen transfer edip etmediği sorusunu açıklığa kavuşturabiliriz. İdealarımızın kaynağının Tanrı olduğu açıktır ancak bu bizim Tanrı'nın zihnini yakaladığımız anlamına gelmez. Zaten, 81.prensipde derki, Tanrı'daki tüm fikirler bende değildir⁽³²⁾.

Prensipler ve Dialoglar adlı eserlerinde ben ruh hakkında birşey yazmamıştır. Öyle sanılıyorki bu konular prensiplerin kaybolan ikinci bölümde olabilir⁽³³⁾. Aynı durumu Berkeley'de doğrulamaktadır; Arkadaşı Samuel Johnson'a yazdığı mektupta metnin İtalya yolculuğunda kaybolduğunu söyler.

Urmson'un yorumuna göre, Berkeley'e göre bizim gördüklerimiz Tanrı'nın bize gösterdikleridir. Bu nedenle gördüğümüz herşey Tanrı'yı görmemizdir⁽³⁴⁾.

Yaradılışa ilgili görüşlere de kısaca bakacak olursak; Agüinas'a göre yaratılış kavramı deistik değildir. "Her sonlu şey varlığını varlıkta kaldığı her an Tanrı'ya

---

(27) Berkeley, Principles, s.118.

(28) Berkeley, Principles, s.98.

(29) Berkeley, Principles, s.139.

(30) Berkeley, Principles, s.140.

(31) Berkeley, Principles, s.140.

(32) Berkeley, Principles, s.104.

(33) Urmson, a.g.e., s.58.

(34) Urmson, a.g.e., s.64.

borçludur⁽³⁵⁾. Yaratıcı desteğini çektiği anda hiçbirşeyin varlıkta kalması mümkün değildir.

Descartes de Orta Çağ'daki Tanrı anlayışı ile hem fikirdir. Descartes'e göre yaratılış ve varlıkta tutma tamamen aklın koyduğu bir ayrımdır.

Leibniz'de sürekli bir yaratılıştan bahseder. Berkeley'de Samuel Johnson'a yazdığı mektupta Leibnize benzer bir görüş ileri sürer. Yaratma ve varlıkta tutmanın sadece teorik bir ayrım olduğunu söyler. Nasıliki titreşimsiz bir Çan'dan ses gelmez ise Tanrı'nın müdahalesi olmadan obje varlıkta kalmaz.

Berkeley'de Tanrı'nın algılama aktivitesi bir tür "varlıkta tuma" aktivitesidir. Bu anlamda Berkeley'de objeler metafizik olarak Tanrı'dan bağımsız değildirler.

2.2. ZİHİN-İDEA İLİŞKİSİ

Bir önceki bölümde Berkeley'in Tanrısı ve onun dünya ile ilişkisini kısaca ele aldık. En son sorduğumuz soru şu idi: Acaba bizim dünyamız Tanrı'nın zihnindeki idealara özdeşmidir yoksa onların bir kopyasıdır?

Bu bölümde Berkeley'in dünyasını oluşturan objeleri doğrudan ele alacağız.

Berkeley'in objeleri bir idealar koleksiyonudur⁽³⁶⁾.

Acaba Berkeley'in bu teorisi anlamlıdır?

Bennett'ten esinlenen J. Dancy bu teorinin çeşitli zorluklar doğurduğunu ileri sürer⁽³⁷⁾. Bunlardan birtanesi "interpersonal perception" (özneler arası algı)'dır. Şimdiye kadar yazılanlardan çıkmaktadırki Berkeley'in dünyasının bir probemi vardır. Biz biliyoruzki aynı veya farklı zamanlarda bir obje birden çok zihin tarafından algılanmaktadır. Acaba bu nasıl olmaktadır? Berkeley bunun olduğunu açıklamak için ki iki seçeneğe sahiptir. Diyebilirki benim sistemim bu durum açıklar, ya da diyecem ki bu durumu açıklayamamak önemli bir kayıp değildir.

Berkeley, ben objeler üzerinde hiçbir değişiklik yapmıyorum demektedir. Bu durumda sanki Berkeley ilk seçeneği seçmiştir. Aynı ideanın iki farklı kişide olmaması için hiçbir neden yoktur. Acaba bu nasıl olabilir? Diyebilirizki her iki zihinde aynı ideaya sahiptir. Ancak bu kolay bir çıkış yolu değildir. Nasıl iki farklı idea aynı şeyin ideası olabilir? Aynı şeyin farklı zihinlerdeki ideaları benzer olmak zorunda değildir. Aslında olmamaları da gerekir.

(35) Morris Thomas, *The Concept of God*, Oxford, Oxford University Press, 1987, s.61.

(36) Berkeley, *Principles*, s.65.

(37) Dancy, a.g.e., s.58.

Sizin ve benim aynı objeye baktığımızı düşünelim, bu obje ikimize de farklı görünecektir. İkimizin aynı yerde olması mümkün değildir. Demekki bir objeyi iki farklı kişinin algılaması için ideaların benzerliği zorunlu değildir.

Aynı durumda bir başka problem daha vardır. Benzer idealara sahip olduğumuz halde farklı anlamlı şeylere sahip olmuş olabiliriz. Mesela, ikimizde de yumurtaya benzer idea olabilir, ancak sizona yumurta anlamı vermeyebilirsiniz. Demekki ideaların benzerliği objelerin özdeşliğini gerektirmez.

Bu durum Locke için bir problem teşkil etmez. Çünkü, Locke'da obje ve idea birbirinden ayrılabilir şeylerdir. Aynı obje farklı fakat birbirine çok benzer idealara neden olabilir.

Berkeley konuya üçüncü diyalogda doğrudan temas etmiştir:

Phil: Eğer sen iki kişi aynı şeyi göremez diyorsan, bu durum bana olduğu kadar materyaliste de karşıdır.

Hyl: Fakat materyalistler bir external archetype kabul ederler. Bu anatip onların birçok ideasına referre (işaret) eder. Bundan dolayı onlar aynı şeyi algıladıklarını söyleyebilirler.

Phil: Demekki sen bir external archetype kabul etmekteisin. Benim prensibime göre external archetype (dış anatip) senin zihnine göre olandır. Ancak bu dış anatip bir başka zihinde olabilirki o herşeyi idare eder (38).

Berkeley üçüncü diyalogun diğer kısımlarında şöyleder:

"Yaradılış şeylerin algılanabilir hale getirilmesidir" (39).

"Ben, objeler zihnimde vardır derken ya da duyumlara basılmıştır derken bundan halkın anladığını anlamıyorum. Yani birşeyin bir yerde olması gibi ya da bir mühürün muma basılışı gibi birşey anlamıyorum. Ben sadece diyorumki benim zihnim onları anlar ve algılar" (40).

Berkeley'in söyledikleri anatip kavramına dayanmaktadır. Berkeley'in iki ayrı kişinin aynı şeyi görebileceğini açıklayabilmek için Tanrı'yı ideaların nedeni olarak göstermektedir. Nasıki Locke algının kaynağı olarak objeyi görüyorsa Berkeley'de algının kaynağı olarak Tanrı'yı görmektedir. Ancak, eğer Tanrı tüm ideaların nedeni ise algının tüm objeleri birbirine özdeş olmak zorundadır. Eğer Tanrı'da bir anatip varsa bu problem

---

(38) Berkeley, Dialogues, s.241.

(39) Berkeley, Dialogues, s.245.

(40) Berkeley, Dialogues, s.243.

kaçınılmazdır. Ancak, denilebilirki Berkeley anatipden farklı şeyi anlamaktadır. Dancy'nin yorumuna göre Berkeley'de bizim idealarımız Tanrı'nın zihnindeki ideaların kopyası değil özdeşidir (Indental) (41). Eğer Berkeley'in resmi görüşü bu ise aynı şeyin farklı zikirlerdeki ideaları ile bunun tersi arasında bir ayırım yapılabilir. O zaman benim zihnimdeki biri de sizin zihinlerdeki bir idea ile aynı olabilir, eğer her ikisinde Tanrı'nın zihninde aynı iseler. Dancy'ye göre bu yetirli değildir. Aynı şeyin birden çok ideası birbirine özdeş değildir. Aynı obje farklı zihinlerde farklı olabilir.

Ancak, eğer Tanrı'nın zihnindeki farklı idealar aynı şeyin ideaları ise kişilerde aynı şeyin farklı ideaları olabilir.

Benim zihnimdeki idealar Tanrı'nın zihnindekilerin kopyası değil özdeşidir. O zaman, denilebilirki, benim zihnimdeki sizin zihninizdeki ile özdeş olabilir. Çünkü her ikisi de Tanrı'dakine özdeştir. Fakat, biz biliyoruzki aynı obje farklı zihinlerde farklı görüne bilir. Bu durumda da denilebilirki bizim farklı idealarımız Tanrı'nın fikrindeki farklı idealara tekabül edebilir.

Diğer yandan, bizim algıladığımız Tanrı'nın hayal ettiği olabilir(imagination). Berkeley üçüncü diyalogda buna benzer birşey söylemekteydi: "Ben objeler zihnimde vardır derken bir mühürün muma basılışı gibi birşey anlamıyorum" (42). Bizim zihnimizde bir objenin birden çok hayali olabilir, buna Tanrı mücade edebilir.

O zaman, farklı ideaların Tanrı'nın zihninde nasıl bir objeye tekabül ettiğini açıklayabiliriz. Bundan şu çıkar ki "farklı idealar Tanrı'nın zihnindekinin anatipidir". Winkler'de benzeri bir sonuca ulaşmaktadır" imagination (hayal) ideları anatiplerin kopyalarıdır"der (43).

Tanrı'nın zihnindekileri anatip olarak kabul ettiğimizde, o zaman Berkeley, farklı zihinlerdeki ideaların aynı objenin ideası olmasını izah edilebilir.

Şunu da söylemek gerekir ki problem sadece iki farklı kişinin aynı zamanda aynı objeyi görmesinde değildir, aynı problem bir kişinin aynı objeyi farklı zamanlarda görmesinde de vardır. Eğer bir kişi farklı zamanlarda birşeyi aynı görebiliyorsa bu aynı kolleksiyonun ürünü olmalıdır.

Acaba bu nasıl olur?

---

(41) Dancy, Berkeley, s.59.

(42) Berkeley, Dialogues, s.243.

(43) Winkler P. Kenneth, Berkeley-An Interpretation, Oxford, Oxford Universty Press 1989, s.10.

Tanrı bir anlamda zamanda olsa bile onun idealarının bir sıralaması yoktur. O değişmezdir. O zaman bizim fikirlerimizdeki zamansal sıralama Tanrı'nınki ile açıklanamaz. Bu durumda nasıl bir açıklama getirebiliriz? Dacy'ye göre bunun cevabı Tanrı'nın hayalgücüdür. (imagination)⁽⁴⁴⁾ Eğer biz bir objeyi farklı zamanlarda hayal edebiliyorsak neden aynı şeyi Tanrı yapmasın, diğer yandan Berkeley'e göre gerçek şeyler (real things) Tabiatın Yazarı (author of nature) tarafından duyularımıza basılmış olanlardır⁽⁴⁵⁾.

Acaba Berkeley gerçek ile görüntü arasında bir çizgi çekmişmidir. Bu konuya 29,30,33 ve 34'üncü prensiplerde açıklık getirir. "Duyuların ideaları ile hayal ideaları farklıdır. Duyum ideaları daha canlı ve güçlüdürler. "P.30 (46) "Duyularımla algıladığım şeyler benim irademe bağlı değildirler. Görüp-göremeyeceğimi ben seçmem" P.29 (47) "Herşeyin zihnime bağlı olması güneş, ay ve yıldızlar üzerinde hiçbir değişiklik yapmaz, hatta kendi vücudumuz üzerinde bile. Gördüğüm, duyduğum, işittiğim herşey her zamankinden fazla güven altındadır". P.34⁽⁴⁸⁾.

Realistlerin Berkeley'e olan itirazlarında bu son noktadadır. Çünkü Berkeley'e göre realitedeki objeler sadece idealardır. Realist'e göre Berkeley'in dünyası veya tabii dünya (natural world) tutarlı bir görüntüdür. (consistent) appearance). Yine realist'e göre tutarlı görüntü olmak etrafımızdaki şeylerden tamamen farklıdır.

Realistlere göre Berkeley'de zihinden bağımsız objeler yoktur. Bu doğrudur. Ancak P33'de Berkeley iddia ediyorki ben varlıklar üzerinde hiçbir değişiklik yapmıyorum. Acaba bizdeki gerçek idealar hangileridir?

Prensip 29'da Berkeley gerçek şeylerin benim irademe bağlı olmayan başka bir irade (will) ve ruh (spirit) tarafından neden olunan şeyler olduğunu söyler⁽⁴⁹⁾. Söylediğimiz gibi içinde yaşadığımız dünya gerçektir. Çünkü bize bağımsızdır yani bizim tarafımızdan neden olunmamıştır. Ancak gerçek dünya realistlerde olduğu gibi herşeyden bağımsız değildir. "Yöneten bir ruh vardır ki onun iradesi tabiat konularını meydana getirir" P.32 (50) Dünya idealarından oluşmuştur. Bu idealar bizde ortaya çıkar fakat

---

(44)Dancy, Berkeley, s.60.

(45) Berkeley, Principles, s.80.

(46) Berkeley, Principles, s.78.

(47) Berkeley, Principles, s.78.

(48) Berkeley, Principles, s.80.

(49) Berkeley, Principles, s.78.

(50) Berkeley, Principles, s.79.

bizim tarafımızdan neden olunmaz. Bunların bir nedeni olması gerektiğine göre bunlar daha güçlü bir zihin tarafından neden olunmuş olmalıdır. "İdealarımızın gerçek nedeni aktif bir substance veya spirit'tir. Algıladığımız herşey Tanrı'nın zihnindedir"⁽⁵¹⁾. "Tanrı'nın algısından bağımsız, tüm zihinlerin dışında bir varlık olamaz"⁽⁵²⁾. "Filozofların tablata atfettikleri herşeyin, ben, Tanrı tarafından temsil edildiğine inanıyorum"⁽⁵³⁾ Görüldüğü gibi Berkeley'de idealara neden olan güçlü bir zihin vardır, böyle bir zihin olduğuna göre Berkeley'de gerçek şeyler vardır. Ancak bu realist anlamda değildir. Bununla birlikte Berkeley'de de gerçek ve gerçek olmayan ayrımı vardır. Berkeley'e göre "gerçek şeyler" bizim tarafımızdan neden olunmayanlardır ⁽⁵⁴⁾. Bu anlamda içinde yaşadığımız dünya gerçektir çünkü bizim tarafımızdan neden olunmamıştır, bize bağımsızdır. Ancak gerçek dünya herşeyden bağımsız değildir. Tanrı'nın zihnine bağımlıdır⁽⁵⁵⁾. Üçüncü dialogda Berkeley diyorki "materyalist ile benim aramdaki fark şeylerin zihinden bağımsız olup olmadıkları değildir. Tanrı'nın algısından olup olmadıklarıdır"⁽⁵⁶⁾.

Bildiğimiz gibi materyal dünya bir idealar kolleksiyonudur. Objeleri oluşturan idealar bizde ortaya çıkar (occur) fakat bizim tarafımızdan neden olunmaz. Ancak bunların bir nedeni olması gerektiğine göre bunlar daha güçlü bir zihin tarafından neden olunmuş olmalıdır. Böyle bir zihin olduğuna göre de Berkeley'de "gerçek şeyler" vardır. Zaten Berkeley'de ben şeyler üzerinde hiçbir değişiklik yapmıyorum demektedir.

Ancak realist anlamda Berkeley'de gerçek şeylerin olmadığı konusunda realist haklıdır. Berkeley'de şeyler idealar kolleksiyonundan başka bir şey değildir ⁽⁵⁷⁾. Ancak Berkeley'de de bir gerçek (realite) ve görüntü (Appearance) ayrımı vardır. Berkeley için gerçek "ideas of sense", görüntü "ideas of imagination"dur. (duyum ideaları ve hayal ideaları)⁽⁵⁸⁾ iki çeşit idea vardır: Bizim tarafımızdan neden olunanlar ve bizim tarafımızdan neden olunmayanlar şeklinde. Hayal idealarının (ideas of imagination) gerçek nedeni yoktur, yani Tanrı tarafından neden olunmamışlardır.

---

(51) Warnock, Introduction, s.22.

(52) Berkeley, Dialogues, s.225.

(53) Berkeley, Dialogues, s.227.

(54) Berkeley, Dialogues, s.201.

(55) Berkeley, Dialogues, s.225.

(56) Berkeley, Dialogues, s.225.

(57) Berkeley, Principles, s.65.

(58) Berkeley, Principles, s.109.

Bir zorluk daha vardır. Acaba halusinasyon, illision ve hayali birbirinden nasıl ayırtedebiliriz? Bu tür yanımlarda iki durum vardır. Birinci durumda hatanın kaynağı biz kendimizdir. Kaynağı duyular olmayan şeyler gerçek değildir. Bu ifade halusinasyon ve hayali izah edebilir. Üçüncü diyalog'da Berkeley derki "algı hatalarında hata doğrudan algılanan şeyde değil onunla ilgili hükümdedir"⁽⁵⁹⁾. Yani, hatalar bizim uydurmamızdan kaynaklanmaktadır. Birde illusyonlar vardır. Mesela, çubuğun suda kırık görünmesi Berkeley üçüncü diyalog da derki "suda çubuğun kırık görünmesi çubuğun bir parçasıdır"⁽⁶⁰⁾ Illizyonlar bizim tarafımızdan neden olunmadıklarına göre gerçeklerdir. Çubuğun kırık görünmesi yaşantının bir görüntüsü (appearance)dür ancak bu görünüş realitenin bir parçasıdır.

Dancy'ye göre Berkeley'in bir başka problemi daha vardır⁽⁶¹⁾. Bizim algılamadığımız halde gerçekten var olan şeyler vardır. Bizim idealarımızdan hangileri gerçek şeylerdir. Acaba bizim ideamız olmadığı halde gerçekten varolan şeyler yok mudur? Eğer varsa, hangisi Tanrı'nın idealarıdır hangisi değildir?

Geleneksel olarak da Tanrı tüm mümkün ideaları algılar ancak gerçek şeyler hangileridir?

Dancy'ye göre iki nedenle bu soruya tam bir cevap verilemez.

1.si, dünyanın kesin olan öyle yönleri vardır ki her zihin bunu algılayamaz.

2.si, İncil'deki yaradılışla ilgilidir. İncil'e göre hiçbir sonlu zihin yaratılmadan Tanrı dünyayı yarattı.

Eğer gerçek şeyler bizim zihnimizdeki duyum ideaları ise bu nasıl olabilir?

Berkeley diyebilirdi Tanrı dünyayı sonlu zihinler henüz onu algılamasa bile algılayabilmeleri mümkün olacak şekilde yarattı.

Aslında bu sorular ve Berkeley'in idealizmi doğrudan onun Tanrı anlayışına bağlıdır. Çünkü Tanrı olmaz ise gerçekşeylerin varolması mümkün değildir.

Yukarıdaki soruları açıklığa kavuşturabilmek için Berkeley'in resmi doktrini olan idealizm ile fenomenalizmi tekrar ele almak gerekir.

İdealizme göre objeler bir zihinde bulunan gerçek ideaların bir koleksiyonudur.

Fenomenalizme göre objeler varolan veya varolabilecek aktif veya pasif idealar koleksiyonudur ⁽⁶²⁾.

(59) Berkeley, Dialogues, s.229.

(60) Berkeley, Dialogues, s.254.

(61) Dancy, Berkeley, s.64.

(62) Dancy, Berkeley, s.65.

Bu iki ekol benzer görünmesine rağmen aralarında bir farklılık vardır.

Bir idealist için bir obje varolabilir sadece ve sadece eğer o bir aktif zihin tarafından algılanırsa.

Fenomenalistler için bir obje varolabilir eğer onun algılanabilme ihtimali varsa. Şu anda onu algılayan bir zihnin olması gerekmez.

Idealistler için Tanrı'sız bir dünyada varlık problemlidir.

Fakat fenomenalistler şeylere sürekli bir varlık atfedilebilir. Çünkü, onların her zaman algılanabilme ihtimali vardır.

Bu açıdan fenomenalizmin idealizimden bir adım önde olduğu söylenebilir. Fenomenalizim her zaman objelerin algılanabilme ihtimalini açık tutar.

Ancak, Tanrı ile birlikte bir idealist içinde dünyanın varlıkta kalması mümkündür.

Dancy'ye göre bir idealist için iki farklı zihin aynı şeyi nasıl algıladığını izah etmek oldukça güçtür⁽⁶³⁾.

Bana göre bu ciddi bir problem değildir. İki farklı kişi Tanrı'daki aynı anatipi yakalamış olabilirler. Bir anatipten birden çok kişinin payılması teorik olarak mümkündür.

Gerçek ve görüntü meselesinde fenomenalistler Berkeley'in güçlülük (strenght), düzenlilik (ordenliness) ve tutarlılık (coherence) kriterleri ile hemfikirdirler.

Fenomenalistler tutarlılığı önplana çıkartırlar. Fenomealist için bir ideanın diğer idealarla tutarlı olması onu sağlamlaştırılmaya ve onu gerçeğin bir parçası göstermeye yeter.

Bir örnekle idealizm ve fenomenalizim arasındaki farkı açıklığa kavuşturabiliriz. Farzedelimki ben çölde yolumu kaybettim, susuzluk çekiyorum. Beynim bir halusinasyon uydurur, bir ağaçlıklı su vahası gösterir ve ben tüm gücümle buraya ulaşmak istiyorum. Buradaki hayal Tanrı'nın değil benimdir.

Burada tutarlılık arıyorsak vardır. Hayellerim arasında bir tutarlılık vardır. Ancak, hayal realiteye uygunluğu açısından gerçek değildir. Bu noktada idealistin Tanrı'ya ihtiyacı vardır. Eğer Tanrı olmaz ise tutarlı halusinasyon ile realite aynı olacaktır. Halusinasyonlar Tanrı tarafından değil benim tarafımdan neden olunur diyerek durumu izah edebiliriz.

Fenomenalist için ise benim holusinasyonumun tutarlılığı onun gerçek (actual) kabul edilmesini gerektirmez. Fenomenalistler için bir yaşantı gerçek kabul edilebilir,

---

(63) Dancy, Berkeley, s.66.

eğer diğer insanlar da aynı yaşantıya sahip iseler. Dikkat edilirse burada Tanrı'nın yardımı yoktur. Özneler arası bir tutarlılık sözkonusudur. Fenomenalistler için eğer diğer insanlarda aynı yere gitmiş ve aynı şeyi görmüş olsalardı durumu gerçek kabul etmek zorundaydık. Daha önce de söylediğimiz gibi intersubjektif bir tutarlılık sözkonusudur.

Fenomenalist için realite düzenli (regular) ve tutarlı (coherent) yaşantı ihtimalinden başka birşey değildir.

Berkeley'in fenomenalizmi açıkca red edip etmediği tartışmalı bir konudur.

1.Prensip Berkeley'in resmi pozisyonudur. "İnsan bilgisinin objeleri ya duyumlara basılan idealar yada algılanmayla ortaya çıkan zihin operasyonudur".

"Taşı , ağacı, kitabı oluşturan bir idealar koleksiyonudur" (64).

6.Prensipde ise Berkeley bilinen idealist sloganını ortaya koyar. "Varlık algılanmış olmaktır". "Esse est Percipi" (To be is to be perceived) (65).

Fenomenalist slogan ise biraz daha farklıdır; "varlık algılanabilir olmaktır". "Esse est percipi posse" (To be is to be perceivable).

Görüldüğü gibi fenomenalizim "algılanabilir olma" ihtimalinde gözönünde tutmaktadır.

Dacy Berkeley'in 3. prensipte ortaya koyduğu fikirleri fenomenalist bir yaklaşım olarak yorumlamaktadır (66) Berkeley 3. prensipte derki "üzerinde yazı yazdığım masa vardır. Çünkü onu görüyorum ve hissediyorum. Ancak eğer ben çalışıyor olmasaydım o hala var olacaktı. Bir başka deyişle çalışıyor olsaydım onu algılıyor olacaktım" (67). Buradaki "If I was in my study I might perceive it" cümlesi fenomenalist olarak yorumlanmaktadır. Çünkü algılanabilir olma ihtimalini açık tutmaktadır. 58. prensip de fenomenalist olarak yorumlanabilir. Derki "Biz dünyanın döndüğünü bilmekteyiz. Ancak onu algılayamıyoruz. Bu durum bizim prensibimize ters düşüyor gibi görünmektedir. Çünkü hareket sadece bir ideadır, bu durumda algılanmadığında var olmayacaktır. Dünyanın hareketi de algılanamamaktadır" (68). Bu pasajda dünyanın hareketi kesin, belli ideaların muhtemel elde edilebilirliğine bağlanmıştır. Bu nedenle idealizimden çok fenomenalist bir yoruma daha yakındır.

(64) Berkeley, Principles, s.65.

(65) Berkeley, Principles, s.67.

(66) Dancy, Berkeley, s.68.

(67) Berkeley, Principles, s.66.

(68) Berkeley, Principles, s.93.

Bir başka fenomenalist yorum 3. dialogda bulunmaktadır. "Hly: Peki kutsal Kitaptaki yaradılış'dan kastedilen şey senin kavramlarına indirgenemez.

Bu yaradılış "idea"ların yaradılışı değil şeylerin yaradılışıdır.

Phil: Musa'nın da belirttiği gibi güneş, ay , yıldızlar....., hayvanlar vardır ve Tanrı tarafından yaratılmıştır.

Eğer sen idea'dan fiction'u anlıyorsan bunlar idea değildir.....

Phil: Yaradılış ile benim teorim arasında bir karşıtlık yoktur. Ben diyorumki ruhların (spirit) yanısıra tahayyül (conceive) edebileceğimiz tek şey idealardır. Bunlar zihin olmadan olamazlar. İnsanlar algılanmadan önce şeyler Tanrı'dadır. Yaradılış şeylerin algılanabilir hale getirilmesidir.

Şeylerin yaratılmış zihinlere rölatif bir varlıkları vardır" (69).

Burada, şeylerin algılanması değil algılanabilir olması sözkonusudur. Pasajın fenomenalist bir yoruma oldukça açık olduğu görülebilir.

Bize göre Berkeley, idealist-fenomenalist tartışmasında çok açık değildir. Her iki yorumu da yapmak mümkündür.

Ancak, Berkeley'in Tanrı fikri dikkate alınırca idealist olması gerektiği ortaya çıkar.

Grayling'in yorumuna göre, Berkeley'in büyük iddiası gerçek ve görüntü arasındaki farkı kapattığıdır (70) Çünkü görüntü gerçektir. Şeylere idealar arasında bir boşluk yoktur, çünkü şeyler idealardır. Idealar da yaşantıdan bağımsız değildir.

Grayling, Berkeley'in bu pozisyonunu Russell, Ayer gibi 20.yy. fenomenalistlerine benzetmektedir. Bunlara göre objeler sense-data üzerinden yapılmış mantıki oluşumlardır. Bu demektirki fiziki objeler hakkındaki ifadeler gerçek (actuel) veya mümkün (possible) algı ile ilgili ifadelerdir (71).

Demekki, birde actual ve possible idealar problemi vardır. Dancy'ye göre Berkeley ima etmektedirki "Bütün mümkün idealar gerçek idealardır" (All possible ideas are actual ideas) (72). Hiçbir idea sadece possible olamaz. Bu durumda metaryel objeler gerçek ve mümkün ideaların koleksiyonu olamaz. Onlar sanki gerçek ideaların koleksiyonudur.

Burada hem fenomenalist hem idealist yorumlar ortaya çıkmaktadır. Her ikisinin

---

(69) Berkeley, Principles, s.244.

(70) Grayling, a.g.e., s.16.

(71) Grayling, a.g.e., s.16.

(72) Dancy, Berkeley, s.71

de savunulabilmesine rağmen idealist yorum ağır basmaktadır.

Dancy'ye göre bu tartışmada bir problem vardır. Biz her mümkün ideanın bir gerçek idea olduğunu söyleyemeyiz (73) Mesela, "Eğer evlenirsem bir oğlum olabilir" önermesini ele alalım. Bu önermede muhtemel bir çocuk vardır. Ancak bu demek değildir ki gerçek bir çocuk vardır.

Berkeley'in iddiası ancak Tanrı'nın varlığı ile doğrulanabilir. Berkeley'de Tanrı'nın varlığı gerçek ve muhtemel ideaları birbirine indirgemektedir. Çünkü, eğer Tanrı fonksiyonu gereği tüm mümkün ideaları algılıyorsa, Tanrı'nın zihninde tüm muhtemel idealar gerçek idealardır. Berkeley'in düşünce sistemine bu açıdan bakıldığında onun için, meteryal objelerin varolabilmesi için "algılanır" (to be perceived) demekle "algılanabilir" (to be perceivable) demek arasında fark yoktur.

Görüldüğü gibi Berkeley'de, yukarıdaki yaklaşım ışığında, fenomenalizim ve idealizm iç içe geçmiştir.

Berkeley Tanrı'nın herşeyi algıladığına inanır. Çünkü o "Omnipotent" (Kadir, herşeye gücü yeten) ve "Omniscience" (âlim herşeyi bilen) dir (74). Omnipotent olmak gerçekte herşeyi yapmak değil, herşeyi yapmaya muktedir olmaktır. Bu yüzden Tanrı aynı zamanda Omniscience'dir.

Tanrı'nın Omniscience olması nedeniyle ki o gerçek ve mümkün olan herşeyi bilir. Yine bu yüzden ki Tanrı için gerçek ve mümkün arasında fark yoktur.

Bu noktada Dancy hala algılanan (perceived) ve algılanabilir olan (perceivable) arasındaki ayrımın yıkılmadığına inanır. Bu nedendir ki ona göre Berkeley felsefesindeki fenomenalist ve idealist ayrımı yapay değildir (75).

Fenomenalistler için bir objenin her zaman algılanabilme ihtimali vardır. Objenin gerçekte algılanıp algılanmadığı da pek önemli değildir. Ancak Berkeley felsefesinde biz bir objeyi varolma ihtimali olmadan kavrayamayız. Bir objenin kavranabilmesi için Tanrı'da var olması gerekir. Böyle olunca objelerin varlığı doğrudan algılanabilirliklerine bağlanmaktadır. Sanki algı aktı sonlu zihin ile sonsuz zihin arasında bir bağ gibidir.

Dancy'ye göre bu anti-fenomenalist bir sonuçtur, çünkü fenomenalist için her zaman bir algılanabilme ihtimali vardır. Objenin algılanıp algılanmadığından ziyade

---

(73) Dancy, Berkeley, s.71.

(74) Berkeley, Dialogues, s.220.

(75) Dancy, Berkeley, s.72.

algılanabilme ihtimali önemlidir.

Bize göre, Berkeley'de diyebilirki her obje Tanrı'da olduğuna göre her objenin algılanabilirlik ihtimalide vardır. Demek ki Tanrı açısından bakıldığında fenomenalist sonlu zihin açısından bakıldığında anti-fenomenalist bir sonuç çıkmaktadır.

Ancak, acaba algılanma dan fakat algılanabilecek birşeyin varlığını kabullenmek, hiçkimseyi acıtmayan bir acının varlığını kavramaya çalışmak gibi değildir? Bu açıdan bakınca biz sadece gerçek (octuel) olan ideaları kavrayabiliriz. Söylediğim gibi bu düşünme tarzı anti-fenomenalist bir sonucu destekler. Biz acı çekiyorsak bizim için acı vardır. Çekilmeyen bir acının varolma ihtimali Tanrı zihni ile ilgilidir.

Bu demek değildirki Berkeley fenomenalizime tamamiyle karşı çıkmaktadır. Daha öncede söylediğimiz gibi Berkeley'de fenomenalist yorumlanabilecek ciddi pasajlar vardır. Aslında Berkeley'de fenomenalizim ile idealizm birbirinden ayrı düşünülemez. Yukarıda izah edildiği gibi Berkeley idealizm veya fenomenalizimden birini sezme zorunda değildir. Tanrı gözü ile bakmakla insan gözü ile bakmak birbirinden ayırt edilirse idealizm ve fenomenalizmin neden çelişmediği ortaya çıkar. Aslında Berkeley'in böyle bir problemi de yoktur. Çünkü herşeyi, her objenin varlığını Tanrı'ya bağlamıştır. "Biz şeyleri algılamadığımızda onları algılayan birşey vardır" der (76) Berkeley'de "tüm ideaları bizde üretme gücü Tanrı'dadır" (77) Tanrı şeyleri varlığa getiren ve onları varlıkta tutan unsur olarak alınmaktadır. Bu durum bahsettiğimiz süreklilik tartışmasının da özü idi. Grayling'e göre süreklilik tartışması anti-fenomenalist bir yaklaşımı desteklemektedir (78). Çünkü Tanrı için "algılanabilirlik" ihtimali yoktur.

Berkeley'de tabiat Tanrı'nın dili olarak düşünülmektedir. Çünkü Tanrı tabiatın yazarı olarak görülmektedir. (Author of nature) Bu bakımdan Tanrı için algının ötesinde, algılanma ihtimali olan birşeyin olması sözkonusu olamaz. Çünkü o ezeli-ebedi, herşeyi bilen ve yazandır. Fenomenalist bir yorum olan "algılanabilme" ihtimali ancak sonlu zihinler, bizim için sözkonusudur. Demekki, fenomenalist bir yorum ancak sonlu zihinler açısından getirilebilir.

Ancak, problem bitmiş sayılmaz, çünkü, Tanrı zihninde (sonsuz zihinde) olduğu halde yaratılmış zihinlerin bilincinde olmadığı şeyler olabilir. Acaba, Tanrı zihnindeki bu şeyler sonlu ruhlar tarafından algılanabilir mi?

---

(76) Berkeley, Principles, s.140.

(77) Grayling, a.g.e., s.97.

(78) Grayling, a.g.e., s.124.

Algılanamaz oldukları açıktır. Bu durumda insan için Tanrı zihnindekiler algılanabilirlik ihtimali olanlardır.

İdealizm ve fenomenalizim anti-realizmin iki formudur. Tüm anti-realistler "dünya tecrübe edebildiğimiz tek şeydir" görüşünü reddederler. Anti-realistler için dünya bize görüldüğü gibidir.

Anti-realistlere göre realistler dünyanın boyutunu küçültmüşlerdir. Çünkü realistler için birçok önerme bizim ulaşabileceğimiz yerin çok ötesindedir. Realistler için dünyanın varlığı bizim onu idrak edip etmememize bağımsızdır. Bu yüzden dünyanın öyle bir yönü olabilirki bizim onu idrak etmemiz mümkün olmayacaktır.

Anti-realistler ise dünyayı bizim idrak edebileceğimiz bir boyuta indirgemektedirler. Ancak anti-realistler, bunlara Berkeley'de dahildir, bu yaklaşımın dünyadan birşey eksiltmediğine inanırlar. Tanrı küçülmüş gibi görünen dünyanın boyutlarını genişletir. Tanrı'nın bilinci hem uzak geçmişi hem uzak geleceği güven altına alarak dünyayı enaz realist boyuta çıkartır.

Demekki Berkeley'in Tanrı'sı tüm sistemini güven altına alan vazgeçilmez sınırsız bir kuvvettir. Berkeley'de realiteden sözdebilmek için Tanrı'dan söz etmek gerekir.

Ancak, Dancy, anti-realistlerin "biz dünya üzerinde hiçbir değişiklik yapmadık" görüşüne katılmamaktadır⁽⁷⁹⁾. Ona göre Berkeley ve diğer idealistler dünyayı küçültmekle Tanrı'nın varlığı arasında bir seçim yapmak zorundadır.

---

(79)Dancy, Berkeley, s.75.

2.3. ALGI VE BİLGİ

En genel anlamıyla şüphecilik "bilginin imkansızlığını" savunan görüştür. "Hiç kimse bilmez çünkü hiçkimse bilemez"⁽⁸⁰⁾ Berkeley'in yorumcularından Dancy'ye göre üç çeşit septik tartışma vardır⁽⁸¹⁾.

1. Tüpün içindeki beyin tartışması (Brains in Vats):

Siz hiçbir zaman sınırları bir bilgisayar tarafından kontrol edilen, tüpün içinde bir beyin olup olmadığınızı bilemezsiniz. Sizin bütün yaşantılarınız bilgisayarı kontrol eden bilim adamı tarafından beslenmektedir.

Eğer bu durumu gerçek olursa siz hiçbir zaman tüpün içinde bir beyin olup olmadığınızı bilemezsiniz.

Berkeley'de de bu durum çağrıştırılabilecek bir pasaj bulunmaktadır:

Phil: Biz bir vücutla bağlanmışız, bizim algılarımız bir vücuda ilgilendirilmiş (connected) tir. Tabiatın kanunları bizim algılayan vücudumuzun sınırlarını her an etkilemektedir. Bu durumda algılayan vücut ideaların bir complex'i dir. Bunlar algılayan zihinden bağımsız değildirler⁽⁸²⁾.

Görüldüğü gibi "Brains in Vats" tartışması ile Berkeley'in pasajı arasında oldukça benzerlik vardır. Berkeley bu görüşlerini genel bir şüphecilik için değil dış dünyanın şüpheciliği için yazdı. Bu aralarındaki farktır.

Ancak her iki durumda da biz bize verilenin ötesini bilemeyiz. Tüpteki beyin tartışmasında duyum girdilerini kontrol eden bilim adamıdır. Berkeley'de ise tabiat kanunlarıdır. Ancak her ikisinde de duyumlar başka bir unsur tarafından kontrol edilmektedir.

Yinede aralarında önemli bir fark vardır: Tüpteki beyin tartışmasına göre mümkündür ki bilim adamı sizi Mısır Piramitlerini seyrediyor olarak bilgilendirebilir, siz Ankara'da ders veriyor olsanız bile, Berkeley'de bu söz konusu değildir. Çünkü, Tabiat Kanunları Tanrı'nın iradesidir ve o yanıltıcı değildir⁽⁸³⁾.

Bu sonuca Hyl. itiraz eder. Derki: "Eğer madde yanılı ise Tanrı tüm İnsanoğlunu yanıltmış olmuyor mu? Çünkü madde olmadığı halde tüm dünya ona inanmış oluyor"⁽⁸⁴⁾.

-----
(80) Dancy Jonathan, *Introduction to Contemporary Epistemology*, Oxford, Basil Blackwell 1985, s.7

(81) Dancy, *contemporary epistemology*, s.10.

(82) Berkeley, *Dialogues*, s.232.

(83) Berkeley, *Dialogues*, s.235.

(84) Berkeley, *Dialogues*, s.235.

Berkeley cevap olarak derki: "Ben şeyleri idealara çevirmiyorum, aksine ideaları şeylere çeviriyorum"⁽⁸⁵⁾. Dolayısıyla, varlık üzerinde yanıltıcı bir değişiklik yapmıyorum.

Demekki, Berkeley'i "Tüpteki Beyin" tartışmasından Tanrı'nın varlığı kurtarmaktadır.

2.Hata tartışması (The Argument from Error): Biz kendimize çok güvendiğimiz anlarda dahi bazı hatalar yaparız. Bu matematikte açıkça görülebilir. Fakat, bu hata anında size hata yaptığınızı söyleyen hiçbirşey yoktur. Siz hata yaptığınız andaki ifade içinde olduğunuzdan iki durumu ayırd etmeniz mümkün değildir. Dolayısıyla, hatayı fark etmek mümkün değil gibi görünmektedir. Bu tür bir şüphecilik Berkeley'de maddenin varlığını kabul etmekle ortaya konabilir. Berkeley'e göre "maddenin varlığı şüpheciliğin temel destekleyicisidir" P.92 ⁽⁸⁶⁾ Bir kez maddenin varlığını kabul ettikmi bizi hatadan kurtaracak ikinci bir durum yoktur. Çünkü, maddeyi kabul ettiğimiz anla sonraki anlar arasında hiçbir fark yoktur. Hatayı bilseydik zaten hatayı yapmayacaktık.

3.Yaşantının Doğrulanması Tartışması (The Justification of Arguments from Experience).

Bu tartışmanın en iyi formu David Hume'da görülür. Biz, bizde yaşantısı olmayan veya yaşamadığımız herhangi birşeyi bilebilirmiyiz? Biz, genelde yaşadığımız dünya ile ilgili yaşantılarımıza güveniriz ve bunları bilgi kaynağı olarak kabul ederiz. Aynı zamanda dünya ile ilgili yaşantılarımızı gelecek yaşantılarımız için rehber olarak görürüz. Mesela, çekmecemin alt gözünde ne olduğunu bilirim. Bilirimki yarın kahvaltı yapacağım. D. Hume bunun böyle olmadığına inanır. Ona göre, benim çekmecemin alt gözünde ne olduğunu bilebilmem için benim yaşantım beni bu fikre inandırmalıdır. Ancak ben geçmişteki yaşantımı geleceği doğrulamak için nasıl kullanabilirim? Elimde yaşantımdan başka bir bilgi kaynağım da yoktur, o halde, ben geleceği bilemem.

Bu tür bir şüphecilik genel bir şüphecilik değildir. Sadece gözlenmemiş, yaşanmamış bilgi ile ilgili bir şüpheciliştir.

Berkeley'in doğrudan böyle bir problemi yoktur. Berkeley'e göre de "Gerçek duyumlarla algılanan şeylerdir"⁽⁸⁷⁾. Yine 88. prensipte derki: "Düşünmeyen şeylere gerçek varlık attettiğiniz sürece, algılanmalarından bağımsız olarak varlıklarını bilmek imkansızdır"⁽⁸⁸⁾.

-----
(85) Berkeley, Dialogues, s.237.

(86) Berkeley, Principles, s.111.

(87) Berkeley, Dialogues, s.188.

(88) Berkeley, Principles, s.108.

Görüldüğü gibi Berkeley'de de bilgi, algı ve yaşantı arasında doğrudan bir bağlantı vardır. Algılanmayan bir bilgi olamaz. Ancak, bu ifade Hume'da olduğu gibi, Berkeley'de septik bir sonuç doğurmaz. Çünkü, Berkeley'de Tanrı Tabiat Kanunları'nın yazarıdır ve yanıltıcı değildir. Dolayısıyla ben " yarın güneş doğacaktır" diyebilirim.

Dancy algı teorilerini de üç gruba ayırmaktadır:

- 1.Doğrudan Realizm (Direct Realism)
- 2.Dolaylı Realizm (Indirect Realism)
- 3.Fenomenalizim (Phenomenalism) (89).

Daha öncede söylediğimiz gibi realizim, biz algılamasak da şeylerin var olduğunu iddia eden görüştür. Yani, şeylerin varlığı onların algılanmışlıklarından bağımsızdır.

Doğrudan realizimde algılanan obje ile onun bilgisi arasında aracı bir unsur yoktur. Acı'nın algısı buna örnek gösterilebilir.

Dolaylı realizimde biz hiçbirzaman doğrudan fiziki objeleri algılayamayız. Biz objeleri dolaylı olarak farkında oluruz. Dolaylı realizimdeki algılanan ile bilgisine varılan arasındaki aracı unsarlar bazen idea, bazen sense-datum, bazen appearance olarak adlandırılırlar.

Fenomenalizim anti-realizmin bir formudur. Fenomenalistler yaşantının ötesinde bir dünya yattığını inkar ederler. Bunlar için, şuurun objeleri sadece yaşantı ve yaşantılar kompleksidir. Yaşantının dışında bir gerçek yoktur. Bu durumda şuurun objeleri aracısız objelerdir. geriye dolaylı algılanacak birşey kalmamıştır. Bu anlamda, fenomenalist, şekil olarak doğrudan realistle hem fikirdir ki algının objeleri fiziki değildir.

İdealizm ve fenomenalizim anti-realizmin değişik formlarıdır. Daha öncede tartıştığımız gibi idealizm ve fenomenalizim arasındaki fark Berkeley'de ortaya çıkmaktadır. Berkeley'e göre "fiziki objeler idealar koleksiyonudur". Bu tür idealizme metafiziksel idealizm de denir. Berkeley'de objeler algılanmadıklarında varlıkta kalmazlar. Ancak bu sadece insan açısından dır. Objeler algılanmadıklarında da varlıkta kalırlar çünkü onları algılayan bir Tanrı vardır(90).

Fenomenalistlere göre fiziki objeler algılanmadıklarında da varlıkta kalırlar eğer algılanabilme ihtimalleri varsa. Fenomenalist için gördüğüm şey beni görülmek için beklemektedir.

(89) Dancy, Contemporary Epistemology, s.144.

(90) Berkeley, Principles, s.66.

Daha öncede belirttiğimiz gibi, Berkeley'de fenomenalizim ve idealizm hem farklılıklarla hem benzerlikleriyle ortaya çıkmaktadır. Tanrı faktörü Berkeley'i fenomenalizme yakınlaştırmaktadır. Diğer taraftan insan açısından Berkeley tam bir idealisttir.

Dancy idealizmi ise iki çeşit olarak ele alır⁽⁹¹⁾.

a)Eleyici idealizm (Eliminative Idealizm)

b)İndirgeciyi idealizm (Reductive Idealizm)

Eleyici idealist için materyal obje diye birşey yoktur. Sadece yaşantı, idea, sensation vardır.

İndirgeciyi idealist için materyal objeler vardır, ancak bunlar yaşantı kompleksi (complex of experince)nden başka birşey değildir.

Dancy'ye göre Berkeley indirgeciyi idealisttir. Bize göre Berkeley bir anlamda eleyici idealisttir. Çünkü ona göre materyal obje diye birşey yoktur. Hatta materyal objeyi kabullenmek anlamsızlıktır⁽⁹²⁾. Madde düşüncelerimizin nedeni olarak da kabul edilemez. Yani, madde bendeki ideaların bir nedeni de değildir⁽⁹³⁾. Bu anlamda Berkeley materyal objeyi tamamen elemektedir.

Berkeley'in indirgeciyi idealizmi daha önce bahsettiğimiz süreklilik tartışmasıyla ortaya çıkar. Şu anda gördüğüm ağacı algılamadığımda da varlıkta tutan bir prensip vardır, bu Tanrı'dır. Ancak, Tanrı'nın varlıkta tuttuğu ağaç da materyal bir obje değildir. Tanrı tarafından duyularına basılmış idealar veya idealar koleksiyonudur. Bu açıdan Dancy'nin belirlemesi tartışmalı bulunabilir.

Ayer de yorumunda Berkeley'in algı olayında doğrudan verilen şeyin idea, impression ve sense-datum cinsinden olduğunu söyler⁽⁹⁴⁾.

Yine aynı yorumunda Ayerdeki " Berkeley dağ, taş ve ağaçların doğrudan algılandığına inanır. Berkeley'de fiziki objenin anlamı doğrudan access (bağlantı) olan şeydir"⁽⁹⁵⁾.

Bu yorumlarda da Berkeley'in hem eleyici idealizmi hem indirgeciyi idealizmi desteklenmektedir. Aynen fenomenalizim-idealizm tartışmasında olduğu gibi.

(91) Dancy, Contemporary Epistemology, s.156.

(92) Berkeley, Dialogues, s.202.

(93) Berkeley, Dialogues, s.203.

(94) Ayer A.J., The Problem of Knowledge, Middlesex, Penguin Books Ltd, 1956, s.85.

(95) Ayer, a.g.e., s.84.

Bu ikilemi Donald L.M. Baxter de farketmiştir. Derki " Berkeley'de bir çelişki görünmektedir. Bir taraftan duyumları (sensation) bizde Tanrı uyandırmaktadır. Diğer taraftan biz objeleri doğrudan görmekteyiz demektir"(96).

Bize göre bu bir çelişki değildir. Problem olayları Tanrı gözü ile görmek ile insan gözü ile görmek ayrımından kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan Berkeley için Tanrı bizde bir izlenim uyandırmak için madde cinsinden bir aracıya ihtiyaç duymaz. Bizim Tanrı'nın neden olduğu şeyleri doğrudan görmemiz mümkündür.

Grayling'in yorumuna göre de Berkeley'de biz algıladığımız şeyi doğrudan (immediately) algılarız (97). Ancak bu Tanrı'nın onlara neden olmadığı anlamına gelmez. John Foster fiziki dünyanın algılanışı ile ilgili olarak iki ayrı yaklaşıma işaret etmiştir(98).

a)Fenomenalistik idealizm

b)Fiziki Nihilizm

Fenomenalistik idealizm'e göre fiziki dünya insan sense-experince'sinin mantıklı organizasyonu ile yaratılmıştır.

Fiziki Nihiliz'm'e göre fiziki dünya diye birşey yoktur.

Bize göre Berkeley'i bu sınıflamaların herhangi birine dahil etmek mümkün değildir. Berkeley'de dış dünya bir insan organizasyonu değildir. Diğer yandan, fiziki olmamakla birlikte dünya inkar edilmemektedir. Derki, ben dünya üzerinde hiçbir değişiklik yapmıyorum, algıladığımız herşey olduğu gibi yerindedir.

Bize göre Berkeley'de asıl problem dış dünyanın Tanrı'nın zihni olup olmadığıdır. Berkeley eserlerinin hiç birinde dış dünyadan Tanrı zihni olarak bahsetmez. Ancak, ona Tanrı'nın neden olduğu da açıktır. O zaman bu nedensellik "idea" cinsinden bir aracı ile olmaktadır. Zaten Berkeley'de objeleri bir idealar koleksiyonu olarak görmektedir.

Berkeley şüpheciliği ve ateizmi reddettiğinden çok emindir. Ancak Berkeley'in şüpheciliğe yaklaşımı farklıdır. Dancy'ye göre Berkeley şüpheciliğin "biz hiç bilgi sahibi olamayız" şekli ile değil "biz etrafımızdaki dünya hakkında bilgi sahibi olamayız" şekliyle ilgilendi (99). Bu tür şüphecilik algı ve algısal bilgiyi gündeme getirir. Berkeley'e göre

(96)Baxter Donald L.M., "Berkeley Perception and Identity", in Philosophy and Phenomenological Research, March, 1991, Vol. LI No:1, s.40.

(97) Grayling, a.g.e., s.60.

(98) Foster John, "Defence of Phenomenalistic Idealism", In Philosophy and Phenomenological Research, September 1994, Vol. LIV, No:3, s.15.

(99) Dancy, Berkeley, s.77.

kendi sistemi algısal bilgi (Perceptual Knowledge) ihtimalini elinde tutar. Yine Berkeley'e göre realizim bu tür bilgiyi imkansız kılar.

Berkeley 18.prensipde şöyle der: "Biz bizim dışımızdaki şeyleri nasıl bilebiliriz? Bu ya duyumlarla (sense) ya da akıl (reason) ile olur. Eğer bilgimizin kaynağı duyumlar ise biz sadece duyumlarımızı, idealarımızı biliriz ki bunlar doğrudan duyumlar tarafından algılanır.

Bu durum şeylerin algılanmadan var olduklarını göstermez.

O zaman dış dünya bilgimiz akıldan (reason'dan) gelmiş olmalı. Ancak ne olursa olsun algılanmamış şeylerin varlığına inanmak için hangi nedenimiz vardır? Madde ile idealarımız arasında zorunlu bir bağlantı yoktur"⁽¹⁰⁰⁾. 20. prensipte de aynı duruma işaret etmektedir. Demekki Berkeley'e göre dış objeler olsa bile bizim onları bilmemiz imkansızdır.

Dancy'nın yorumuna göre bu tartışma Locke'un representative (temsilli) realizmine bir saldırı değildir. Bu algının farklı bir izahıdır. Dancy buna "Inferential Realism" (çıkarımsal realizim) demektedir⁽¹⁰¹⁾. Berkeley'de biz sadece doğrudan şuurunda olduğumuz şeyin yani kendi idealarımızın bilincinde olabiliriz.

Fakat representative realist derki biz doğrudan kendi idealarımızın bilincinde oluruz ve bunlar sayesinde aracılı olarak fiziki objelerin bilincinde oluruz. Bizim bu tür objelerin bilincinde olmamız representative realist için hâla algısal şuurdur. (Perceptual awareness) Fakat inferential knowledge değildir. Bu yüzden derki representative realist dünyayı bize karşıtı olan inferential realistten daha yakın tutar. Representative yaklaşımda dünya bize daha yakındır. Dancy diyorki, konuya bu şekilde bakıldığında Berkeley yanlış hedef seçmiştir denilebilir.

Oysaki Berkeley'in iddiası tam tersidir. Berkeley dünyayı daha algılanabilir kıldığını iddia etmektedir. Çünkü, biz ancak ideaları bilebiliriz ve dünya idea cinsindedir. Bu nedenle arada bir boşluk yoktur.

Berkeley'in inferentializmi Tanrı dikkate alındığında ortaya çıkar. Berkeley ve Locke'un içinde bulunduğu intellectual geleneğe göre insanoğlu Tanrı'nın imgesi içindedir. İnsan bilgisi Tanrı'nın bilgisinin bir parçası olarak görülür. Mutlaka, Tanrı bizim bildiğimizden daha çok bilir. Fakat eğer biz elde edebilirsek sahip olduğumuz Tanrı'nınki ile aynıdır.

-----
(100) Berkeley, Principles, s.73.

(101) Dancy, Berkeley, s.77.

O halde, bir ifade bilgidir eğer Tanrı'da o ifadenin içinde olabilirse. Locke da da Tanrı'ninkine benzer (Goldlike) ifadeler mümkündür. Metafiziğin bazı ifadeleri buna örnektir. Tanrı'nın bildiği gibi bilebiliriz. Locke bu tür ifadelere "intuitive"der⁽¹⁰²⁾.

Tanrı bilgisi ile insan bilgisi dikkate alındığında bir problem ortaya çıkar. Bizim algısal bilgiye sahip olabilmemiz için içinde bulunduğumuz akli ifade Tanrı'nın ki ile özdeş olmalıdır. Ancak bizim bilgimiz duyumlardan gelir.

Benzeri problemi Berkeley de farketmiş olmalı ki Phil: ve Hyl. arasında şu konuşma geçmektedir:

"Hyl: Bizim idealarımız cansızdır.

Tanrı tamamen aktiftir.

O halde, Hiç bir idea Tanrı'nın tabiatını temsil edemez. Bu durumda bildiklerimizin Tanrı'nın zihninde olduğunu nereden bilebiliriz?

Bende Tanrı'nın bir ideası yoktur çünkü o aktiftir ve pasif idealarla temsil edilemezler"⁽¹⁰³⁾.

Berkeley'in cevabı şudur:

"Phil:Ben Tanrı'yı duyumlarla elde etmesem bile bende onun bir notion'u vardır. Ben Tanrı'yı refleksiyon (reflection) ve düşünme yoluyla (reasoning) bilirim. Yine aynı hareketle tüm yaratılan şeylerin Tanrı'nın zihninde olduğunu çıkartırım" ⁽¹⁰⁴⁾.

Yukarıdaki tartışmaya tekrar dönersek, itiraza göre, "hava güneşlidir" ifadesi hiçbir zaman Tanrı'ninkine özdeş olamaz. Çünkü duyumlardan gelmektedir.

Berkeley'e göre Tanrı'nın bilgisi algısal bilginin idealize edilmiş halidir. Bizim bildiklerimiz Tanrı'nın doğrudan bildikleridir. Biz Tanrı'dan meydana gelmiş isek bizim en iyi bilgimiz Tanrı'ninki gibi olmalıdır. Tanrı'nın bilgisi bizim matematikteki bilgimiz gibidir.

Berkeley'e göre bizim akli ifadelerimiz Tanrı'ninkinden daha az mükemmeldir. Meselâ, bizim bize göre gördüğümüz bir ağacı Tanrı transparent olarak görebilir. Bu yaklaşımla hem temsili realizim hem çıkarımsal (inferential) realizim zordurumda kalır. Çünkü obje ile temsili arasında ciddi bir boşluk olacaktır. Ancak bu boşluk Tanrı zihni dikkate alındığında ortaya çıkar gibidir.

-----
(102) Dancy, Berkeley, s.80

(103) Berkeley, Dialogues, s.221.

(104) Berkeley, Dialogues, s.222.

Aslında şeylerin olduğundan farklı görünme ihtimali yoksa mükemmel bilgi mümkündür. Yani birşeyin görünümü temsil ettiği şeye özdeş ise bilgide hata ihtimali elenebilir.

Bu aynı zamanda şeylerin Tanrı için ve bizim için nasıl olduğunun farkını da gösterir. Bizim sahip olduğumuz idea gerçeğin bir parçası ise bizim ideamız (şeylerin bize görünme şekli) kendinde objenin de bir parçasıdır.

Bu mümkün ise biz Tanrı'nın kadar doğrudan olabilen şeylere sahip olabiliriz. Bizim objelere ait bilgimiz Tanrı'nın gibi olabilir. Bu durumda bizim bilgimiz gerçek ve mükemmeldir. Bu demektir ki Berkeley'de duyular biz ve dünya arasında bir ayrım yaratmaz. Bu sonuç bir ölçüde şüpheliği red etmektedir. Eğer duyularla algılanan arasında bir boşluk yoksa şüphe yaratacak bir durum olmayacaktır.

Şüpheli tartışmalar "gerçek bir şeyin ideasına sahip olmakla" "gerçek birşeyin ideasına sahip olmanın bilinmesini" ayırd ederler. Tartışmacılar derlerki birinci ifadeye kapalı olsanız bile ikinci ifadeye kapalı olamazsınız. Ben bildiğimi bilmiyorum demek mümkün değildir.

Berkeley'de bizim idealarımız Tanrı'nın zihnindekilere özdeştir. Bu demektirki bizim algımızın objeleri Tanrı'dadır. Eğer böyle ise hata yapma ihtimalini, özellikle illuzyonları izah etmek oldukça zordur. Bunlara ilaveten halusinasyonlar da vardır.

Halusinasyonu mümkün kılmanın tek yolu "hangi idealarımızın Tanrı tarafından neden olunduğunu bilmediğimizi" söylemektir. Daha önce de söylediğimiz gibi bizim tarafımızdan neden olunan idealar da vardı. Ancak böyle olunca da "gerçek bir şeyin ideasına sahip olmakla" "gerçek birşeyin ideasına sahip olmayı bilmek" arasındaki fark açılmış olur.

Berkeley bundan nasıl kaçınabilir? Biz bir kez gerçekten Tanrı'nın olan ifadeyi yakaladığımızda şüpheye gerek yoktur. Birkez gerçek ifadenin içinde olduğumu bunu doğrulamak için başka birşeye ihtiyaç yoktur. Aynı şekilde eğer bir gerçek ifadenin içinde değilsek böyle bir ifadenin içinde olduğumuzu gösteren hiçbirşey de yoktur. Berkeley demek istiyorki eğer bir ifade doğruysa ondan şüphe etmemize bir neden yoktur. Zaten bu tür ifadeler inter-subjektif olarak da doğrulanabilir. Yok eğer bir ifade şüpheliyse bunu doğrulamak için bir neden aramanıza da gerek yoktur. Kısacası, Tanrı tarafından neden olunan ifadeler şüphe götürmeyen ifadelerdir. Bizim tarafımızdan neden olunup inter-subjektif olarak doğrulanmayan ifadeler ise şüpheli ifadelerdir, illizyonlar ve halusinasyonlar buna örnektir.

Tekrar algı teorisine dönersek; Doğrudan realizmin birşekli aynen Berkeley'de

olduğu gibi biz ve dünya arasında bir boşluk koymaz. Biz bize görünenlerin ötesine geçebilecek durumda değiliz. GÖRÜNÜŞ REALİTEDİR.

Berkeley realist değildir ancak doğrudan realistle hemfikirdir ki "fiziki dünyanın algısı doğrudandır". Bununla birlikte Berkeley dolaylı veya temsili realistle de hem fikirdir ki "algının doğrudan objeleri mental (Zihni)dir".

Mesela, Berkeley değişik pasajlarda şöyle der:

"Doğrudan algılanan şeylerle duyular arasında hiçbir fark yoktur"(105). Demekki fiziki dünyanın algılanmasında hiçbir aracı unsur yoktur. Bu nedendir ki bu dünya bilinen anlamda fiziki değildir. Yine aynı alıntı temsili realisti de doğrular. Berkeley bu durumu daha da sağlamlaştırmak için "Duyum objeleri duyumun kendisidir ve ilahi ruh tarafından neden olunur"der (106).

Berkeley'in temsili realist bir yorumu da düşünebilir ancak buradaki "realist" Locke anlamında alınmamalıdır. Derki, "Bendeki ideaların nedeni ben olmadığımı göre bu idealar bir başka zihinde olmak zorundadırlar" (107). Bir anlamda ben, Tanrı'daki ideaları temsil etmekteyim. Locke'da temsil edilen ise fiziki dünyanın objeleridir.

Dancy'ye göre, Berkeley'in algı teorisinde "zihin" ve "fiziki dünya" arasında bir ilişki vardır. Bu teoriye göre "içinde yaşadığımız dünya gördüğümüz dünyadır" (108).

Grayling ise "zihin" "idea" ilişkisinde üç ayrı prensip çıkarır (109).

1.Ayrılık prensibi (Distinction Principle): Buna göre zihin ve idea tamamen ayrılır.

2.İççelik Prensibi (Inherence Principle): İdealar tamamen zihindedir.

3.Özdeşlik Prensibi (Identity Principle)

2.ve 3. prensip tutarlıyken 1.ve3. prensip çelişmektedir.

Berkeley'de bu iddiaları destekleyen pasajlar vardır. Mesela: "İdeaların veya objelerin çeşitliliğine rağmen onları bilen ve algılayan birşey vardır" der (110).

"Ruhun (spirit) ideaları algılamasına anlama (understanding) denir" (111) der. Bu alıntılar 1.prensibi desteklemektedir.

-----
(105) Berkeley, Dialogues, s.177.

(106) Berkeley, Principles, s.114.

(107) Berkeley, Dialogues, s.201.

(108) Dancy, Berkeley, s.87.

(109) Grayling, a.g.e., s.168.

(110) Berkeley, Principles, s.65.

(111) Berkeley, Principles, s.77.

Yine Berkeley 2. prensipte ideaların zihinde olduğunu ve varlıklarının algılanmış olmalarına bağlı olduğunu iddia eder (112).

Bize göre 1.ve3. prensip çelişki ihtiva etmemektedir. Doğrudurki Berkeley'de zihin ve idea aynı şey değildir. Zihin algılayan aktif varlıktır. Zihne Berkeley bazen spirit, soul, myself de der (113). Zihin ve ideanın farklı olması ideaların algılanmış olmaya bağlı olmalarına engel değildir. Dolayısıyla Dancy'nin yorumu yanlış olarak düşünülemez. Zihin ve idea farklı olmasına rağmen ilişki olarak aralarında bir boşluk yoktur. Dolayısıyla, zihin ve fiziki dünya arasında doğrudan bir ilişki vardır.

Berkeley'in realistlerle, özellikle Locke ile olan meselesi algının diğer ucu ile ilgilidir. Realistlere göre algının en son ucunda zihni olmayan yani materyal olan bir şey vardır. Bu materyal şey hiçbir şekilde zihni olana indirgenemez.

Berkeley için bu teori tamamen şüpheciliğe yol açmaktadır. Çünkü, zihnin bu uca bağlanması imkansızdır. Zihni olanla materyal olan birbirinden tamamen farklıysa bunlar nasıl temas getirebilir? Bu temas olmadan da algı aktının meydana gelmesi mümkün değildir.

Berkeley'in ikinci avantajı realistlerin birincil-ikincil nitelikler ayrımından gelmektedir. Bildiğimiz gibi birincil nitelikler tamamen zihinden bağımsızdır. Ancak bu niteliklerde kendini zihne veriyorsa belkide bunlar da zihni olarak düşünülebilir.

Berkeley'in de belirttiği gibi algı açısından birincil ve ikincil niteliklerin hiçbir farkı yoktur.

Demekki dünya zihin cinsinden yani idealist bir dünya ise onunla tanışıklık daha kolaydır. Algının dışında dünyaya açılan bir penceremiz yoksa, algının objeleri de idea cinsindense dünyanın idea cinsinden olmaması mümkün değildir.

---

(112) Berkeley, Principles, s.66.

(113) Berkeley, Principles, s.66.

2.4 BİLİM VE TANRI

Biz dünya hakkında başka bir tür bilgiye de sahibiz ki bu bilgi de algısal bilgi ile oluşturulur. Bu bilgi bilimsel bilgi dir. Algısal bilgiye getirilen eleştiriler bilimsel bilgiye de getirilmiş olur.

Bilimsel bilginin de problemlili olması bu bilgininde "inferential" (çıkarımsal) olmasından dolayıdır.

Tanrı'nın bilgisi çıkarımsal değil doğrudan (direct) dir. Bu demektir ki bizim şeyler hakkındaki bilgimiz hiç bir zaman Tanrı'nın ki kadar doğrudan olmayacaktır. Bu durumda bizim bilgimizin ne kadar güvenilir olduğu tartışılabilir.

Dancy'nin yorumuna göre Berkeley realizmin bilim felsefesi ile ilgili olduğunun bilincindeydi (114) Ancak Berkeley realizmin reddinin bilimsel bilginin reddi olarak görülmesini hiç istemedi. Şöyle der: "Bilmin teorileri ve prensipleri evrenselidir (Universal). Bunlar maddeden bağımsızdır. Maddenin inkârı bilimsel kanunların inkârı değildir" (115).

Berkeley bilim hesabını verirken bazı zorluklarla karşı karşıya idi. Bunlardan en önemlisi şudur: Eğer bir fiziki dünya yoksa bilmin araştıracağı birşey de yoktur.

Bu konuyla ilgili olarak bilim felsefesindeki iki pozisyonu dikkate almamız gerekmektedir. Bunlar Empirisizim ve Realizm dir.

Empirisizme göre bilmin amacı bizim yaşantılarımızın yönünü açıklamak için destek sağlamaktadır. Bilimsel açıklamaların içinde "force", "atom", "proton", "quark", "positron" gibi kavramlar bulunabilir. Bu kavramlar bir araya getirilerek açıklayıcı bir dil oluşturulabilir. Bizim araştıracağımız şey de bu dilin yeterli olup olmadığıdır.

Realizme göre ise bu terimler sadece açıklayıcı oluşumlar (constructs) değildir. Realiste göre teorik terimler kendilerini bize vermemelerine (unfamiliar) rağmen gerçekleştirirler. Bu terimler dünyadaki objelerin isimleridir.

Empiriste göre ise teorik terimler gerçek değildir, ancak açıklayıcı bir hizmet verirler. Bu terimlerin doğrulanması bizim yaşantımıza bağlıdır.

Bu açıklamalar ışığında Locke epistemolojide empirist olmasına rağmen teorik terimler açısından bir realisttir.

Bir de empirisizmin extreme formu vardır. Bunlara göre hiçbir bilimsel terim bizim yaşantımızın ulaşamayacağı yerin ötesinde değildir.

-----
(114) Dancy, Berkeley, s.95.

(115) Berkeley, Dialogues, s.152.

Locke bu aşırı uçta değildir. Locke için bir olayın açıklanması mekanik olmak zorundadır. Locke fiziki objeleri bir "güç" tarafından küçük parçacıkların bir araya getirilmiş şekli olarak görür. Bu tür objelerden oluşmuş bir dünyada değişme etki ile (impulse) ile olur. O halde, açıklama , nedeni yani etki eden kuvveti bulmaktır.

Saatın çalışma şekli ve prensibi buna en iyi örnektir. Saatteki yelkovan çarka o şekilde bağlandığı sürece o şekilde dönmek zorundadır.

Mekanik açıklamalar daha güçlüdür, çünkü içinde zorunlu bağlantı (necessary connection) yı barındırmaktadır. Bu nedendirki sistemin içinde bir "giz" yoktur. Elbette, mekanik açıklamalar tek başına yeterli değildir. Mekanizmin işlediği madde (mesela, saatin yapıldığı şey) de önemlidir. Bu da ilgili konuların varlığını gerektirir.

Locke için ilgili bilimsel kanunlara başvurmadan açıklama getirmek imkânsızdır. Locke'a göre zorunlu bağlantıları idrak etmesek bile burların varlığından şüphe duymamalıyız.

Locke'un aksine Berkeley bilim felsefesinde empiristtir. Bilimsel açıklamalar ya yaşanabilir şeylerdir ya da sadece açıklama için kullanılırlar. "Kütle", "enerji" gibi kavramlar yaşantımızı açıklayabildiği ölçüde değerlidirler. Bu bakış açısı mekanik açıklamalardan tamamen farklıdır. Berkeley 50. prensipte derki "Tabiat felsefesinde maddenin yeri yoktur. Madde ve hareket alındığında tüm corpuscular (parçacık) felsefesi çöker" (116).

Berkeley gibi empiristlerin problemi şudur: Parçacıklar dikkate alınmadan teorik terimlerin açıklamalara katkısı nasıl hesap edilebilir? Mekanik olmayan bir açıklama nasıl başarılı olur?

Ancak Berkeley 107. prensipte derki: "Hiçbir etkili nedeni tabiatта zihin veya ruhtan bağımsız düşünmek mümkün değildir. Dünyayı bilge ve iyi birinin ürünü olarak düşünüp şeylerin son nedenini (final couse) dikkate olmak gerekir. Genel sonuç çıkarmamıza yardım edecek her türlü gözlem yapıp tabiat incelenebilir. Çalışmalar Tanrı'nın iyiliğini ortaya çıkartacaktır" (117).

Demekki Berkeley olayların gelişimini parçacıklar arası ilişkiye değil ilk nedene bağlamaktadır. Ayrıca tabiat konularının varlığına da hiçbir itirazı yoktur. Şöyle der: "Şeylerden ne anlıyorsun? Bilmin prensiplerini ve teoremlerinimi mi kastediyorsun"?

(116) Berkeley, Principles, s.88.

(117) Berkeley, Principles, s.118.

Ancak bunlar "madde" fikrinden bağımsızdır. Maddenin inkârı "persiplerin inkârı" değildir" (118).

Berkeley prensiplerinin parçacıklara dayandırılmasına karşıdır. Yani Locke'un corpuscular felsefesine karşıdır. Berkeley için sadece sensible (duyumsal) olan şeyler bilinebilir⁽¹¹⁹⁾ "Tüm sensible nitelikleri kaldırdığımızda sensible olan hiçbirşey kalmaz. Sensible şeyler sensible olan niteliklerden başka birşey değildir. Ya da sensible olan niteliklerin kombinasyonudur" (120).

Diğer yandan, empirist bilim felsefecileri Locke ile hemfikirdir ki "düzenlilikler" (regularities) bilimsel açıklamalarda önemli bir rol oynar. Fakat empiristler olayların arasındaki zorunlu bağlantıyı inkâr ederler. Açıklamaların başarısı zorunlu ilişkilerin tesbiti değil onların bilimsel kanunlara olan katkısıdır. Açıklamalar bilimsel kanunlardaki düzenliliğe uyduğu zaman başarılıdır.

Empirizmde sanki olaylar açıklamalara uyduğunda iş bitmiş oluyor. Tabiatın çalışması hakkında doğru genellemeler yapabildiğimiz sürece başarılı bilimsel açıklamalar yapmış oluruz.

Ancak bu görüşte karanlık noktaları vardır. Çünkü, bu görüş açıklanmamış olaylardaki "giz"i ortadan kaldırmaz. Genel düzenliliğe uymayan durumları açıklamak oldukça zordur. Hatta olayları genel düzenliliğin (regular pattern) bir parçası olarak göstermek de yeterli değildir. Genel düzenliliğin kendisinde açıklamaya ihtiyaç duyar.

Düzenlilik teorilerinde (regularity theories) elamanlar arasında bağ sözkonusu değildir. Locke'un düşündüğü gibi bir iç bağlantı yoktur. Ancak tabii dünyanın çalıştığı şekilde bir düzenlilik vardır. Böyle bir görüş olaylar arasındaki zorunlu bağı inkâr eder. Mesela, "Bu bir ağaç olsaydı yaprak sahibi olacaktı" ifadesinden tabii dünyada "ağaç olmak" ile "yaprak sahibi olmak" arasında tabii bir bağlantının olduğu ortaya çıkmaz. Tabiatı böyle zorunlu bir bağlantı yoktur.

Düzenlilik teorileri anti-realist olarak alınmalıdır. Çünkü bunlar iddia ederlerki tabii zorunluluk (natural necessity) gerçek değildir. Tabii olaylar arasında zorunlu bir bağlantı yoktur.

Düzenlilik teorisine (regularity theories) ve genelde empiristlere göre bilim

(118) Berkeley, Dialogues, s.152.

(119) Berkeley, Dialogues, s.153.

(120) Berkeley, Dialogues, s.154.

Indeterminate (bellirlenmemiş) dir (121). Böylece biz bilim felsefesinde iki karşıt görüş görmekteyiz. Acaba, Berkeley bunlardan hangisinin yanındadır? Gerçekte doğrudan bunlardan hiçbirisinin yanında değildir.

Berkeley özellikle Locke'un pozisyonuna karşıdır. Bu karşı oluştta temelde iki nedenden kaynaklanmaktadır.

a)Locke'un felsefesinde zorunluluk mekanizimden kaynaklanmaktadır. Mekanik bir evren anlayışı zorunluluğa neden olmaktadır.

b)Locke'da olaylar arasında bağlantı nedensellik (causal) ilişkisine dayanır.

Berkeley doğal olaylar arasında bir zorunlu nedensellik görmez. Derki "Biz olaylar arasındaki zorunlu bağlantıyı keşfedemeyiz, sadece tabiat kanunlarını gözleriz" (122).

Berkeley için tabii olaylar Tanrı'nın idealarıdır. Çünkü idealar pasiftir ve birbaşka ideanın nedeni olamazlar. Ideaya sadece aktif bir zihin neden olabilir (123).

Berkeley nedenselliği Tanrı'nın varlığına götürür. 32.prensipde derki "Tabiat kanunları Tanrı'nın iradesidir. Olaylar arasındaki ilişki bir düzensizlikten ibarettir" (124). Bu nedenle tabiatta bir mekanizmi savunamayız. Savunamayız çünkü idea pasif olduğu için neden görevini yapamaz. Mesela, bir çekiç birşeye neden olamaz.

Berkeley'in pozisyonu Locke'un pozisyonuna uygun değilse kendini düzenlilik teorilerine adapte edebilir mi? Bu da mümkün değildir. Çünkü Berkeley bir anlamda anti-realist bir pozisyonu kabul etmez. Berkeley realist kadar dünyayı ciddiye alır. Çünkü dünya idealardan oluşmuştur ve ideallarımızın kaynağıda Tanrı'dır. Hatta tabiat kanunlarını Tanrı'nın iradesi olarak kabul etmekteydi. Bizim bazen olayları zorunlu bağlantılı gibi algılamamızın nedeni de budur.

Berkeley ne tavsiye eder? 62 prensipte sabit düzenlilikleri tabiat kanunları olarak açıklayabileceğimizi söyler (125). Yine aynı prensipte gözlemler ve tabiat üzerinde çalışmayla kesin, genel kurallar geliştirilebileceğini iddia eder.

Yine prensip 105 de, tabiatdaki benzerliklerin, düzenliliklerin genel kurallara (general rules) indirgenebileceğini söyler (126).

(121) Dancy, Berkeley, s.102.

(122) Berkeley, Principles, s.79.

(123) Berkeley, Principles, s.76.

(124) Berkeley, Principles, s.79.

(125) Berkeley, Principles, s.95.

(126) Berkeley, Principles, s.117.

Berkeley açıklamalardan genel kurallara indirgemeyi anlatmaktadır.

Berkeley 30.prensipde iki tür düzenlilikten bahsetmektedir. Birincisi bizim tarafımızdan neden olunur. İkincisi Tanrı tarafından verilir (127).

Bu noktada bazı sorular akla gelebilir. Mesela, acaba neden Tanrı başka türlü deşilde bu tür düzenlilikler seçmektedir. Bizim açımızdan bu seçimin accidental (tesadüfi) olduğu açıktır. Bu anlamda dünya bizim için incomprehensible (anlaşılamaz) dır. Biz farklı olaylar arasındaki zorunluluğu hiçbir zaman kavrayamayız.

İkinci olarak sorulabilirki, acaba neden Tanrı bu karmaşık yolu seçti? Berkeley bu noktada ilginç bir teori üretir, ona göre, tabiatın karmaşıklığı ile dilin karmaşıklığı arasında bir ilişki vardır (128). Bunu anlamak için Tanrı'nın bizimle olan konuşma dilini anlamamız gerekir. Görüldüğü gibi bu bilmin tamamen farklı bir izahıdır.

Berkeley'de tabiatın yazarı Tanrı'dır. Bu anlamda bilim sanki Tanrı'nın dilini öğrenmektir.

Ona göre dünyadaki olaylar birbirinden ilgisiz olarak ortaya çıkmaz, ancak bunlar birbirine nedensel olarak bağıli deşildir de. 65. prensipte derki "olaylar arasındaki ilişki nedensel deşil, biri diğzerinin işareti olacak şekildedir. Ateşin yakıcılığı acının nedeni deşil işareti (sign) dir" (129).

Farklı olaylar işaretleri (sign) oluşturur ve bu işaretler bir dil sisteminin parçasıdır. Bu dil içinde Tanrı bize geleceğin ilanını verir. Tanrı'nın yeterliliği ve faydalılığı bizim geleceği anlamamızı mümkün kılar. 66. prensipte derki "Tabii bilimler Tanrı'nın dilini anlama çabasının sistematik yoludur" (130). Tabiat Tanrı'nın dili olduğuna göre Tanrı bize sandığımızdan da yakındır.

Dil-tabiat benzetmesinde başka dikkat çeken noktalar vardır. Mesela, Tanrı bu kadar detaya ihtiyaç duymadığı halde neden dünya da bu kadar detay vardır? Karmaşık şeylerin kombinasyonundan ortaya çıkar. Dilde böyledir. Mesela, Türkçede de sınırlı sayıda kelime olduğu halde sonsuz sayıda farklı şeyleri ifade etmek için kullanılabilir. Berkeley'e göre aynı şekilde, duyumların idelerinde sınırlı sayıda eleman olmasına rağmen bu elemanlar sonsuz sayıda bir araya getirilebilir.

-----
(127) Berkeley, Principles, s.79.

(128) Berkeley, Principles, s.89.

(129) Berkeley, Principles, s.97.

(130) Berkeley, Principles, s.98.

Bu benzetmeyi analiz edebilmemiz için Berkeley'in dilin elemanları olarak neyi gördüğünü bilmemiz gerekir. Çünkü dünyanın karmaşıklığı dilin karmaşıklığı ile izah edilmektedir.

Berkeley'e göre dil gibi doğal dünyada kurala, ihtiyaç duyuyor. 65 prensipte derki, eğer düzenlilik olmasaydı biz Tanrı'nın ne dediğini anlayamazdık. Ancak, Berkeley, Tanrı'nın dilindeki temel elementler bizim dilimizdeki harfler gibidir diyemez. Çünkü, harfler bir kurala göre kelimeleri oluşturmazlar.

Yinede Berkeley, benzetmesinde ısrar etmektedir. Berkeley'e göre Tanrı'nın dili sonsuz sayıda mesajı ihtiva ettiğine göre bunlar bizim için elde edilebilir olmalıdır. Biz Tanrı'nın mesajlarını anlarken harflerden kelimeleri türetmek gibi bir işlem yaparız (131).

Dil-düşünce ve dil-obje ilişkisi Aristoteles'den beri ele alınmaktadır. Aristo'da şeylerle zihin arasında bir benzerlik vardır. konuşulan kelimeler benzerliğin bir işareti (sign)dir (132). Aynı yaklaşım Hobbes ve Locke'da da görülür. Berkeley'de bunun bir türüne işaret etmektedir.

Berkeley'e göre alelade insan Tanrı'nın atıflarını bir ölçüye kadar anlayabilir. Ancak bilim adamı bunu daha iyi yapar.

Acaba alelade bilgi ile bilimsel bilgi arasında bir fark yok mudur?

Yeterli bir deneyimden sonra hepimiz hava tahmin raporu yapabiliriz. Bizim buradaki bilgimiz düzenlilikler yaşantısına dayanmaktadır. Hava tahminindeki bilimsel yaklaşım ise biraz daha fazla ve güvenilir şeyler söyler. O zaman şunu sorabiliriz: Acaba neden Tanrı bazı şeyleri bilim aracılığı ile bulabileceğimiz şekilde karmaşık olarak ortaya koydu? Çünkü bu karmaşıklık olmadan sadece düzenliliklerden çok az bilgi çıkartılabildi.

Bu noktada dil benzetmesi nerede ise karışır? Biz öğrendikki her olay bizim için bir işaret (sign) dir. Fakat bu işaretleri bir dil benzeri sistemin parçası olarak nasıl gösterebiliriz?

Belki buradaki farklılığı insan dili ile kuş şarkısı arasındaki fark gösterebilir. Her bir kuş çeşiti belli sayıda şarkıya sahiptir. Kuş şarkısı dilini geliştirmek için ne yapabiliriz? Yapabilecek tek şey ona daha fazla nota ilave etmektir. Ancak yeni notanın bütünün anlamına yaptığı katkı kelimenin cümlelerin anlamına yaptığı katkı gibi değildir.

(131) Dancy, Berkeley, s.111.

(132) Blackburn S, Spreading The Word, Oxford, Oxford University Press, 1984, s.40.

Bu yüzdendirki insan dili esnek ve güçlüdür. Demekki bu doğru bir benzetme değildir (133). Dilin tabiatı ile tabiatı dil ile ifade etmek farklı şeylerdir.

Bilimle ilgili daha önce belirttiğimiz bir problem vardı. Dedikki bilimsel bilgi inferential (çıkarımsal) dır. Halbuki Tanrı'nın bilgisi doğrudandır. Bu anlamda bilimsel bilgi hiçbirzaman mükemmel değildir.

Bunun yanısıra bilim adamı bizim algısal bilgimizden daha iyi bir bilgiyi bize sunar. Bu durumda bilimsel bilgi algısal bilginin geliştirilmiş şeklidir. Algısal bilgi Tanrı'nın neden olduğu ideaların veya duyuların algılanmasıdır. Bu anlamda aynı gerçekler üzerinde bizim bilgimizle Tanrı'nın bilgisi arasında Berkeley için ciddi bir boşluk yoktur.

Elbetteki Tanrı bizim bilgimizden daha çok şey bilebilir. Tanrı bilgisi ile bizim bilgimiz arasındaki fark bir derece (degree) farkıdır, bir tip (type) farkı değildir.

Bizim bazı bilgilerimizin Tanrı'ninkiler kadar mükemmel olması mümkündür. Bu durumda Berkeley'in bilmi, bilgi yaratıcısı olarak gördüğünü söyleyebiliriz.

Tekrar sorumuza dönersek, eğer biz tabiat kanunlarını Tanrı'nın iradesi olarak görürsek (134), eğer biz dünyayı Tanrı'nın dili olarak ele alırsak, bilmin dünyayı açıklayabilme yeteneğini nasıl izah edebiliriz?

Bilim adamları bazı olayları iyi bilirler ancak onlar bu olayların niçin öyle olduklarını bilemezler. Dünyadaki olaylar arasında contingent bir ilişkinin olduğunu söyleyebiliriz. Dünyada objeler ve işaretler arasında düzenliliklere dayanan bir ilişki şekli mevcuttur. Ancak bu ilişkilerin ve düzenliliklerin hiçbirisi madde kavramıyla açıklanamaz (135). Algıladığımız niteliklerin üzerinde durduğu bir töz (essence) den de bahsedilemez (136). Madde ve hareket hiçbirşeyi açıklayamaz. Dolayısıyla kaldırılması bilme hiçbir zarar vermez (137). Aynı şekilde daha öncede söylediğimiz gibi tabii dediğimiz nedensellik dilden kaynaklanmaktadır (138). Gerçekte tekabül ettiği bir olgu yoktur.

(133)Dancy, Berkeley, s.113.

(134) Berkeley, Principles, s.118.

(135) Berkeley, Principles, s.118.

(136) Berkeley, Principles, s.115.

(137) Berkeley, Principles, s.88.

(138) Berkeley, Principles, s.89.

Dancy, Berkeley'in dünyasını açıklayabilmek için Grice'den yaptığı alıntıyla iki tür anlam ayırmasına gider (139). Bu ayırma göre tabii olan (natural) ve tabii olmayan (non-natural) anlamlara dikkat etmek gerekir. Mesela, derizki "şu bulutlar yağmur anlamındadır". Burada biz demek istiyoruzki bu tür bulutları normal olarak yağmur takip eder. Bu tür açıklamalar etrafımızdaki düzensizliklere dayanır ve bunlarla ilgili yeteneğimiz yağmurun niçin yağdığını veya niçin meydana geldiğini söylemez.

Buradaki hava durumunun görünümü tabii (natural) bir anlama sahiptir. Birde tabii olmayan anlamlar vardır. Mesela, Ankara'da cadde üstündeki bir direktteki D harfi otobüs durağına işaret eder. Buradaki D'nin anlamı tabii olmayan bir anlamdır. Çünkü uzlaşım yoluyla.

Tabii ve tabii olmayan anlamları ayırmanın en iyi yolu Linguistic anlamlarına bakmaktır. Linguistic anlamlar tabii değil tabii olmayanlardır.

Berkeley için dünya Tanrı'nın dilidir. Bu yorum güçlüdür. Çünkü Berkeley bu dildeki atıfların tabii olduğuna inanır. Dancy'ye göre bu çaba sonuçsuzdur. Çünkü Berkeley'de dünyadaki olaylar bir düzenliliktedir ve bu anlamda olaylar arasındaki bağlantı contingent dir (140). Bir başka deyişle, eğer dünya Tanrı'nın dili ise sadece tabii anlamlara sahiptir. Bu durumda dünyadaki olaylar contingent olmak zorundadır.

Yine Dancy'ye göre "Bilim Tanrı'nın dilini öğrenmektir" demenin iki avantajı vardır.

Birincisi, bu sayede Berkeley dünyanın sonderece karmaşıklığının idealist bir hesabını verebilir ve dolayısıyla bilmi açıklayabilir.

İkincisi bilmin nasıl dünyanın bilgisini sunduğunu gösterebilir.

Berkeley'e üçüncü bir avantajı da tabii ve tabii olmayan anlamlar ayırımından gelmektedir. Çünkü, farklı olaylar arasındaki ilişkinin sadece contingent olmadığını gösterir. Kara bulutlar Tanrı'nın gelecek hakkındaki konuşması olabilir. Ancak hâla diyebilirizki Tanrı'nın seçimi arbitrary dir. (keyfi seçimdir).

Dancy'ye göre Berkeley'in "Bilmi öğrenmek Tanrı'nın dilini öğrenmektir" demesinin üç avantajı vardır (141).

Birincisi, Berkeley diyebilirki başarılı bilim doğru olacaktır. Ayrıca her doğru tahmin yapabilen teorinin doğru olduğunu söylemekten de kaçınmış olacağız. Çünkü eğer

(139) Dancy, Berkeley, s.116.

(140) Dancy, Berkeley, s.117.

(141) Dancy, Berkeley, s.118.

bilim Tanrı'nın dilini yorumlamaksa bunun en fazla bir doğru yorumu olmalıdır. Bu şekilde fizikte, eğer doğru yorumlanırsa, doğru olabilir.

Demekki Tanrı'nın dilini çözebilmemizin bir ihtimali vardır. Bunun en iyi yoluda bilim yapmaktır. Elbetteki her bilimsel çalışma doğruya yakalamıştır diye bir sonuç da çıkmaz.

İkincisi, Berkeley "niçin bilgiyi aramamız gerektiğine" bir cevap vermiş olur. Berkeley için bilim yapmak ahlaki bir görevdir, çünkü bilim yaptıkça Tanrı'ya yaklaşmaktayız. Berkeley 66. prensipte bunu ima etmektedir.

Üçüncüsü, hayatımızdaki düzenlilikler bir anlam kazanmış olur. Çünkü bunlar Tanrı'nın bir katkısı faydalılığı olarak düşünülebilir.

Acaba yaşantılarımıza güvenebilmemiz? Bu tümevarım problemiyle ilgili bir sorudur. Tümevarımın garantisi sadece geçmişteki kesinliktir. Burada bir kısır döngü ortaya çıkmaktadır. Yaşantı yaşantıyı desteklemiş oluyor.

Bu şuna benzer; Ben size güveniyorum çünkü siz benden size güvenmemi istiyorsunuz.

Berkeley'e göre "Tanrı'nın zihninde bizim tarafımızdan kesin olarak bilinmeyen idealar vardır" (142) Bu demektirki bizim mutlak kesinliği yakalamamız mümkün değildir. Elbetteki bu durum bizi bilgiyi aramaktan geri bırakmaz. Berkeley 3. prensipte derki "Tanrı insanlara güçlü bir bilgiye ulaşma arzusu verir" (143).

Berkeley yaşantıdan dilsel yaşantıyı anlar. Bu da bir çıkış yolu önerir. Çünkü; Dill öğrenmek için yaşantı şarttır. Buna ilaveten, birkez tabii olayları anladıkmi dünyanın olayların bize onu gösterir gibi olduğuna inanmamız gerektiğine de inanmış oluruz. Aynı inanış gelecekte benzeri olaylarında olacağını doğrulamış olur. Doğrulamanın temelinde "Tanrı'nın yalancı olmayacağı" görüşü vardır. 147. prensipte derki "Bizim gördüklerimiz bizim zihnimize uyandırılanlardır" (144).

Biz Tanrı'nın yalancı olmayacağını yaşantı ile öğrendik. Bir anlamda, bizdeki Tanrı fikri geçmişteki olayların düzenliliğinden çıkmaktadır. Ancak yine de bizim gelecek hakkındaki faydalı inanışlarımız geçmiştekilere oranla hipotezdir. Biz geçmişin geleceğini çok iyi bilmekteyiz, ancak gelecek hakkında hâla karanlıktayız. Bununla birlikte geçmiş hakkındaki iyi bir bilgi geleceğin iyi bilgisi demektir. Çünkü, Berkeley 148.prensip

(142) Berkeley, Principles, s.102.

(143) Berkeley, Principles, s.46.

(144) Berkeley, Principles, s.140.

derki: "Gördüğümüz, kokladığımız, duyduğumuz herşey Tanrı'nın işaretidir". Bu nedenle Tanrı bize karşımızdaki insandan daha yakındır.

Tabiat zihnimize basılmış ve kesin genel kurallara göre işleyen olaylar serisidir⁽¹⁴⁵⁾.

Berkeley'in yaşantı-dil ilişkisi bir sayı serisinin bilgisi gibidir. Nasılki seriye yeni elemanlar katmada hata yapmak seriyi iyi anlamamaktan ileri geliyorsa, dile yeni elemanlar katarken hata yapmakta dili iyi anlamamaktan ileri gelir. Eğer seriyi iyi anlamışsak seriye yeni katacağımız elemanlarda doğru olacağının delilini bulmuşuzdur.

Bu anlatım bir anlamda Tanrı'nın dilini çözmeye girişmektir. Bir kez bu dili anlamışsak hem bu dille ilgili yeni olgulara hem geleceğe güvenimiz artacaktır. Berkeley'de tümevarım probleminin bir ölçüde Tanrı inancıyla çözüldüğünü söyleyebiliriz. Tabiat Tanrı'nın dili ise bu dili anlaşılabilir kıldığımız ölçüde geleceğe ışık tutabiliriz. Ancak, bu hiçbirzaman geleceğin mutlak bilgisini vermeyecektir. Berkeley hiçbir zaman Tanrı zihnini olduğu gibi yakalamaktan bahsetmez. Doğrudurki bizdeki doğru bilgiler bizde Tanrı tarafından uyandırılmaktadır, ancak bu bilgilerimizin tümü değildir. Bilgilerimiz arasında, özellikle geleceğe ilişkin olarak, her zaman problemlili bir kesim vardır. Ancak bu durum geleceğe güvensizlik değildir. Geleceğin mutlak bilgisine sahip olmamakla geleceğe güvenmemek aynı şey değildir. Ayrıca, bazı deliller vardırki bizim şimdiye kadar olan anlayışımız ile aynı çizgidedir. Bunların şimdiye kadar yeterli olduğu ispatlanmıştır. Bu demektirki geçmişteki bilginin sağlamlığı gelecektekinin sağlamlığının da bir delilidir.

Dancy, Berkeley ve Michel Foucault arasında bir bağlantı kurmaktadır⁽¹⁴⁶⁾. Berkeley tabiatı bir tür dil olarak yorumlamaktaydı. Dünya okunmaya ihtiyacı olan bir text dir. Foucault'da da dünya bir text'in sahip olduğu gibi bir anlamda sahiptir. Ancak bu anlam dışardan bir zihin tarafından ilave edilmiş birşey değildir. Anlam dünya text'inin içsel (intrinsic) bir özelliğidir. Demekki, non-natüral (tabii olmayan) anlam tabii dünyanın bir özelliği olarak ortaya çıkar.

Foucault'da dünya kendisine dışardan empoze edilmeyen bir anlama da sahiptir. Foucault bu tutuma "Renaissance Episteme"der. Birde "Classical Episteme" vardır. Buna göre ise doğal olaylar intrinsically semantik niteliklerden mahrumdur. Gürültüler ve mimikler gibi bazı olaylar semantik niteliklere sahiptir, ancak bu nitelikler onlara bir

(145) Berkeley, Principles, s.141.

(146) Dancy, Berkeley, s.121.

zihin aktivitesi ilave edilirler. Diğer yandan, bu olaylar anlamsız olarakta var olabilirlerdi.

Renaissance Episteme'ye göre ise semantik nitelikler olayların özündedir.

Bu iki görüş arasında Berkeley değerlendirilirse, Berkeley'in her iki şekilde yorumlanabilmesine rağmen classical episteme'ye daha yakın olduğuda görülür. Yani, text olan dünya kavramı bir episteme içinde elde edilebilir. Bir başka deyişle, dünyadaki olayların anlamı dışarıdan yapılan bir ilavedir. Bu ilavede aktif bir zihnin rol oynamaktadır.

Berkeley'i anlamak için bu zihin ne olduğunu anlamak gerekir. Zihni bireysel, subjektif bir zihin olarak düşünürsek classical episteme'ye yakın olduğu açıktır. Ancak zihni Tanrı zihni olarak düşünürsek Berkeley'in dünyası intrinsically semantic dir. Yani Renaissance Episteme'ye yakındır.

Anlaşılabileceği gibi dünyanın bir text olarak düşünülmesi günümüzde de ilgi çekici ve araştırmaya değer bulunmuştur. Üzerinde anlaşmaya varılmaktadır ki, herhangi birşeyin anlaşılır olabilmesi için bir text veya text gibi olması gerekir.

Berkeley'in tabii dünya için söylediği de budur. Yani bir objenin comprehensible (kavranabilir) olabilmesi için "language-like" (dil benzeri) veya "discursive" (üzerinde konuşulabilir nitelikte) olması gerekir.

Dünya-discourse ilişkisinde çeşitli yaklaşımlar ortaya çıkar. Dancy bunları üç temel kategoriye ayırır⁽¹⁴⁷⁾.

Birincisi structuralist görüştür. Buna göre knowledge (bilgi) zorunlu olarak "discursive"dir. Buna karşılık dünya öz olarak (essentially) non-discursive dir. O halde, dünya kendi kendisine bilinemez. Dünya ulaşabileceğimizin ötesindedir. Biz sadece "discours" (söylev, hitap) ları bilebilirizki bunlarda dünyaya yabancıdır.

Kont'a yakın bu görüşün Foucault üzerinde ciddi izleri vardır. Ancak Foucault'nun kendisi bu şekilde adlandırılmasına karşıdır.

Structuralist görüşte olanlar "classical episteme" den açıkça etkilenmişlerdir. Yani dünya kendisine dışardan empoze edilmeyen bir anlama sahip değildir. Dünyayı biz anlamlandırırız.

İkinci görüşe göre dünya yoktur sadece "discours" vardır. Bu yaklaşım idealizmin bir formudur ve konuşulabilenin ötesindeki materyal dünyayı inkar eder.

-----
(147) Dancy, Berkeley, s.121.

Berkeley'de ise gerçekten bir dünya vardır ve bu dünya "discursive"dir. Yani üzerinde fikir yürütülebilen bir dünyadır. Üçüncü modern bir görüştür. Bu görüşe göre dünya birbiriyle çelişebilen (conflicting) "discours"lar yığındır. Bu görüşte Foucault'a atfedilir. Bu yaklaşım açısından dünya bir tutarsız discursive eylemlerin setidir. Yani dünya çok ve tutarsız anlamlar ihtiva eder.

Dancy'ye göre bu nokta Berkeley'e yakındır. Çünkü, Berkeley de dünyayı discourse ile kimliklendirir⁽¹⁴⁸⁾.

Bize göre bu doğru bir değerlendirme değildir. Doğrudurki Berkeley'de dünya bir text'dir. Ancak, bu metin Tanrı'dan bağımsız değildir. Hatta, Berkeley 117. prensipte "Gerçek uzay Tanrı'dır" der (149). Bizim zihnimizdeki idealar dahi Tanrı'nın iradesine bağlıdır (150). Böyle bir yaklaşımda tabiatı tutarsız eylemler dizisi olarak görmek mümkün değildir. Şunu da ilave etmeliyiz ki Berkeley bir pasajda şöyle der: "Bizim bir kitabı okuken doğrudan algıladığımız harflerdir. Ancak bunlar bana başka birşeyi izah etmektedirler" (151). Yani harfleri gördüğüm halde kelimelerin anlamını anlamaktayım. Belki de dünya da böyle anlamlandırılabilir. Görünün karmaşasının arkasında (harflerde olduğu gibi) bir düzenli olaylar serisi bulunabilir. Berkeley'in dediği gibi Tanrı insanların güçlü bir bilgiye ulaşma arzusu verdi ise insanlarda bulabilecekleri birşey olmalıdır. Berkeley derki, "Benim zihnimdeki idealar benimdir ancak bunların kendisi veya anatipleri benim tarafından yaratılmış olamaz" (152).

Demekki dünyanın ideaları bende olsa dahi onların gerçek düzenleyicisi ben değilim. Dünya bir text olsada gerçek yazarı ben değilim.

Dünyanın bir text olarak yorumlanması, dünyanın semantic bir izahının verilmesi Berkeley'in mekanizme karşı kullandığı en iyi kozdur. Dünya yorumlanabilen bir dünyadır.

Semantic yaklaşım dünyayı yaşamakla ortaya çıkan düzenlilikleri (regularity) Tanrı'nın yardım severliğinin göstergesi olarak görür. Eğer Tanrı dünyayı bizim tarafımızdan kavranabilecek bir şekilde yaratmasa idi biz geleceğe ilişkin bir hüküm veremeyecektik. Demekki, eğer dünya interpretative (yorumlanabilir) bir nitelikte ise,

-----
(148) Dancy, Berkeley, s.122.

(149) Berkeley, Principles, s.102.

(150) Berkeley, Principles, s.140.

(151) Berkeley, Dialogues, s.152.

(152) Berkeley, Dialogues, s.201.

böyle bir dünyanın hesabını verebilmek için yardımsever bir Tanrı zorunlu önşarttır. Zaten, Berkeley'de "iyiliği", ki bu yardımseverliği gerektirir. Tanrı'nın nitelikleri arasına koymuştur (153).

Tanrı'nın yardımseverliğinin önemli rol oynadığı bir başka açıklama şekli daha vardır ki buna bir ölçüde Berkeley'de rastlanmaktadır. Bu açıklama şekline "teleological" (amaçlı) açıklama dönebilir.

Teleological açıklamalar belli bir amaçlılığı gerektirmektedir. Bu bakımdan tabiatta da bir amaç olmalıdır. Berkeley felsefesi açısından bu amaçlılık Tanrı'nın amacıdır. Tanrı tabiatı belli bir amaca göre yaratmıştır.

Teleological açıklamalar interpretative (yorumcu) açıklamalarla bağdaşmaz. Çünkü, teleological açıklamalar dünyaya bir açıklama amacı atfederler. Amaçlı açıklamalara göre dünya belli bir yörüngede hareket eder, çünkü Tanrı o yörüngede hareket etmesini ister.

Interpretative açıklamalar ise gelecek hakkında iyi bir tahmin yapmasa bile geçmiş ve gelecek hakkında kesin bir simetriklik kurar. Bu açıklama şeklinde geçmişin hesabı geleceğin de hesabıdır.

Berkeley'de yaradılış bir Tanrı'nın eseridir (154). Zihnimizdeki idealar da yaratıcının iradesine bağlıdır (155). Yine aynı şekilde Berkeley'de "tabiat kanunları Tanrı'nın iradesidir" (156). Tüm bu alıntılar gösteriyorki Berkeley'de Tanrı'dan bağımsız olarak bir olguyu yorumlamamız mümkün değildir. Bu durumda amacı Tanrı'ya bağlı olan açıklama şekillerine yer vermek zorundayız. Bu tür açıklamalarda teleological açıklamalara oldukça yakındır.

Amaçlılığın bir de geniş bir yorumu vardır. Buna göre dünyanın Tanrı'nın amacına hizmet etmesi demek değildir ki dünya belli bir yönde hareket edecektir. Ancak denilebilir ki Tanrı dünyayı mümkün olduğu kadar hoşnut (pleasent) istemiş olabilir.

Tanrı'nın dünyayı hoşnut kılma niyeti yaşantıların tutarlılığından daha önemlidir. Eğer dünya sadece yaşantıların tutarlılığı açısından yorumlanırsa çok zayıf bir yardımseverlik anlayışı ortaya çıkar. Çünkü iyi olmayan şeyler açısından da tutarlı olabilir. Bu da Tanrı'nın yardımseverliğine gölge düşürür.

(153) Berkeley, Principles, s.101.

(154) Berkeley, Dialogues, s.198.

(155) Berkeley, Principles, s.140.

(156) Berkeley, Principles, s.118.

O halde, eğer Tanrı'nın yardımseverliği tabii dünyanın açıklanmasında teleological bir rol oynuyorsa bu rol ikili (duble) olmalıdır. Birincisi sadece tutarlılık açısından ikincisi ise hoşnut bir tutarlılık açısından.

Birde "acı" kavramı vardır. Hayatta her zaman hoşnutluklar yoktur. Acı kavramını Tanrı'nın amaçlılığı açısından nasıl izah edebiliriz? Öncelikle denilebilir ki acı muhtemel tehlikeleri önleyen birşeydir. Diğer yandan, belkide acısız bir hayat daha az zevkli olacaktı. Ancak denilebilir ki çok gereksiz acı ve sefaletler de vardır. Berkeley'e göre böyle bir iddia bilgisizlikten kaynaklanmaktadır. 153. prensipte derki "acının ilgili olduğu bağlantılar iyi tesbit edilirse 'iyi' olarak çıkar" (157).

O halde diyebiliriz ki, Berkeley'e göre Tanrı'nın bize verdiği dünya mümkün olanların en iyisidir. Dünya mümkün olanların en güzeldir, çünkü Tanrı yardımseverdir.

Berkeley felsefesinde kötü bir dünya ancak kötü bir Tanrı ile mümkündür. Bu da imkansızdır. Çünkü Tanrı kötü değildir ve kötü bir dünyada kavranılamazdır.

Şunu da işaret etmek gerekir ki Berkeley ve 11. yy. filozofu Gazzali arasında evrendeki zorunsuzluk açısından bir benzerlik vardır. Gazzali'ye göre "tecrube verileri zarureti değil imkanı temsil ederler. Bu nedenle sebeple netice arasındaki bağ zaruri değildir" (158). Gazzali de zaruret bağı yerine alışkanlığı koymaktadır. Tanrı'nın tabiata her zamankinden farklı müdahalesi her zaman mümkündür.

Bu fikir benzerliğine rağmen Berkeley ile Gazzali arasında bir temas olduğunu söylemek oldukça zordur.

---

(157) Berkeley, Principles, s.144.

(158) Bolay Süleyman Hayrı, Aristo Metofiziğiyle İle Gazzali Metafiziğinin Kararlaştırılması, Ankara, Milli Eğitim Yayınevi 1992, s.293.

2.5 ZİHNİN FELSEFESİ

Berkeley'in problemlerinden biriside genelde ruhun özelde Tanrı'nın varlık analizlerini yaparak zihnin tek substance olduğunu göstermeye çalışmaktır.

Gerçi Berkeley "prensiplerde" ve " diyaloglarda" ruh hakkında çok fazla birşey söylemez. Johnson'a yazdığı mektuptan prensipler adlı eserinin ikinci bölümünün kabybolduğunu biliyoruz. Belkide ruha ilişkin detaylı görüşleri bu kaybolan kısımda idi.

Berkeley iki çeşit ruhtan bahseder. Birincisi "finite spirit" (sonlu ruh) dir ki bu insan ruhuna tekabül eder. İkincisi "infinite spirit"tir. (sonsuz ruh)ki bu Tanrı'ya tekabül eder.

Berkeley 138. prensipte derki "benim ruhtan anladığım şey, düşünen, isteyen ve algılayan şeydir. Bunların hiçbirisi idea ile temsil edilemez. Bu nedenle ruhun ideası yoktur" (159) Bizim ideadan anladığımız ruhtan anladığımızdan tamamen farklıdır.

Bu noktada Berkeley'i Locke ile birlikte düşünmek gerekir. Locke 4. Essay de bizim varlık (existence) hakkındaki bilgimizi üç başlık altında toplar (160).

a)Kendi varlık bilgimiz b)Tanrı varlığı c)Diğer şeylerin varlığı

Bu görüşle Berkeley'de hemfikirdir. Aslında, Locke'daki kendi varlık bilgimiz teorisi doğrudan Descartes'ten gelir. Descartes'de kendi varlık bilgimiz o kadar açığıkı bunun herhangi bir ispata (proof) ihtiyacı yoktur. Yaşantılarımızın varlığı bize sezgisel (intuitive) bilgimizi verir.

Berkeley intuition kavramı yerine notion kavramını kullanır. 27.prensipde derki; "Ruhun ideası yoktur, varlığı algılanamaz. Ruhun varlığı etkileriyle ortaya çıkar. İrade (Will), soul, sprit (ruh) hiçbir idea üzerinde durmazlar. Bunların bizde sadece notion'u vardır.

Descartes'de self (kendim)in işaret ettiği şey "ben" (I) dir. Ancak Locke'a göre sipiritual substance epistemik olarak material substance kadar zayıftır.

Locke 'self'i "spiritual substance"den ayırır. Oysa Berkeley'e göre self ve sipiritual substance aynı şeydir. 139. prensipte derki "soul, spirit, I aynı anlama gelmektedir. Bunlar algılanmaya değil algılamaya bağlıdırlar" (161).

Yine 137.prensipde Berkeley ruha karşı olan şüpheli yaklaşımlara dikkat çeker. Derki, "ruhun ideasının olmayışı şüpheli tartışmalara da yol açmıştır" (162).

(159) Berkeley, Principles, s.135.

(160) Grayling, a.g.e., s.158.

(161) Berkeley, Principles, s.135

(162) Berkeley, Principles, s.135.

Malebranche'in tartışmalarında da ruhun ideası yoktur. Berkeley durumun böyle olduğunu kabul eder, ancak, Berkeley'e göre bu demek değildir ki bizde ruhun hiçbir bilgisi yoktur. İdealar etkisiz (inert) ve algılanmaya bağlıdır. O halde, idealar spiritten farklıdır. Bu durumda ideaları algılayan şeyin idea gibi olması saçmadır. 139.prensipde derki; "sadece ruhun değil soul ve substance'nin de ideası yoktur"(163). Yine 136. prensipte "ruhun ideasının düşünmek yuvarlak kare düşünmek gibidir. Yani, imkansızdır der"(164).

Berkeley 27.prensipde ruhu temellendirir: "Ruh bölünmez aktif bir varlıktır. Ruhun ideaları algılamasını anlama (Cunderstanding), ruhun idealar üzerinde yaptığı işleme irade (will) denir" (165).

Eğer, bir kelimenen anlamı onun üzerinde durduğu idealardır, görüşünü dikkate alırsak Berkeley'de ruh anlamsız olarak ortaya çıkar. Çünkü ruh'un ideası yoktur. Berkeley'e göre bu tür kelimeler anlamlıdır. Çünkü, bunların bir kullanımı vardır. Eğer biz spirit kelimesinden birşey anlamasaydık onu ne kullanabilir nede inkâr edebilirdik.

Ancak Berkeley'de bizim kendimize nasıl bağlantımız olduğu pek açık değildir. 89. prensipde derki "biz kendi varlığımızı reflection ile diğer varlıkları reason ile bilebiliriz" (166).

Berkeley 33. prensipde derki; "Tanrı'nın neden olduklarının yanısıra zihnin kendisinin neden olduğu idealar da vardır. Varolan herşey zihinde vardır. O zaman var olan herşey tamamen notionaldır" (167). Grayling'in yorumuna göre, Berkeley başlangıçta Hume'nun teorisi gibi bir teori kabul eder (168). Hume'a göre zihin bir algılar bütünüdür. Algı ortadan kalktığında zihin de ortadan kalkar. Berkeley'de de zihnin temel fonksiyonu algılamaktadır. Ruh ideaların üzerine basıldığı şeydir (169).

Locke'da iki tür substance vardır, bunlar madde ve zihindir (matter and mind) Berkeley'de bir tür substanceden sözedebiliriz. Çünkü Berkeley'in ideaları kendi başlarına varolamazlar. Bunlar varolmak için bir ruh'a ihtiyaç duyarlar.

-----
(163) Berkeley, Principles, s.135.

(164) Berkeley, Principles, s.135.

(165) Berkeley, Principles, s.77.

(166) Berkeley, Principles, s.109.

(167) Berkeley, Principles, s.80.

(168)Grayling, a.g.e., s.162.

(169) Berkeley, Principles, s.74.

Dancy'nın yorumuna göre Berkeley iki soruya cevap verebilecek şekilde zihin veya ruhu temellendirmek zorundadır (170).

Birincisi, biz nasıl ruhtar hakkında konuşma noktasına geliriz? İkincisi, ruhtarın olduğuna dair ne gibi delillerimiz vardır?

Berkeley'in birinci soruya cevabı "kendimizdir". Derki, "ben kendi zihnim hakkında doğrudan bilgiye sahibim bundan başkalarınıninkine geçerim" (171) Yine bir başka prensipte "ben kendi varlığımı reflection ile bilirim" der (172) 1. prensipte sorumuza cevap teşkil edilebilecek bilgiler vardır, derki, "bilginin objeleri ideaların yanısıra onları bilen ve algılayan birşey vardır. Bu algılayan varlık mind (zihin), spirit (ruh), soul (ruh), myself (ben) dir" (173).

Demekki bizim kendimiz hakkındaki bilgimiz özel bir türdür. Biz bunu sadece algılayarak reflection ile bilebiliriz.

Acaba biz kendimizi ne kadar iyi anlarsak anlayalım diğer zihinleri anlayabilirmiyiz? Felsefede bu yaklaşıma geleneksel olarak "other minds" (diğer zihinler) problemi denmektedir.

Berkeley' e göre bu karmaşık bir promlem değildir. Biz birkez bir ruhun varlığını gösterdikmi diğerlerinide gösterebiliriz. 145. prensipte derki "biz diğer zihinleri bizdeki ideaları ile biliriz" (174).

Berkeley'in yaklaşımının akla getirdiği diğer problemler de vardır. Berkeley 27. prensipte ruhu, basit, bölünmez ve aktif bir varlık olarak tarif etmektedir. Ruhun ideaları algılanmasına anlayış (understanding), idealar üzerinde yaptığı işleme de irade denir.

Acaba Berkeley ruha aktif demekle ne kastedmiş olabilir? Gördükki Berkeley'de idealar pasif ruh aktiftir. Ancak öyle görünmektedirki Berkeley'de biz algı esnasında pasifiz. Çünkü Berkeley'de idealar zihnimize basılmıştır (175). Bu durumda sanki zihnin bir aktif birde pasif yönü vardır. 28. prensipte de zihnimizdeki ideaları harekete geçirebileceğimizden bahseder (176).

---

(170) Dancy, Berkeley, s.131.

(171) Berkeley, Principles, s.138.

(172) Berkeley, Principles, s.109.

(173) Berkeley, Principles, s.65.

(174) Berkeley, Principles, s.139.

(175) Berkeley, Principles, s.74.

(176) Berkeley, Principles, s.78.

Bize göre de bu noktada bir problem vardır. Zihin kendinin neden olmadığı ideaları algılamak pasiftir ancak, algılamamanın kendisi açısından aktiftir, çünkü algılayandır. Ancak zihnin esas aktivitesi idealar üzerinde yapılan işlemde ortaya çıkar. O zaman şöyle diyebiliriz, sonlu ruh sonsuz ruha rölatif olarak pasiftir. Sonlu ruh kendine verilenler üzerinde yaptığı işlemler açısından aktiftir.

Bir başka problem de irade olayında ortaya çıkar. Berkeley tam açık olmamakla birlikte, irade konusuna çeşitli pasajlarda değinir. Öncelikle iradenin hürriyetini kurtarmaya çalışır. 144. prensipte, "irade ruhun hareketi olarak adlandırılır. İnsan zihni hareketli bir top gibi değildir. Irade (mekanik olarak) duyum objeleri tarafından belirlenmemiştir" der (177). Demekki Berkeley'de hür iradeden bahsetmek mümkündür. Acaba Tanrı iradesi karşısında da hürmüyüz? Açıkırtki duyumlarımıza gelen objelerin yani ideaların seçiminde hür değiliz. Çünkü bunlar bizim seçimimizin ötesinde Tanrı tarafından belirlenmiştir. Diğer yandan, öyle görünüyorki, Berkeley'de biz vücudumuzu Tanrı'nın iradesi ile değil kendi irademizle hareket ettirmekteyiz. Derki, "parmağımı oynatırken parmağım pasif iradem aktiftir" (178).

Burada sanki, insan zihninde, biri aktif olan, biri aktif olmayan iki kısım vardır. Acaba kısımlar nasıl temasa gelirler? Bu cevaplanmamış bir sorudur.

Şimdiye kadar olan açıklamalardan öyle anlaşılmaktadırki biz algıda kısmen aktifiz. 29. prensipte derki, "duyumlarım tarafından algılanan idealar benim irademe bağlı değildir. Gün ışığında gözlerimi açtığım zaman ne göreceğimi ben seçmemekteyim. Bunlar bir başka iradenin ürünüdürler" (179). Yine 179. sayfada derki, "kolumu kaldırırken aktifim ancak çiçeği koklarken aktif değilim" (180).

Benim iradem tam olarak hayal idealarım üzerinde görülür. Derki, "hayellerimde iradem vardır" (181).

Demekki zihnime dışardan verilenler üzerinde iradem etkisiz, zihnimdekiler üzerinde ise iradem etkilidir.

Yukarıdaki soruya, yani zihnimin aktif olan ve aktif olmayan kısımlarının ilişkisine dönersek. Biz bunun çok problemlili bir soru olduğunu sanmıyoruz, çünkü zihnin

(177) Berkeley, Principles, s.138

(178) Berkeley, Dialogues, s.204.

(179) Berkeley, Principles, s.78.

(180) Berkeley, Dialogues, s.179.

(181) Berkeley, Dialogues, s.201.

kendisine verilenleri seçme şansı yoktur dolayısıyla etkisizdir. Zaten irade tanımı gereği verilenleri seçen değil onlar üzerinde işlem yapandır. Eğer bu bir problemse sadece Berkeley'in değil tüm felsefenin problemi.

Vücudun irade tarafından harekete getirilmesi ise biraz daha farklı bir meseledir. Bu konu ile ilgili olarak W.Jones'in ilginç bir deneyi vardır (182). Bir deneğin kollarına anestezi verildi ve gözleri bağlandı. Sonra elleri vücuduna bağlandı. Bu işlemlerden sonra denekten bir kolunu kaldırması istendi. Denek kolunu kaldırmadığı halde kolunu kaldırdığını iddia etti.

Denek açısından kolun kalkması için gerekli olan tüm davranışlar yapılmıştı. Irade yapması gereken herşeyi yapmıştı.

Bu örnekte irade kendisinin yapmaya muktedir olmadığı birşeye dayandırılmıştır. Burada iradenin fonksiyonu hayal kurma aktivitesindeki fonksiyonundan tamamen farklıdır.

Bu deneyden çıkan bir sonuç olarak diyebilirizki vücut davranışları (action) gerçek iradeli davranışlar değildir. Gerçek iradeli bir davranış uygun dış şartların varlığına bağlı olamaz. Bu durumda vücut hareketleri iradenin bir aktivitesi değildir. Iradenin aktivitesinin sonuçlarıdır.

Buradan öyle bir sonuç çıkıyorki sanki vücudumuzun istediğimiz yönde gitmesi bir şanstır.

Bu deneyin sonuçlarını Berkeley'in kabul edeceğini sanmıyoruz. Çünkü o kolumu irademle kaldırdığımı iddia eder.

Böyle bir yaklaşıma (iradenin vücut üzerindeki etkisizliğine) Berkeley'in çağdaşları tarafından da tepkiler gelmiştir. Malebranche'a göre bir davranış Tanrı'nın bizim seçimlerimizi etkilemek istemediğinde ortaya çıkar. Bununla birlikte biz kolumuzu kaldırmayı seçtiğimizde Tanrı'da buyönde karar alırsa kolumuz kalkar (183).

Bu yaklaşımda seçtiğimiz davranışın sorumlusu bizmiyiz, değilmiyiz tartışmalıdır. Bir anlamda Tanrı seçimimize göz yumduğunda davranış ortaya çıkmaktadır. Burada sanki bir göz yuman olarak sorumluluk Tanrı'dadır. Ancak hâla sorumluluğun bir parçası bizdedir. Bu kadarıda bizi suçlamaya yetmektedir. Bizim suçlanmamız mümkündür eğer biz bir karar merkezi (ogent) isek.

---

(182) Dancy, Berkeley, s.136.

(183) Dancy, Berkeley, s.137.

Occasionalism'in zayıf noktası Tanrı'yı tek karar merkezi yapmasıdır. Bu görüşte gerçekten davranışı yapan biz değil Tanrı'dır. Bu durumda bu görüşten bir ahlak teorisi üretmek oldukça zordur.

Berkeley'de bu ahlaki sorumluluk meselesini dialoglarda ele alır. "Hylas, Philous sen Tanrı'yı herşeyin yazarı yapmakla cinayetini, kötülüklerin..... de nedeni yapmış oluyorsun" der (184).

Berkeley'e göre "ahlaki sorumluluk dıştan gözlenen fiziki davranışlarda veya hareketlerde değil iradenin içsel işleyişlerinde ve düşüncenin kurallarındadır" (185).

Bir başka problemde Tanrı'nın Omniscience (herşeyi bilen) olmasından kaynaklanmaktadır. Sanki Tanrı yanlışça göz yummaktadır.

Berkeley'in bu karşı koymalardan kurtuluşunun tek yolu Tanrı'nın yanısıra başka karar merkezleri de kabul etmesidir. Çünkü, Berkeley Tanrı'nın iradeyi denetlediğini söylememektedir. Bilmek başka şey müdahale etmek başka şeydir.

Danc'ye göre Berkeley'in bir problemi daha vardır: (186) İradenin operasyonu ile sonuçlanan vücut hareketleri duyum idealarıdır (ideas of seuse). Duyum ideaları Tanrı tarafından yaratılırlar, niyetle ortaya çıkmazlar. Bu görüş Tanrı'dan başka karar merkezlerine nasıl yer bırakabilir?

Berkeley diyebilirdi ki biz uygun bir seçim yaptığımızda, Tanrı alternatifleri bize elde edilebilir kılar. Bu occasionalistlerdeki gibi zayıf bir cevaptır. Çünkü bizim yaptığımız herşey anlamda Tanrı tarafından yapılmaktadır.

Ancak, Berkeley doğrudan bu sonuca varmak istememektedir. Sistem böyle bir sonuç çağırırsa bile Berkeley her zaman iradeye yer bırakmak ister. Diyaloglarda, 231. sayfada bizde bir iradenin varlığından açıkça söz eder. Ancak, bunun Tanrı iradesi ile nasıl dengelendiğinden söz etmez. Tek çıkış yolu insanın duyularına gelen idealar dışında, içsel ifadelerde karar alma yetkisine sahip olduğunu söylemektedir. Zaten Berkeley'de bunu söylemektedir.

Tekrar zihin-idea ilişkisine dönersek, Berkeley demektedir ki biz doğrudan kendi zihnimizin, dolaylı olarak başkalarının zihninin bilincindeyiz. Başka zihinler bizim için bir idea olarak vardır.

-----
(184) Berkeley, Dialogues, s.227.

(185) Berkeley, Dialogues, s.227.

(186) Berkeley, Principles, s.138.

Ancak, Berkeley diyorki bir idea ancak birbaşka ideaya benzeyebilir. Eğer böyleyse hiçbir idea bir zihni temsil edemez. Buna ilaveten, idealar pasif zihinler aktiftir. Pasif birşey aktif bir şeyi nasıl temsil edebilir? Bu durumda Berkeley felsefesinin verilerine göre bir başka zihin temsil edilemezmiş gibi görünmektedir.

Ayrıca 27. prensipte derki "ruhun ideası olamaz" (187). Hylas bu sonuca madde kavramını kullanarak karşı çıkar. Derki; "Ruhun ideası yoktur ancak sen ruh vardır diyorsun. Oysa maddeyi reddederken maddenin ideası olmadığını neden olarak gösteriyorsun. Bu durumda ser ya maddeyi kabul edeceksin ya ruhu reddedeceksin" (188). Berkeley bu karşı koymayı fazla ciddi bulmaz. Çünkü Berkeley'in maddeye karşı çıkışının temelinde onun ideasının olmaması değil, onun belirlemesinin olmayışı ve tutarsızlığıdır. Fakat ruhun kabulünde böyle bir tutarsızlık yoktur.

İkinci olarak Berkeley'in maddeye inanmak için bir nedeni yoktur. "İdealarımızın oluşması için bir dış materyal objenin varlığı zorunlu değildir" der (189). Yine 54. prensipte Berkeley "maddeye inanmak çelişki yaratır çünkü anlamsızdır" der (190).

Oysa zihin ve spirite inanmak için yeteri kadar nedenimiz vardır. Çünkü varlığımızı bunlar aracılığıyla farketmekteyiz. Eğer var isek zihin ve ruh da olmalıdır.

Bu noktada ciddi bir karşıkoyma daha ortaya çıkmaktadır. Berkeley'in sisteminde sanki biz destekleyici bir madde olmadan duran bir idealar sistemiyiz. Nasılki anlamsız kelimeyi düşünmek mümkün değil ise maddi bir unsura dayanmayan ruhsal töz'ü (spiritual substance) düşünmek de oldukça zordur.

Diğer yandan birşeyi anlamak için onun bir ideasının olması gerekir. Fakat bizde zihne veya ruha tekabül eden bir idea yoktur. Bu durumda zihin hakkında konuşmak anlamsız gibi olmaktadır. O zaman anlamlı tek konuşma bizzat ideaların kendisi hakkındaki konuşmadır. Sonuç olarak, idealardan farklı olarak onları algılayan bir zihin veya ruh vardır demek oldukça zordur.

Bu ciddi bir suçlamadır, eğer zihin veya ruh ortadan kalkarsa biz akışkan bir idealar sistemine dönmüş oluruz.

Berkeley 27. prensibinde buna cevap olarak diyorki "bende zihnin bir ideası olmasa bile onun bir notionu (fikri) vardır" (191). Böyle birşeyin varlığını ben "zihni

---

(187) Berkeley, Principles, s.77

(188) Berkeley, Dialogues, s.232.

(189) Berkeley, Principles, s.71.

(190) Berkeley, Principles, s.91.

(191) Berkeley, Principles, s.77.

kavrama" (mental grasp) ile yakalamaktayım.

Berkeley'den oldukça etkilenen Hume'a görede ne kadar çalışırsak çalışalım Berkeley'in zihnin kavranması konusunda ortaya koyduğundan fazlasını elde edemeyiz (192).

Berkeley ile ilgili bir başka problem de diğer zihinler (other minds) ile ilgilidir. Zihin bazen idealardan farklı olarak onu destekleyen birşey gibi ortaya çıkar. Bu durumda zihni tasavvur (conceive) etmek oldukça zordur. Bu diğer zihinlerin tasavvur edilmesini daha da zorlaştırır.

Diğer zihinleri anlayabilmem için ya diğer zihinlerin bizzat kendisini ya da bu zihinlerin muhtevasını (ideaları) anlamam gerekir. Bunu yapamaz isem güçlü bir solipsist (tek mümkün yaşantı kendi yaşantımdır) olmak durumundayım.

Berkeley 145.prensipde derki, "Onların bizde uyandırdığı bir İdea olmadan benim onları bilmem mümkün değildir. Algıladığım değişik idealar bana benim gibi bir bireyin (agent) olduğunu bildirir. Bu yüzdendirki benim diğer ruhlar hakkındaki bilgim, kendi idealarımızda olduğu gibi, doğrudan değildir" (193).

Bu şekilde Berkeley bir ölçüde solipsizimden kaçabilir. Onu solipsizimden uzaklaştırabilecek bir diğer nokta da Tanrı kavramıdır. Berkeley'de bizim idealarımızın bir çoğu Tanrı'nın zihnindedir. Tanrının zihninde olan birşey herkese açıktır. Dolayısıyla biz hepimiz bir ölçüde aynı şeyleri paylaşabiliriz. Bu paylaşım yaşantılarımızın ortak noktasını oluşturur.

Acaba felsefede solipsizim kayda değer bir pozisyon mudur? Klasik cevaba göre solipsist için kendi yaşantısı dahi anlamsızdır. Çünkü diğer yaşantıları bilme ihtimali yoktur.

Wittgenstein'in "özel dil" (private language)e karşı yaptığı İtiraz da bu yöndedir. Derki "bir dilin çatısının oluşturulabilmesi insanlar arası uzlaşmaya bağlıdır" (194). Bir kişinin tek başına dil geliştirebilmesi mümkün değildir. Wittgenstein'e göre solipsistin diğerlerini reddedebilmek için dahi içinde düşünebileceği bir dile İhtiyacı vardır. Eğer tam bir solipsist olacaksak bir dile zaten İhtiyaç yoktur, kendi duyularımıza konsantre olmamız yeterlidir.

-----
(192) Dancy, Berkeley, s.142.

(193) Dancy, Berkeley, s.139.

(194) Hanfling Oswari, Wittgenstein's Later Philosophy, London, Macmillan Press Hd. 1989, s.88.

Bu durumda solipsizim savunulabilecek bir görüş değildir. Berkeley'de elinden geldiğince bunun içine düşmemeye çalışmıştır.

Tüm bunlara rağmen Berkeley'in zihin felsefesinde oldukça zorlandığını söyleyebiliriz. Belkide bu durum bu dönemde zihin felsefesi ile ilgili konuların yeteri kadar olgunlaşmamayışındandır. Bir diğer ihtimal de bu konuların prensiplerin kaybolan 2. bölümünde ele alınmış olabileceğidir. Kendisi bizzat Amerikalı filozof Samuel Johnson'a yazdığı mektupta bunu belirtir.

2.6.MADDENİN REDDİ

Berkeley 1. prensibe şöyle başlar: "insan bilgisinin objeleri ya duyumlara basılan idealar ya da zihin operasyonundan doğan ve bu operasyona dikkat edildiğinde ortaya çıkan şeylerdir" (195).

"Fakat bilgi objesinin bu sonsuz çeşitliliğine rağmen birşey vardırki onları bilir ve algılar. Bu algılayan aktif varlık ya zihin (mind) ya ruh (spirit, soul) ya ben (Myself) dir. Algılayan şey algıladığından kesinlikle farklıdır" (196).

"Hiç birşeyin zihinden bağımsız olarak varolması mümkün değildir" "Esse is percipi" (197).

"Bizim algıladığımız herşey bizim kendi idealarımız veya duyularımızdır. Birşeyin (algı objeleri açısından) algılanmadan varolması mümkün değildir" (198).

"Açıktırki algılayan ruhtan başka bir substance yoktur. Düşünmeyen birşeyin substance olması mümkün değildir" (199).

"Denilebilirki idealar düşünmeyen bir substance'in kopyesi olabilir. Fakat bir idea ancak birbaşka idea gibi olabilir" (200).

Yukarıdaki alıntılar Berkeley'in ilk 8 prensibinden alınmıştır. Berkeley eserinin hemen başında temel hükümlerini ifade etmiştir. Bunlardan çıkan ilk sonuç zihnin tek substance olduğudur. Çünkü, var olmak algılanmaktır. Algılamak ise zihnin bir aktivitesidir. 24.prensipde Berkeley derki "düşünülmeyen şeyin mutlak varlığı olmaz"

(195) Berkeley, Principles, s.65

(196) Berkeley, Principles, s.65

(197) Berkeley, Principles, s.66

(198) Berkeley, Principles, s.67

(199) Berkeley, Principles, s.68

(200) Berkeley, Principles, s.68

(201) Düşünülmeden varolan şey anlamsız bir kelime olmalı ki böyle bir durum çelişki ifade eder.

Bundan Berkeley'in prensibi ortaya çıkar, bu prensibe göre "madde veya bileşik(corporeal) substance yoktur. Çünkü sadece spiritual substance olabilir. Bu durumda algı ve onun arkasında düşünülen material dünya arasında bir boşluk yoktur. Bu açıdan şüphecilik de yoktur. Çünkü herşey düşünülebilin cinstendir.

Berkeley'in bahsettiğimiz prensibi red edilirse şüphecilik ister istemez gündeme gelecektir. 92.prensipde Berkeley derki, "maddenin varlığı şüpheciliği, dinsizliği ve ateizmi destekler" (202). Çünkü, maddeden zihne ulaşmak mümkün değildir. Oysa Berkeley'in prensibi sadece dünyanın varlığı üzerindeki şüpheciliği değil onunla ilgili bilgimiz üzerindeki şüpheciliği de giderir. Çünkü Berkeley'in prensibine göre "dünya algılandığı gibidir".

Bu prensip ateizme de karışır çünkü maddi parçacıkların mekanik olarak yönettiği bir dünyada Tanrı'nın yapacağı fazla birşey yoktur.

Berkeley'de, Prensipler ve Diyaloglarda işlendiği şekliyle, birbirine bağlı üç temel kavram vardır. Bu kavramlar idea, existance ve substance'dir.

Locke'a göre zihnin mobilyası duyum idealarıdır(ideas of sense). Bunlar aklın kendi operasyonuna yöneldiğinde farkedilirler. Locke'a göre idea zihnin algıladığıdır. İdealar algının doğrudan objeleridir. İdealar aynı zamanda düşünme ve anlamamanın da objeleridir.

Bir anlamda Locke'da idea zihinden önce olan herşeyin ber etiketidir.

Berkeley'de ideanın yanısıra birde notion kavramı vardır. Idea ve notion ayrı ayrı şeylerdir. İdealar Berkeley'de, her zaman duyumla ilgilidir. Nation'lar ise self, spirit veya zihin ile ilgilidir. Nation'ların kökü sensu-experience değildir. Notionlar ya doğrudan sezgi ile ya da reflexion ve reasoning ile bulunur (Tanrı'da olduğu gibi), Berkeley 142. prensipte bu noktayı açıklığa kavuşturur (203). Bir örnek olarak, yine 140.prensipde "bizde ruhun bir ideası değil notion'u vardır"der (204).

Berkeley'de bir idea ifadesine sahip olmak algılamaktır (perceiving) Berkeley'de bir anlamda, algılama kavramı standart kullanımını dışına çıkmıştır. Algılama ile

(201) Berkeley, *Principles*, s.676

(202) Berkeley, *Principles*, s.111

(203) Berkeley, *Principles*, s.138.

(204) Berkeley, *Principles*, s.136.

birlikte sensing (duyumlama), conceiving (zihinde canlandırma), imagining (hayat etme), remembering (hatırlama) kavramları da kullanılmaktadır.

Aynı durum idea kavramında da vardır. Çoğu kez idea ve thing (şey) kavramı aynı anlamda kullanılmaktadır. Zaten Berkeley şeyler ideadır şeklinde düşünmektir. Ancak, Grayling'e göre, Berkeley'yi izah ederken thing yerine idea kavramını kullanmakta fayda vardır (205). Berkeley'in kendisinde bu noktaya 38.prensipde dikkat çeker (206).

İdea kavramını kullanmak daha yerinde olur, çünkü, genellikle thing (şey) zihin dışındaki birşeye tekabül eder. Diğer yandan thing'in idea'dan daha kapsamlı bir belirlemesi vardır. Thing bir anlamda idea ve spirit'i de içine alır. Berkeley 39. prensipde "idea"yı kullanmasının nedeni şöyle açıklar: "Objeler sadece zihinde ve inactive olduğundan bu özelliği göstermek için ben "idea"yı seçtim" (207).

Bir anlamda idea demek zihne bağlı demektir. Berkeley'e göre, idealar arasında zorunlu bir bağlantı yoktur. İdealar birbirinden bağımsız şeylerdir. İdeaların içlerinde hiçbir güç yoktur. Güçleri olmadığı için bir idea diğeri üzerinde etkili olamaz. Berkeley bu görüşünü 25.prensipde ifade eder⁽²⁰⁸⁾ İdeaların algılanabilirlikten başka bir özellikleri yoktur. Algılama aktında da güç algılanan şeyden (ideadan) gelmez.

Berkeley 26.prensipde derki, "İdealar pasif olduklarından birbirlerine neden olamayacaklarına göre onlara neden olan birbaşka güç olmalıdır. Aktif olan bu güç manevi bir substance'a sahip olan sonsuz ruhtur" (209).

Berkeley 30.prensipde hayal ideaları ile duyum idealarını da birbirinden ayırır (210). Duyum ideaları hayal idealarından daha güçlü canlı ve farklıdır. Bunlarda bir düzenlilik ve serilik vardır. Bu düzenlilik ve serilik Tabiat kanunlarıdır (Laws of nature) ve biz bunları yaşantı ile öğreniriz.

Tabiatın yazarı da Tanrı'dır. Bu durumda Tanrı ideaların ve onların bağlantısının başlıca kaynağıdır.

Berkeley'de herşey zihne bağlıdır ancak bu zihin belli bir zihin değildir. Tüm zihinleri gözönüne almak gerekir. Bunun yanısıra tüm zihinler objektif bir kaynağa sahiptirler. Bu da Berkeley'in realizmidir.

-----
(205) Grayling, a.g.e., s.51.

(206) Berkeley, Principles, s.82.

(207) Berkeley, Principles, s.83.

(208) Berkeley, Principles, s.76.

(209) Berkeley, Principles, s.77.

(210) Berkeley, Principles, s.78.

Berkeley'in idea kavramı onun maddeyi reddedişi ile doğrudan ilgilidir. Berkeley'e göre yaşantının tabiatını açıklamak için madde veya corporeal substance diye bir şeye ihtiyaç yoktur. Berkeley, dialoglarda Philonous'un ağzıyla "senin" "corporeal substance dediğin sensible niteliklerden başka birşey değildir"der (211). Sensible nitelikler de idealardan başka birşey değildir. Dolayısıyla madde ideaya indirgenmiş olmaktadır.

Buraya kadar olan maddeye karşı yapılan tartışmasının bir parçasıdır. Bundan sonra gösterilmesi gereken materyalist teorinin tutarsızlığıdır.

Berkeley'e göre objelerin sensible nitelikleri sensory idealarıdır. Derki, "Tüm sensibis nitelikleri kaldırdığımızda, sensible olan hiçbirşey kalmaz. Sensibis şey, sensible niteliklerden başka birşey değildir. Ya da sensible niteliklerin kombinasyonudur" (212). Demekki objeler ideaların kolleksiyonudur. O halde objeler zihnin içindedir. Çünkü zihinden bağımsız idea düşünmek mümkün değildir.

Grayling bu noktada bir problem ortaya koyar (213). Acaba şeylerin gerçekte ne oldukları ve şeylerin bana göründükleri şekli aynıdır? Mesela, "masa kahverengidir" demekle "masa bana kanverengi görünüyor"demek aynı şeyi mi ifade eder?

Grayling'e göre buradaki iki cümleinin doğruluk şartları aynı değildir. Ancak Berkeley için bu ayrım ciddi bir itiraz teşkil etmez, çünkü ona göre "recognition-transcendent" (tanımaya-aşkın) gerçekler olamaz. Dialoglarda derki, "hiçbirşeyin bizim dışımızda gerçek bir özü yoktur" (214).

Bu noktada Armstrong'un bir itirazı vardır (215) Derki, bir objenin kahverengi olması veya bir gülün kokulu olması onun mikroskobik yapısıyla ilgilidir. Biz bunların mikroskobik yapısını bilmese bile öyle olduğunu kabullenmek zorundayız. Biz bu yapıyı hiçbir zaman keşfetmeye de biliriz. Niçin masa bana kahverengi görünür? Çünkü belli bir yüzeyden gelen ışık dalgaları retinaya gelir, bunlar sinir hücreleriyle beyne iletilirler ve gerekli imge oluşur.

Fakat kahverengilik dalga boyu değildir, retinanın uyarılması değildir, sinir sisteminin uyarılması değildir. Demekki "kahverengilikte" algılayanla ilgili bir şey vardır. O halde, kahverengilikte algılayana temele almak gerekir. Bu durumda, birşeyin niteliği onun bana nasıl görüldüğüdür. Berkeley'in pozisyonu da budur.

(211) Berkeley, Principles, s.163.

(212) Berkeley, Principles, s.154.

(213) Grayling, a.g.e., s.53.

(214) Berkeley, Dialogues, s.166.

(215) Grayling, a.g.e., s.55.

Realistler "şeylerin nasıl olduğu" üzerinde dururlar. Berkeley'e göre böyle bir bakış doğrudan şüpheciliğe götürür. Berkeley 18.prensipde derki; "maddenin varlığı duyularımızdan gelir. Madde ile idealarım arasında zorunlu bir ilişki yoktur. İdealarımızın oluşması için bir dış objenin varlığı zorunlu değildir" (216). Yine 92.prensipde Berkeley "maddenin varlığı şüpheciliği destekler"der (217). Şüpheciliği destekler çünkü maddeden ideaya geçmek mümkün değildir. Maddeden ideaya geçiş yoktur.

Realistlerin temel hedefi "yaşantının" (experience) nedenini açıklamaktır. Realistlere göre yaşantının nedeni kişiden bağımsız olan objedir. Bu durumda objeler deneyime ihtiyaç duyulmadan belirlenebilir(describe)

Locke ve corpuscularian felsefecilere göre sensible nitelikler obje tarafından zihinde uyandırılırlar. Burada idea madde ve zihin arasında bir aracı olmuş oluyor.

Ancak, eğer benim deneyiminin nedeni benim için ulaşılmaz ise deneyime neden olan şeyin "var" olduğunu nasıl iddia edebilirim? Yok eğer onlara deneyimle ulaşabiliyor isem onlar totolojik olarak deneyimden bağımsız değildir. Berkeley dialoglarda derki: "Duyularla algılanıp doğrudan algılanmayan birşey yoktur. Bu durumda niteliklerin ötesinde bir madde olamaz" (218). Yine dialoglarda bir başka pasajda şunu ifade eder, "Zihnimizdeki idealar maddenin resimleri veya kopyeleri değildir. Eğer ideaların arkasında sabit birşey olsaydı idealar değişmezdi" (219).

Berkeley'e göre metaryalist realizim sadece yapısı icası tutarsız değil, deney tarafından da doğrulanmaz.

Bazı çağdaş realistler ikincil nitelikler konusunda Berkeley ile hemfikirdirler (220). Peacocke ve Mc Ginn bunlara örnektir. Mc Ginn'e göre bir objenin kesin bir ikincil niteliğe sahip olup olmadığını kriteri algılayana nasıl görüldüğüdür. Bu anlamda ikincil nitelikler subjektiftir. Çünkü bunların analizi deneyim sayesinde mümkündür.

Peacocke ve Mc Ginn "sensible objelerin" "idealar kollaksiyonu" olduğuna inanmazlar. Berkeley ile temel karşılıkları budur. Her ikiside birincil niteliklerin "deneyime" başvurmadan(referance) açıklanabileceğini iddia ederler ve dolayısıyla absolute realisme (mutlak realizmi) savunurlar.

(216) Berkeley, Principles, s.73

(217) Berkeley, Principles, s.111

(218) Berkeley, Dialogues, s.187.

(219) Berkeley, Dialogues, s.190.

(220) Grayling, a.g.e., s.57.

Berkeley'e göre birincil nitelikler de zihne bağlıdır. Philonous diyaloglarda şöyle der: "Birincil nitelikler de zihnimdedir. Çünkü objeler değişik açılardan değişik görünürler" (221). Eğer uzanım, ki birincil niteliklerdir, zihinden bağımsız olsaydı objeler bakıldığı mesafeye göre büyük veya küçük görünmeyecekti.

Berkeley için algıda epistemik olarak iki ayrı eylem yoktur. Yani, önce birincil nitelikleri mi yoksa ikincil nitelikleri mi algılarız sorusu anlamsızdır. Algıda bir tek eylem vardır. Bu durumda önce kitabını yoksa kitabı mı rengini mi algılamam şeklinde bir soru ortaya çıkmaz. Diyaloglarda Berkeley derki: "Hiçbir nitelik maddenin içinde saklı değildir. Buna büyüklük, küçüklük, hızlı ve yavaşlık da dahildir" (222).

Doğrudurki biz bazen "şeyler" ve onların niteliklerinden bahsederiz. Mesela, kırmızı kitap deriz. Berkeley'e göre bunun hiçbir zararı yoktur ve biz bunu alışkanlıklarımız gereği yaparız. 51.prensipde derki: "Biz öğrendiğimiz şekilde düşünürüz ve günlük dilin alışkanlıklarıyla konuşuruz. Biz şeylerin nitelikleri hakkındaki ayrımı şuurda oluştururuz" (223). Aslında öğrenmemiz bize şeylerin algıdan bağımsız olmadığını verir.

Berkeley'e göre ateşin sıcaklığı da algıdan bağımsız değildir. O zaman ateş "sıcaklık duyumunun" bağımsız nedeni değildir.

Berkeley 11.prensipde derki: "ikincil nitelikler kadar birincil nitelikler de rölatiftir" (224). Diğer yandan, eğer bir kimse bir niteliğin bir objeye ait olduğundan emin değilse o objeden de emin değildir. Demekki ister birincil ister ikincil olsun bir objeyi niteliklerinden bağımsız düşünmek mümkün değildir.

Berkeley'e göre biz bize ulaşılmaz bir objedeki niteliklerin ne olduklarını ve doğru olup olmadıklarını söyleyemeyiz.

Tüm niteliklerin algılayana bağlı olması algıda rölativizm meselesini ortaya çıkarmaktadır. Tipton'a göre algıda rölativizimden kaçınmanın yolu realizmdir. Bir obje hiçbir zaman görünmese ve ortaya çıkmasa dahi belli-kesin niteliklere sahip olabilir (225). Tipton'a göre Berkeley'in algı rölativizminden kurtulmasının tek yolu bir dış objeyi kabullenmesidir. Hiç değilse değişen görüntülerin arkasında değişmeyen birşey kabul edilmiş olabilir.

(221) Berkeley, Principles, s.58.

(222) Berkeley, Dialogues, s.172.

(223) Berkeley, Principles, s.89.

(224) Berkeley, Principles, s.70.

(225) Grayling, a.g.e., s.72.

Buna karşılık Berkeley derki, eğer nitelikler dış objenin içinde ona yapışık kabul edilirse, o zaman niteliklerdeki değişiklikler objedeki değişikliklermiş gibi kabul edilmelidir. Fakat materyalistlere göre nitelikler değişse bile obje değişmeden kalır.

Eğer materyalist haklıysa objeye ulaşmak mümkün değildir. Çünkü obje algılanabilir niteliklerin ötesindedir. Bu durumda ulaşılmaz birşeyin ideasının olup olmadığı sorulabilir. Berkeley dialoglarda şöyle bir akıl yürütme yapar:

- Görünmeyen birşey görülemez.
- Algılanmaz olan birşeyi algılamak çelişkilidir.
- O zaman, sizin düşündüğünüz ağaç ve ev düşünülebilendir.
- Düşünülebilen birşey zihinde olmak zorundadır.
- O halde, tüm zihinlerden bağımsız ağaç ve ev olmaz (226).

Yine Berkeley dialogların bir başka pasajında, "senbisle şeyleri algıdan bağımsız, zihin dışında kabul etmek gerçek şeylerin varlığını inkâr etmektir"der (227).

Demekki materyalist bir yaklaşım gerçek şeylerin varlığın inkâr etmektir.

Berkeley maddenin varlığını reddederken birincil-ikincil nitelikler ayrımını da kullanır. Daha önce söylediğimiz gibi dönemin felsefecileri tarafından birincil nitelikler maddeye atfedilmektedir. İkincil nitelikler ise zihindedir. Berkeley'e göre "birincil niteliklere ikincil nitelikler arasında hiçbir fark yoktur ve her ikisi de zihne aittir" (228). Mesela, uzanım ve hareket birincil nitelik olarak kabul edilir. Ancak büyük veya küçük olmayan uzanım, hızlı veya yavaş olmayan bir hareket düşünülebilir mi? Eğer öyle ise bu kavramlar algılayan zihinden bağımsız değildirler, dolayısıyla, ikincil nitelikler gibidirler. İkincil nitelikler de zaten dönemin felsefecileri tarafından da zihinde kabul edilmektedir.

Buna karşılık, materyalistlere göre nitelikler objelerdedir. Bunların varlığı algılanmalarına bağlı değildir. Bunlar algı şartlarından bağımsız olarak ölçülebilir ve tarif edilebilir.

Bu anlamda düşünülebilirki Berkeley madde ile daha detaylı bir şekilde ilgilenmelidir. Ancak Berkeley herşeyi algılanabilirliğe bağlamakla meseleyi çözmüş farzediyordu.

(226) Berkeley, Dialogues, s.183.

(227) Berkeley, Dialogues, s.197.

(228) Berkeley, Principles, s.70.

Berkeley'in tartışmasının özü birincil ve ikincil nitelikler ayrımını kaldırıp her ikisini de zihne bağlamasıdır. "Their esse is percipi" Herşeyin varlığı algılanmışlığına bağlıdır ve tüm nitelikler zihindedir. Berkeley'in tartışmasının iki temel hükmü bunlardır.

Berkeley'in materyalizmi redetmede kullandığı üçüncü bir nokta "soyut fikirler"ın reddidir. Ona göre "genel bir uzanımdan", "genel bir hareketten" bahsedip bunları kendinde şeylere atfetmek soyutlamadan kaynaklanmaktadır. Ona göre "böyle bir sonuç tamamen soyut fikirler doktrininden gelir ve bunların anlamı yoktur" (229). Genel bir hareketten değil belli bir hareketten bahsedilebilir. Ayrıca birincil nitelikler maddeden soyutlanma yoluyla elde edilemez. Ayrıca maddeye atfedilen birincil niteliklerin ikincil niteliklerden hiçde farkı olmadığı söylendi. Belki denilebilirki ikincil nitelikler rölatif birincil nitelikler ise rölatif değildir. Berkeley'e göre bu doğru değildir. "Birincil niteliklerde ikincil nitelikler kadar rölatiftir" (230) Eğer ikincil nitelikler zihne bağlı ise birincil nitelikler de öyle olmalıdır.

Berkeley'de maddenin bir diğer redetme şekli "algı" (perception) ile ilgilidir.

Bu tartışmayı günümüz terminolojisi ile şöyle açıklayabiliriz: Objenin yüzeyinden ışın gönderilir. Dalga şeklinde gelen ışık retina'ya çarpar. Bu dalgalar kodlanarak optik sinirler boyunca iletilir. Bunlar cortex'deki visual merkeze gelir, ki burası beyin arkasında bulunur. Visual merkezdeki cortical hücrelerin uyarılması renk görünümünün ortaya çıkmasına neden olur.

Berkeley'in tartışması şudur: Biz bu olaylar serisinde en son noktada ortaya çıkan şeyi bilebiliriz. Bizim olayın kaynağına bağlantımız yoktur. Kendimizin dışına çıkıp bunu araştırabileceğimiz bir yol da yoktur. Demekki biz rengin arkasındaki objeyi bilemeyiz. Bu anlamda realizim mümkün değildir. Daha doğrusu realizmin doğrulanması mümkün değildir. Aynen gördüğümüz rüyaların doğrulanmasının mümkün olmadığı gibi.

Pitcher bu durumu şu şekilde ifade eder: (231) Bir Y olayı vardır ki bu ışık dalgaları yayar, muhtemelen bu bir objedir. Bunu takiben bir X olayı vardır ki bu sonuçlanan beyin uyarımıdır. Birde O olayı vardır ki bu sonuçlanan şuur'dur, yani duyum ideasıdır.

Pitcher'e göre Berkeley'in sisteminde X ve Y ontolojinin bir parçası değildir.

(229) Berkeley, Principles, s.70.

(230) Berkeley, Principles, s.71.

(231) Grayling, a.g.e., s.78.

Çünkü Berkeley'in sisteminde "duyum idealarına" (sensory idea) "beyin ifadeleri" (brain states) neden olmaz. Tanrı neden olur.

Berkeley dialoglarda derki: "Sensibile şeyleri algıdan bağımsız, zihin dışında kabul etmek gerçek şeylerin varlığını inkâr etmektir. Ben sensible şeyleri zihinden bağımsız düşünmüyorum. Ben bunların benim zihnimin dışında varlıklarını kabul ediyorum ancak bunlar bir başka zihinde var olmalıdırlar.

Yani sensible dünya gerçekten vardır. Bunun varlığını destekleyen bir sonsuz ruh vardır" (232).

Demekki Berkeley'de idealarımızın gerçek kaynağı Tanrı'dır. Beyin veya obje değildir. Bu nedenle dirki Berkeley'de hiçbirşey dolaylı olarak algılanamaz.

Tekrar temel tartışmaya dönersek, şöyle özetleyebiliriz:

1)Duyu objeleri (sensible objects) bir nitelikler koleksiyonudur.

2)Nitelikler idealardır.

3)İdeaların varolabilmeleri için algılanmaları gerekir.

O halde, objelerin özü algılanmaktadır(The esse of objects is percipi)

Demekki hiçbir nitelik (sıcak, soğuk, uzanım, şekil vb.) düşüncede dahi algıdan soyutlanamaz.

Berkeley'e göre varolmak (existence) algıdan ve algılanandan farklı basit bir idea değildir. Var olmak diğer ideaların üstünde bir idea değildir. Hiç kimse birşeyi onun varlığını düşünmeden düşünemez. Yani birşeyi tasavvur etmekle onun varlığını düşünmek ayrı ayrı şeyler değildir.

Berkeley'e göre algılanmamış bir idea olamaz. Böyle birşey çelişki ihtiva eder. O zaman şeylerin düşünülmemiş bir özü de olamaz.

Acaba Berkeley'de nitelikleri destekleyen bir substance yok mudur? Substance kendisinden başka birşeye ihtiyacı olmayan şeydir. Eğer sensible objeler bir nitelikler toplamıysa, bu niteliklerde idea ise bu demektirki substance zihin tarafından desteklenen şeydir. Zihin bu destekleme fonksiyonunu algılayarak yapar. Demekki zihin dışında, nitelikleri destekleyen maddi bir substance'den bahsetmek mümkün değildir. Bu yüzden ki Berkeley 16.prensipde maddenin bir "destekçi" (support), niteliklerin destekleyicisi, olarak da kullanılmasına karşı çıkar (233).

(232) Berkeley, Dialogues, s.197.

(233) Berkeley, Principles, s.72.

Eğer madde yoksa şeyleri varlıkta tutan nedir? Şeyleri varlıkta tutan Tanrı'dır. Berkeley'e göre "Tanrı her zaman tüm alemi algılayarak varlıkta tutar" (234). Bu anlamda şeylerin benim zihnimin dışında da varlığı olabilir. Kaldığı benim zihnimden başka zihinler de vardır.

Berkeley'de biz zorunlu olarak Tanrı fikrine geliyoruz, çünkü varolanlar birşey tarafından algılanmak zorundadır. Bu algılamayı yapan zihin de sonsuz bir niteliğe sahip olmalıdır. Tanrı olmalıdır, çünkü benim algıladıklarım benim uydurduklarım olamaz.

Berkeley'e göre madde veya bileşik substance (corporeal substance) yoktur. Sadece spirit ve onun ideaları vardır (235). Berkeley'de madde kavramı atılır çünkü onun hiçbir uygulaması yoktur. Maddeyi kabul etmek şüphecilığe ve ateizme götürür.

Berkeley'e göre benim sense-experience ile bildiğimiz sadece idealardır. Ne yapılırsa yapılısın madde aklın kabul edilebileceği (intelligible) bir hale sokulamaz.

Berkeley maddenin reddinin doğuracağı problemleri de farkındadır. Denilebilirki tabiat üzerinde yapılan çalışmalar bir ilerleme gösteriyor ise bu maddenin varlığı sayesinde. Berkeley'e göre "maddenin inkârı bilimsel teorilerin inkârı değildir" (236). Bilimin güçlü açıklayıcı faydacılığı vardır. Bilim uğraşmaya değerdir, fakat bu durum maddenin varlığını doğrulamaz.

Maddenin varlığı bizim yaşantımızın kaynağını açıklayamaz. Kaldığı, hiçbir felsefeci maddenin ruhu nasıl etkilediğini ve ideaların nasıl meydana geldiğini açıklayamamıştır. Bunun en iyi örneği Descartes'dir. Descartes'de beden özel bir yere sahiptir. Beden halka açık (public) ve mekanik kanunlara sahiptir. Buna karşılık zihin uzayda yer kaplamaz ve kendine has çalışması vardır. Zihin mekanik kanunlara tabi değildir. Bu durumda zihin ve bedenin nasıl temasa geldiği tamamen sırdır.

Günümüz felsefesinde de dualizmin problemi henüz çözülmemiştir. Bu alanda yapılan bazı çalışmalar ya mentali (zihni olanı) fizikale indirgeme yolundadır, ki bu materyalizmdir. Yada fizikali-mentale çevirme yolundadır ki bu idealizmdir. Bunların yanında birde Spinoza'nın görüşü vardır. Spinoza'ya göre mental ve fizikal bir substance'nin iki ayrı modudur.

Berkeley'e göre dualizim tutarsızdır. Çünkü madde hiçbir zaman zihinde idea'ya neden olmaz. Derki, "zihnimdeki idealar maddenin resimleri veya kopyeleri değildir. Eğer

---

(234) Berkeley, Principles, s.78.

(235) Berkeley, Dialogues, s.163.

(236) Berkeley, Dialogues, s.151.

ideaların arkasında sabit birşey olsaydı idealar değişmezdi" (237).

Materyalistler "maddeyi kabul etmenin" açıklayıcı bir gücü olduğunu iddia ederler. Berkeley'e göre madde, açıklamada kolaylık değil zorluk getirir. Bununla birlikte force (güç), gravity (yerçekimi), attraction (çekim) gibi kavramlar teorik kavramlardır ve faydalıdır. Ancak bunlar maddeye işaret etmezler. Berkeley'e göre bilmin olması için maddeyi kabullenmek zorunda değiliz. Tabiatta olanlar idealar arasındaki bağlardır ve düzenliliklerdir. Bu durumda, bilmin incelediği şey Tanrı tarafından düzenli olarak neden olunan idea bağlantılarıdır. "Tabiat Tanrı'nın dilidir" (238).

"Tabiat olayları bir nedenden ziyade bir işaret (sign)dir" (239). "Bilmin görevi tabiat kitabını okumaktır" (240).

Berkeley maddenin tarifini çeşitli pasajlarda verir. Ona göre madde düşünmeyen (unthinking) substancedir. Bu belirlemeye ilaveten inert (hareketsiz), senseless (duyumsuz), extended (uzanımlı), solid (katı), figured (şekilli) ve moveable (hareketli) kavramlarını da kullanır (241).

Berkeley'e göre tüm bunlar birer niteliktir ve dolayısıyla zihne aittir. Bu niteliklerin arkasında da herhangi bir töz yoktur.

Berkeley için açık ve güvenli olan bir töz vardır, o da spiritual substance (ruhi töz) dir. Aslında, Berkeley'in maddeyi reddinde spiritual substance'nin kabulü vardır. Spriritten başka hiçbir substance yoktur, Tanrı bunun haricindedir.

Aslında Berkeley'in asıl hedefi Locke ve Newton idi. Berkeley bunlarla ideaların zihindeki tek şeyler olduğu konusunda hemfikirdi. Ancak bu ideaların temsil ettikleri şey konusunda hemfikir değildi. Çünkü ideaların arkasında bir madde yoktur ve Locke ile Newton'un kullandığı madde kavramı anlamsızdı.

Berkeley'de bir empiristtir. Bilginin objeleri idealardır ve bunlar duyumlara basılmıştır. Düşüncenin tüm materyalleri yaşantı tarafından desteklenir. Algılarımızın ne olmadığını bilmemiz mümkün değildir.

Urmson Berkeley empirizmini şöyle izah eder (242):

(238) Berkeley, Principles, s.118.

(239) Berkeley, Principles, s.119.

(240) Berkeley, Principles, s.119.

(241) Berkeley, Principles, s.69.

(242) Urmson, a.g.e., s.15.

1)Tüm düşünce unsurları idealara bağlıdır.

2)Tüm bilgilerimiz bizim idealarımız hakkındadır.

3)Tüm idealar ya zihin içinden yada dışından kaynaklanır.

4)Eğer idealar zihin dışındaysa bunlara duyumlar neden olur ve bunlar sensation olarak adlandırılır.

5)Eğer idealar zihin içindense bunların nedeni zihin operasyonlarıdır ve düşünce olarak adlandırılır. Ancak tüm 17-18. yy. felsefecileri bu kanıda değildirler. Mesela, Tanrı ve ruh ideası deneyimle elde edilmezler, o halde bunlar innate (doğuştan) idealardır. Descartes ve Leibniz bu görüştedirler. Locke doğuştan fikirlere karşıdır ancak Tanrı, töz ve madde fikrini kabul eder.

Tekrar Berkeley'in temel tartışmasına dönersek şöyle ifade edebiliriz:

1)Düşünülen herşey hayal edilebilir (imaginable) olmalıdır.

2)Zihnin tüm objeleri idealardır.

3)İdea sensible ve imaginable dir. Sensible olan herşey imaginable olmalıdır.

4)Fakat, denildiğine göre madde ne renkli, ne sıcak, ne soğuk, nede tatlıdır. Yani ikincil nitelikler maddede yoktur.

O halde, maddeyi hayal etmek imkansızdır.

Bu nedenledirki madde düşünülemezdir. Eğer ben birşeyi görüntülersem onun mutlaka bir rengi olmalıdır. Eğer birşeye dokunursam sert veya yumuşak olmalıdır.

O halde, hiç kimse üzerinde sadece birincil nitelikler olan birşey tasavvur edemez. Madde böyle bir durumdadır, yani üzerinde sadece birincil nitelikler vardır. O halde, hiç kimse maddenin ideasına sahip olamaz. Böyleyse, madde zihnin bir objesi olamaz. o zaman, düşünülemez.

Deenilebilirki madde, ikincil niteliklerin varlığından soyutlanma yoluyla çıkarılabilir. Ancak Berkeley'e göre soyutlama saçma bir metoddur. Berkeley'e göre madde, zorunlu bir kavram değildir. Zannedilirki madde kavramı kaldırılırsa yerini doldurmak için başka birşey konulmalıdır. Berkeley'e göre madde kaldırılınca geriye yeri doldurulması gereken bir boşluk kalmaz. Madde olmazsada hi dünyanın tümel bir açıklaması yapılabilir.

III.BÖLÜM

ZORLUKLAR VE CEVAPLAR

Berkeley prensipler adlı eserinin sonuna doğru sistemiyle ilgili zorluklara cevap vermektedir. Sorular ve cevapların herbiri bir prensip olarak alındığı için bizde prensip numarasına sadık kalarak Berkeley'in düşüncelerini aktaracağız.

1.Herşey zihinde mevcut ise dış dünya bir kuruntu bir vehim midir? Şu dağlar, şu ağaçlar şu evler hakkında ne diyebiliriz, onlar yokmudur?

Berkeley diyorki, "bu teoride herşey eskisi kadar güvenilir ve en az eskisi kadar canlıdır" P.34 (1).

"Algıladığım şeyler benim irademe bağlı değildir. Gözüme, kulağıma gelenleri ben seçmiyorum. O halde bunlar üzerinde benim irademin etkisi yoktur. Bu durumda onları üreten bir başka irade veya ruh olmalıdır.

Gerçek şeyler tabiatın yazarı tarafından duyularıma basılmıştır. Hayaller birer kopya veya temsildir.

Gerçek şeyler güçlü bir ruh tarafından harekete geçirilmişlerdir ve doğrudurlar" P.33 (2).

"Eğer biri benim tabiatın gerçek varlıklarını kıymetten düşürdüğümü iddia ederse beni anlamamış demektir" P.36(3).

Berkeley'de duyulara gelen fikirler ruha gelenlerden daha gerçektirler. Hayal ile gerçek arasındaki fark da budur. Duyulara gelen fikirler onu algılayan aklın bir uydurması değildir. Nitekim gündüz algıladığım güneş gerçek güneş, gece hayal ettiğim güneş ise bir öncekinin (gündüzünkünün) ideasıdır.

Berkeley derki; "Benim ayım, yıldızlarım en az diğerlerinininki kadar gerçektir"P.36(4). Diğerleri, ki burada muhtemelen Locke'u kastediyor, realiteden benim dediğimden farklı birşeyler algılıyorlarsa onlara zihinlerine bakmalarını tavsiye ederim.

---

(1) Berkeley, Principles, s.80.

(2) Berkeley, Principles, s.80.

(3) Berkeley, Principles, s.81.

(4) Berkeley, Principles, s.81.

2.Denilebilirki Berkeley "bileşik substance", (corporeal substance) ortadan kaldırmıştır.

Berkeley diyorki; "Eğer substanceden duyusal niteliklerin (uzanım, katılık, ağırlık vb.) kombinasyonu kast ediliyorsa, biz substance'ı ortadan kaldırmakla suçlanamayız. Ancak, substance'dan niteliklerin ve arazların (accidents) zihin dışındaki destekçisi anlaşılıyorsa biz bunu ortadan kaldırıyoruz" P.37(5).

Acaba biz idea mı yiyip içiyoruz?

Berkeley derki; burada fikirden ne anladığımız önemlidir. Eğer siz, biz zihinden bağımsız olmayan duyum verilerini yiyip içiyoruz diyorsanız bende aynı şeylere idea yerine "things" (şeyler) diyebilirim.

Berkeley things yerine neden idea terimini kullandığını da açıklar. Ona göre, thing genellikle zihin dışında bir şeye tekabül ediyormuş gibi düşünülür. İkinci olarak, idea hem zihni varlıkları hem zihin dışı varlıkları birlikte ifade edilebilir.

Acaba duyularımız bize kendileri dışında birşeyin var olduğunu veriyor mu? Berkeley diyorki, duyularınıza istediğiniz kadar güvenebilirsiniz, hiçbir zamanda tartışmayabilirsiniz. Fakat, onlar yine de sizin duyularınızdır. Elbette kendinizden şüphe etmeyecek kadar onlardan da şüphe etmezsiniz. Ancak, bu güvenilirlik hiçbir zaman zihin dışındaki varlıkları doğrulamaz. P.40 (6).

3.Deniliyorki gerçek ateşle ateş fikri arasında da çok büyük farklılıklar vardır. Aynı şekilde, rüyadaki yanma ile gerçek yanma arasında fark vardır. Farkı görebilmek için elinizi ateşe koymamız yeterlidir.

Berkeley'e göre ateş ile ateş fikri arasında fark olsa bile, ikiside zihin için vardır. Hiçbiri zihinden bağımsız değildir.

4.Biz şeyleri çeşitli mesafelerden görürüz. Bizden millerce uzakta olan bir şey zihinde ise bize zihin kadar yakın olmalıdır.

Berkeley diyorki, biz rüyamızda şeyleri bize çok uzak olarak görürüz, ancak bunların hepsi bizim zihnimizdedir. Bununla birlikte, bir mesafe probleminin olduğu da açıktır. Çünkü, şeylerin uzak görünmesi mesafe ile değil yaşantı ile ilgilidir. Enazından, mesafe bize yaşantı ile verilir. P.43 (7).

5.Sizin prensibinize göre şeylerin her dakika yok olup yeniden yaratılması

(5) Berkeley, Principles, s.82.

(6) Berkeley, Principles, s.83.

(7) Berkeley, Principles, s.84.

gerekiyor. Eğer varlık algılanmaksa, ben algılamayınca bahçedeki ağacın yok olması gerekir.

Berkeley'e göre, hiçbir düşünce, duygu ve fikir var olan bir zihin dışında hayalle oluşturulamaz. Duyumlardaki sensations ve idealar algılayan bir zihinden bağımsız olamaz. Hiçbirşey onu algılayan ve düşünen akıldan bağımsız değildir. Ancak, benim yazdığım masa benden sonrada vardır. Çünkü, onu bir algılayan vardır. P.3.(8). Berkeley diyor ki, zannedilir ki şu evler, şu dağlar, nehirler yani tüm sensible objeler kendilerini algılayanlardan bağımsız bir varlığa sahiptirler.

Berkeley için madde kavranılamaz bir kavramdır. Bazı filozoflar maddenin sonsuza dek bölünebildiğini söylüyorlar. Bu demektir ki, madde sonsuz parçacıklardan oluşur. Yine bu demektir ki, maddenin içinde duyularla algılanılmayan sonsuz parçacıklar vardır.

Demek ki, maddeyi algılanabilir gösteren duyumlardır. Yoksa, o algılanamaz parçacıklardan oluşmuştur. Eğer madde sonsuza dek bölünürse şekli ve boyutu yoktur. Demek ki, maddeyi şekillendiren zihindir. P.47(9).

6.Eğer uzanım ve şekil sadece zihinde ise bu demektir ki zihin uzanım ve şekil verir. Diğer taraftan uzanım bir mod veya atribut (attributute) olduğna göre bir subjecte ihtiyacı vardır.

Berkeley'e göre uzanım ve şekil bir atribut değildir, bir tür ideadır. Bu anlamda zihin veya ruh uzanmaz, uzanım onun içinde bir fikirdir. Mesela, "bir zar sert, uzanımlı ve kare şeklindedir" cümlesinde "zar", "sertlik", "uzanımlılık", "karelik"ten ayrı birşeye tekabül etmez . O zaman bu nitelikler ontolojik açıdan zarın yüklemi olamazlar. O halde, zar, madde yada accident (araz) gibi şeylere sahip değildir. Bu durumda yukarıdaki cümledeki nitelikler ondan ayrı birşey değil, zarın anlamının bir uygulamasıdır.

7.Madde ve hareket ile birçok şey izah edilebilmektedir, bunları alınca tüm corpuscular felsefesi (alemin zerreciklerinden oluştuğunu savunan anlayış) temelsiz kalır. Aynı şekilde, madde ile ilgili başarılı prensipler de yok olur. O zaman, ne kârımız vardır?

Berkeley'e göre tabiat felsefesinde maddenin hiçbir faydası yoktur. Çünkü maddenin ruhu nasıl etkilediği açıklanamaz. Zaten, filozofların maddeye atfettikleri nitelikler sadece ideadır. O zaman madde, filozofların açıklamalarına hiçbir fayda getirmez. Hiçbirşeyin nedeni de olamaz. P.50 (10).

(8) Berkeley, Principles, s.66.

(9) Berkeley, Principles, s.86

(10) Berkeley, Principles, s.88.

8.Tabii nedenselliği alıp herşeyi spiritin doğrudan operasyonu olarak görmek saçma değilmi? Ateş yakar yerine spirit yakar mı demeliyiz?

Burada Berkeley'in cevabı biraz kaçamaktır. Derki, problem bizim düşündüğümüz gibi söylememizle ilgilidir. Mesela, güneş doğar, güneş batar diyoruz, bu doğrumudur? Ortada geleneklere dayalı dil yanlışları vardır. Dildeki tutarsızlıkları da bir kenara bırakmak oldukça zordur.

9.Bütün dünya bir yanılmamıdır? Öyleyse neden böyle yaygın bir hata yapılıyor?

Berkeley'e göre, sanıldığı gibi çok kişi maddeye inanmıyor. Çünkü böyle bir inanış çelişki, anlamsızlık ve imkansızlık ihtiva eder.

Birçok kişi gerçekten maddeye inanır ve o varmış gibi hareket eder. Ancak bunlar madde kelimesinin anlamını araştırmayanlardır.

İtiraz edenler ısrarlarını sürdürerek derleki, dünya bir yanılgı olsa bile bu yanılgının nedeni gene de dünyadır.

Berkeley'e göre bu bakışın nedeni, insanın algıladıklarını hiç düşünmeden kendi dışında kabul etmesidir. Fakat, felsefeciler bilirki duyumların doğrudan verisi olarak kabul edilen objeler zihinden bağımsız değillerdir. Bununla birlikte, aynı filozoflar zihinden bağımsız maddeyi kabul ettiler. Fikirlerimizi bizden bağımsız bir substance'in yansıması olarak düşünürler. Çünkü düşündülerki, zihnimizdeki fikirlerin nedeni biz olmayacağıma göre bu dış dünya olmalıdır ve bu dış dünyayı kenini duyumlarımıza empoze eder bir şekilde düşündüler.

Bu filozofların hatası ortadaki zıtlığı farkında olmamalarıdır. Bu filozoflar tarafından, fikirlerimizi harekete geçiren ilahi ruh (supreme spirit) ortaya konamamış ve insan belli fikirlerle sınırlandırılmıştır. P.57 (11).

10.Bir fikir diğer bir fikrin nedeni olamayacağına göre tabiattaki olaylar arasındaki bağlantı nasıl açıklanabilir? Eğer tabiattaki şeyler tabiattaki olaylara bir katkıda bulunmazlar ise bunlar niye yaratıldı? Tabiattaki bu kadar olay ve varlık amaçsız olabilirmi?

Berkeley'e göre fikirlerin birbiriyle ilişkili olması aralarında bir neden-sonuç ilişkisinin olduğunu göstermez. Bunlar sadece ilişkinin bir işareti (sing) durumundadır. Mesela, bendeki acının nedeni şu ateş değildir. Ateş sadece beni önceden uyanan bir işarettir. Aynı şekilde işittiğim gürültü, şu çarpışmanın bir sonucu değildir. Onun bir işaretidir.

---

(11) Berkeley, Principles, s.92.

11.Diyebilirsinizki maddeyi biz algılamasak bile Tanrı tarafından algılanır. Tanrı'da bizim fikirlerimizin üretildiği kaynaktır.

Berkeley diyor ki, söylendiği gibi sadece Tanrı'nın zihninde bir madde olsa bu müzikteki notalara benzemiş olacak. Müziği dinleyen notaları bilmez ve algılamaz, ancak müziği yapan notaları bilir. Berkeley'e göre bu itiraz şimdiye kadar yapılanların en tutarlısıdır. Ancak, Berkeley için bu itiraz de ciddi değildir. Çünkü, Berkeley der ki "duyumsuz, algılanmamış substance olamaz" P.71 (12).

Maddenin Tanrı'da düşünülmesine Berkeley'in ciddi bir itirazı yoktur. Der ki, "tüm fikirlerimizin kaynağı olan ruh "sonsuz bilge", iyi ve güçlü olmalı. Eğer maddenin bir yeri varsa o da bu ruh olmalıdır. Bu da bize ters düşmez".P.72 (13) Ancak biraz sonra 76. prensipte der ki "maddenin Tanrı'nın fikrine olabileceği görüşüne katılmıyorum" (14).

12.Belkide bizim duyularımıza kendini vermeyen bir madde vardır ve bunun üzerinde bizim algılayamadığımız nitelikler vardır. Aynen doğuştan kör adamın görmediği gibi. Gelişmiş duyularımız olsa belki maddeyi algılayabilirdik.

Berkeley'e göre, ne olduğunu ve niçin öyle olduğunu bilmediğimiz şeyi bilemeyiz.

Eğer fazladan bir duyumumuz bile olsaydı o bizi yeni duyularla donatacaktı. Ancak bunlarda yine fikir olacaktı. Aynı şey gelecekte öğreneceğimiz yeni fikirler için de geçerlidir. P.78 (15).

13.Denilebilir ki 'sensible objeler' algılanmadığında da vardır, çünkü, bir başka zihinde olabilirler.

Berkeley'e göre bu fikirlerin temelinde ateizm vardır. Eski filozoflar maddenin yokluktan var edildiğini ve hatta bazıları maddenin yaratılmadığını, Tanrı ile birlikte var olduğunu düşündüler. Bu filozoflar ruhun vücutla öldüğünü düşünür ve aptal, düşünemez bir özü tüm oluşun orijini olarak görerek 'hürriyeti', 'zekayı' ve 'şeylerin bir dizaynına göre oluşumunu' bir kenara bıraktılar.

Bunlar Tanrı'nın takdirini (providence) ve üstün ruhun (superior mind) dünya olayları üzerindeki denetleme gücünü inkâr ediyorlar ve tüm olayları ye 'kör bir şansa' (blind chance) ya da kaderci bir zorunluluğa (fatal necessity) bağlıyorlar. P.92-93 (16).

(12) Berkeley, Principles, s.100.

(13) Berkeley, Principles, s.100.

(14) Berkeley, Principles, s.103.

(15) Berkeley, Principles, s.103.

(16) Berkeley, Principles, s.111.

14. Zaman nasıl izah edilebilir?

Berkeley diyorki, "ben hernezaman olayların akışından bağıımız bir 'genel zaman' fikrini düşünsem problemle karşılaşırım. Bende onun bir notionu yoktur" P98 (17).

Ona göre zaman zihindeki fikirlerin dizisinin çıkarsanmasından başka bir şey değildir.

Ölümlü bir ruhun zamanı o ruhun zihninde geçen olaylar dizisidir.P98.

15.Ruhun bir ideası olmadığı halde onu nasıl kabul edebiliriz?

Berkeley'e göre ruh tüm algılanmışları destekleyen bir substancedir, böyle bir substancenin algılanır olması beklenemez, saçma olur. P.135 (18).

Biz nasıllki hiçkimseyi yuvarlak bir kare düşünemiyor diye suçlamıyorsak, kendimizi de ruh ideası ile donatılmadığımız için de suçlayamayız.

Bizim ruhtan anladığımız, düşünen, isteyen ve algılayan şeydir. Teriminin muhtevasını bu fonksiyonlar oluşturur. Bu fonksiyonlar bir ide ile temsil edilmediği için ruhun ideası olamaz.

Berkeley'e göre, gerçekte, çok genel anlamda bizde bir ruh ideası olduğunu söyleyebiliriz. Bu açıdan ruh kelimesi anlamlıdır. Aksi takdirde bu kelimedden hiçbirşey anlayamazdık. Nitekim bu anlam sayesinde ki biz bir ruha sahip olduğumuzu biliriz.

Diğer insanların da bir ruha sahip olduğunun delili onların bizdeki 'imgesi' veya 'ideasıdır'.

Berkeley'e göre doktrinin tabii sonucu olarak ruh ölümsüzdür. Ancak bu demek değildir ki onu yaratan dahi öldüremez.

Ruhun ölümsüzlüğü demek onun tabiat şartları tarafından bozulmadığı demektir P.141 (19).

16.Tanrı'yı nasıl bilebiliriz?

Berkeley'e göre bizdeki fikirlerin büyük bir çoğunluğu bizim tarafımızdan üretilmemekte ve bizim irademize bağlı değildir. O halde, bunlara neden olan bir başka ruh olmalıdır. Çünkü bu algı ve idealar kendi başlarına varolamazlar. P.29., P.146.

Tabiattaki düzenliliğe baktığımızda tüm olanları birtek şeye atfedebiliriz ki o birdir, ezeli ve ebedidir, sonsuz bilgedir, iyidir ve mükemmeldir. Herşeyi o yapar ve herşey onda mevcuttur.

(17) Berkeley, Principles, s.113.

(18) Berkeley, Principles, s.134.

(19) Berkeley, Principles, s.136.

Herşeyi aydınlatan Tanrı kendini görünmez kılmıştır. Ancak Tanrı en az diğer bir zihin kadar aracısız ve doğrudan bilinebilir. Hatta onun varlığı insanların varlığından daha açıktır.

"Aslında gördüğümüz herşeyde Tanrı'yı görebiliriz".P.148. (20).

---

(20) Berkeley, Principles, s.140.

SONUÇ

İdealizmin doruk noktasında olan Berkeley'in anlaşılabilmesi için idealizmin tarihi gelişimindeki şu noktaları bir kez daha dikkate sunmakta yarar vardır.

Düşünce ile varlık arasında bir bağlantının olduğunu işaret eden ilk filozof Parmenides idi. Parmenides için düşünülen şey var, düşünülmeyen şey yoktur.

İlk sistem filozofu olarak kabul edilen Sokrates belli bir felsefi tez savunmamıştır. Ancak felsefede insan unsuruna dikkat çekmiştir. Varlık karşısında insanı ön plana çıkartmıştır. Sokratesin temel yöntemi kavramların doğru belirlenmesi idi.

Platon da belirleme ile ilgilendi, ancak Platon'a göre gerçek bir belirleme fiziki dünyada mümkün değildi. Gerçek bir belirleme için, idealar dünyasına başvurmak gerekiyordu. Platon'da fiziki objeler ideaların taklitleridir. Yani, aslı düşünüldüğünde biz daha az gerçek olan bir dünya ile karşı karşıyayız.

Aristo da form kavramını sisteminde tuttu. Aristo'da form maddenin niteliklerini belirler.

Aristo'nun evreni "teleological" (amaçlı) dir. Her obje gerçek formuna ulaşmaya çalışır.

17.yy. da teleological evren yerine mekanist bir evren modeli getirildi. Yine bu dönemde rasyonalizm ve empirisizm olmak üzere iki yeni felsefi perspektif gelişti.

Rasyonalistlerden Descartes'de idealizme öncülük eden ilginç bir nokta vardır. Descartes'in metodunda biz doğrudan sadece kendi zihnimizi bilebiliriz. Kendimizin ideası herşeyden daha çok açıktır. Demekki biz doğrudan şeylerin temsillerini biliriz. İdealizmin iddiası da budur. İdealizme göre biz doğrudan kendi idealarımızın şuurundayız.

17. ve 18.yy. felsefesinin diğer bir kolu da empirisizmdir. Bu yaklaşımda akıl, rasyonalizme oranla daha az bir rol üstlenmiştir. Empirisizm temele "duyum algısını" (sensory perception) alır.

Empirisizmin temsilcilerinden Locke aynı zamanda Newton bilminin en büyük taraftarlarından dır.

Berkeley ve Hume Newton bilimini aksi yönde zorladılar. Berkeley'e göre Newton'un mekanist dünyası Tanrı'ya yer bırakmamıştır. Zaten, Berkeley için düşünceden bağımsız bir objektif dünya da yoktu. Berkeley iddia ettiki bizim dış objeler hakkında olduğunu sandığımız idealarımız tutarsızdır. Bizim düşüncelerimiz kendileri dışında başka birşeyden haber vermezler.

Bu yüzden biz hiçbirzaman ayrı bir fiziki dünyadan haberdar olamayız.

İşte bu fikri spekülasyonların uzantısında Berkeley kendi sistemini ortaya koyarken özellikle şu noktalara dikkatimizi çekmektedir.

1. Berkeley haklı olarak representative realizmin tutarsızlığını görmüştür. Eğer biz doğrudan idealarımızı biliyor isek onların bir maddeyi temsil ettiğini nasıl söyleyebiliriz? Zihnimizde olan şey (idea) ile madde dediğimiz şey arasında ne gibi bağlantı olabilir? Bunu göstermek mümkün değildir.

Bu arada, yeri gelmişken, Berkeley'in "madde", "idea" ve "notion" kavramlarından neyi anladığını da belirtmekte yarar vardır.

Herşeyden önce Berkeley için madde anlamsız bir kelimedir ve uygulaması yoktur.

Berkeley'e göre filozoflar "madde"yi "algılamadan var olan şey" anlamında kullanmaktadırlar. Berkeley bazen maddeye "unthinking substance" (düşünmeyen cevher) de der.

Berkeley maddeye başka şekillerde de işaret eder, bunlar; "external object" (dış obje), "nitelikleri destekleyen şey" ve "ideası olmayan şey" şeklindedir. "idea" kavramı ise çok daha sık ve değişik belirlemelerle ele alınmıştır. Bu belirlemeleri şöyle sıralayabiliriz:

- Doğrudan algılanan şey
- Zihin dışında varolmayan şey
- Duyumlar (sensation) tarafından doğrudan algılanan
- Nitelikler koleksiyonu
- Varlığı algıya bağlı olan şey
- Şey (thing)
- İnsan bilgisinin objeleri
- Duyumlara basılan şey
- Bizde notion'u olan şey

Berkeley "notion" kavramını knowledge (bilgi) anlamında kullanmaktadır. Notion zihin ile ilgilidir. Notion'lar duyumlardan gelmez sezgi ve reflexion ile bulunur. Mesela, bizde ruhun bir notion'u vardır.

Berkeley'de "madde"ye "sensible thing" (duyumsal şey) tekabül eder. "Sensible thing" de idea anlamında kullanılmaktadır. Demekki, madde ideaya indirgenmiş oluyor. Ancak bazen de objeleri idealar koleksiyonu olarak ele alır. Bu açıdan Berkeley'in idea-nitelik ilişkisini tam olarak açıklayamadığını söyleyebiliriz. Berkeley'de objeler idealar koleksiyonudur. Bu durumda obje sanki idealar üstü birşeymiş gibi ortaya çıkar.

2. Berkeley birincil ve ikincil nitelikler ayrımını reddetmekte haklıdır. Birincil nitelik olan uzanım, şekil ve hareket zihinden bağımsız değildir. Bir çiçeğin, algılanabilirlik açısından, rengi, kokusu ve şekli arasında hiçbir fark yoktur. Berkeley Locke'un bu zorluğunu çok iyi görmüştür. İkincil nitelikler zihin de ise birincil niteliklerin de orada olmaması için hiç bir sebep yoktur.

3. Ancak, Berkeley'in soyut fikirlerin reddini aynı şekilde rahatlıkla savunamayız. Berkeley haklıdır ki Ahmet veya Mehmet olmayan bir insan olamaz. Ancak dilde düşünce ve iletişim için soyutlama yöntemine başvurduğumuz da açıktır. Gerçi Berkeley soyutlama metoduna karşıdır, soyut fikirlere değil. Berkeley'de genellik, birşeyin aynı türden bir başka şeyi temsil etmesidir. Bu durumda "insan" kavramı yerine "belli bir insan" kavramını kullanmak durumundayız. Bu da dilde zorluklara neden olmaktadır.

4. Berkeley'de hayal ve gerçek ayrımı birbaşka problemlili noktadır. Berkeley'e göre Tanrı tarafından neden olunanlar gerçek idealar, bizim tarafımızdan neden olunanlar ise hayal, idealarıdır. Ancak, biz bu ayrımı nasıl yapacağız? Ben, hangi ideanın Tanrı tarafından neden olunduğunu nereden bilebilirim? Sanıyorum, Berkeley, burada diğer zihinleri de dikkate almak zorundaydı. Diyebilirdiki, herne kadar Tanrı belirlensede gerçek özneler arası bir yapıya sahiptir.

5. Acaba, Berkeley'in sisteminde, Tanrı'nın zihinde ideaların bir anatipi var mıdır? Sanki, kendisi söylemese bile, böyle bir durumu kabul etmek zorundayız. Aksi takdirde öznelerarası iletişimi açıklayamayız. Ancak, Tanrı zihninde anatipler kabul edersek Platon'un idealar alemine benzer bir sistem ortaya çıkacaktır. Bu durumu Berkeley'e ne kadar yakıştırabiliriz tartışılır.

6. Berkeley şüpheciliği tamamen ortadan kaldırmış mıdır? Kendi iddiasına göre kaldırmıştır ve bir ölçüde de haklıdır. Çünkü, ulaşılamayan bir madde her zaman şüpheciliğe neden olmaktadır. Demekki şüpheciliğin reddi, bir anlamda, maddenin reddinin başarısına bağlıdır. Ancak, esas olarak, şüpheciliği ortadan kaldıran maddenin reddinden ziyade Tanrı'nın varlığıdır.

7. Berkeley solipsist midir? Berkeley'de "ben doğrudan kendi idealarımı bilirim, diğer zihinleri de onların bendeki ideası ile bilirim" şeklinde bir ifade vardır. Daha doğrusu, "ben diğer zihinleri dolaylı olarak bilirim"dir.

Solipsizme göre de "gerçek yaşantı benim yaşantımdır".

Bu iki yaklaşım arasındaki benzerlik Berkeley'de de solipsist bir eğilim iddiasını ortaya çıkartmaktadır. Ancak bunun doğru olduğunu söyleyemeyiz, çünkü Berkeley'de paylaşılan bir Tanrı zihni vardır. Hepimizin idealarının kaynağı aynıdır.

Diğer yandan, yaşantılardaki bireysel farklılıklar tüm felsefi yaklaşımların problemiştir.

Berkeley'in maddeyi ortadan kaldırması onu solipsizme daha çok yaklaştırmaz. Bir materyalistin solipsizme düşme tehlikesi ne kadar ise Berkeley'in de o kadardır. Çünkü, Berkeley'de madde yerine Tanrı zihni konmuştur. Tanrı, ideallarımızın objektif dış kaynağıdır.

Berkeley'in radikal idealist pozisyonu kendinden sonra da değişik filozoflar tarafından temsil edildi. Bu temsil, Berkeley'i savunmaktan ziyade, idializmi devam ettirmek şeklindedir. Hume bunlardan biridir. Hume için de bilgi olayında impressions (izlenimler) ve idealardan başka birşey yoktur. Hume'a göre de yaşantının ötesinde birşey aramak mümkün değildir.

Kant'da yaşantının ötesinde birşey vardır. Kant bu şeye "kendinde şey" (thing-in-itself)der. Kant için dünya yaşantımız açısından gerçektir, ancak, o hâla bir temsildir, hükümlerimizin organizasyonuna bağlıdır. Bu açıdan dünya idealdır.

Hegel'de yaşantıyı dikkate alır. Fakat ona göre doğrudan duyum bilgisi olamaz. Bilgi kavramlar altında toplanmalıdır. Objelerin kavramlaştırılmasının madde ile ilgisi yoktur.

Görüldüğü gibi tüm idealistlerde, Kant'ın kendinde şeyi hariç herşey zihne bağlıdır. Bunun kaynağı da, açık olarak, Descartes'den gelir.

Günümüz felsefesinde de doğrudan idealizmin, dolaylı olarak Berkeley'in izlerini görmek mümkündür. Mesela, Russel idealizmin etkisi altında düşünmeye başlar. Aynı etki Ayer ve Moor'da da görülebilir. Ancak, bunlar idealist değildirler. Idealizme çok yakın olan fenomenalist çizgidedirler. Bunlar da fiziki objelerin duyumlara (sense-experience) bağlı olduğunu kabul ederler. Bunlar Berkeley'in ideası yerine "sense-experience" veya "sensations" kavramlarını kullanırlar. Ayer'e göre "fiziki objeler sense-data üzerinden oluşturulmuş mantıki oluşumlardır".

Wittgenstein'de linguistic (dilsel) idealizm vardır. Dil ile realite arasındaki ilişki realistlerin iddia ettiğinin aksinedir. Realite bizi değil biz realiteyi belirleriz. Realite dilden bağımsız değildir. Bu yaklaşım Berkeley'in mental idealizmi ile benzerdir.

Bradly, Green, Smith, Collingwood gibi idealistler Berkeley'den çok Hegel etkisi altındadırlar.

KAYNAKLAR

- AYER, A.J. The Problem of Knowledge, Middlesex, Penguin Books Ltd, 1956, 224 s.
- BAXTER Donald. Berkeley Perception and identity. In Philosophy and Phenomenological Research, March 1991, Vol. L1. No:1. 40.s.
- BERKELEY George, The Principles of Humon Knowledge. Edited and Introduced by. G.J Warnock. Glaskow, Fontana Press 1962. 288 s.
- BENNET Jonathan, Locke Berkeley Hume. Oxford, Oxford University Press 1971, 361 ş.
- BLACKBURN S. Spreading ihe word, Oxford, Oxford University Pres 1984, 368 s.
- BOLAY Süleyman Hayri. Aristo Metofiziği ile Gazzalı Metafiziğinin Karşılaştırılması. Ankara, Milli Eğitim Yayınevi, 1992, 308 s.
- CORBİN Henry, İslam Felsefesi Tarihi, İstanbul, İletişim Yayınları 1994, 456 s.
- DAGOBERT Runes, A. Dictionary of Philosophy. New york, Philosophical Library inc. 1984, 343 s.
- DANCY Jonathan. Berkeley, Oxford, Basil Blackwell Ltd, 1987, 165 s.
- DANCY Jonathan. Introduction to Contemporary Epistemology. Oxford, Basil Blackwell, 1985, 259 s.
- FLEW Antony, A Dictionary of Philosophy. London, Pan Books, 1979, 380 s.
- FOSTER John. Defence of Phenomenalistic İdealisim. In Philosophy and Phenomenological Research, Vol. L1V, No:3, September, 1994, 15 s.
- GRAYLING A.C. Berkeley. London, Gerald Duckworth and co. Ltd, 1986, 218 s.
- HAMLYN D.W. Metaphysics, Cambridge, Cambridge University Press 1984, 230 s.
- HANFLING Oswald. Wittgensteins Later Philosophy, London, Macmillan Press Hd. 1989, 191 s.
- HOSPERS John. An Introduction to Philosophical Analysis, London, Routledge and Kegan Paul, 1953, 629 s.
- MACİT Fahri. İslam Felsefesi, İstanbul, İklim yayınları 1987, 283 s.
- MORRIS Thomas. The Concept of God. Oxford, Oxford University Press, 1987, 267 s.
- PASSAMORE J.A. Hundred Years of Philosophy. Middlesex, Duckworth 1957, 640 s.
- URMSON J.O. Berkeley, Oxford, Oxford University Press, 1982, 90s.
- WINKLER Kennet. Berkeley. Oxford, Okford University Press, 1989, 317 s.
- VERGILIUS Ferm. A History of Philosophical Systems. New york, The Philosophical Library inc. 1950, 642 s.

ÖZGEÇMİŞ

Şeref Günday, 1960 yılında Rize'nin Çamlıhemşin ilçesinde doğdu. İlk ve Ortaokulu Rize'de, Lise'yi Ankara'da okudu. 1977 yılında Ankara Üniversitesi, Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Felsefe Bölümü, Felsefe Tarihi kürsüsüne başladı, 1981 yılında mezun oldu.

İki yıl askerlik görevinden sonra değişik Liselerde üçbuçuk yıl felsefe öğretmenliği yaptı.

1988 yılında Milli Eğitim Bursu ile İngiltere'ye gitti. Burada, University of Nottingham'dan felsefe diploması alarak 1991 yılında yurda döndü.

Yüksek Lisansını 1992 yılında Ankara Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsünde tamamladı ve aynı yıl Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi'nde göreve başladı. Halen aynı fakültede araştırma görevlisi olarak görev yapmaktadır.

Evli ve iki çocuk babasıdır.